لا إله إلا الله

الدفاع عن أراض المسلمين أهم فروض الاعيان| الشيخ عبدالله عزام

بەرگری کردن لەخاکی موسوڵمانان

گرنگترین فەریزەی سەرشانی موسوڵمانانە

دانانی زانای پایە بەرز

شیخ عبدالله عزام فەلەستینی

خوا لێی خۆش بێت

وەرگێڕانی

ئیمام عبدالله

ئەبو صەفوان

(الدفاع عن أراض المسلمين أهم فروض الاعيان)

بەرگریکردن لە خاکی موسوڵمانان گرنگترین فەڕیزەی سەرشانی موسوڵمانانە

دانانی زانای پایە بەرز
عبدالله عەزام فەڵەستینی
خوا لێی خۆش بێت

پێداچوونەوەی لەسەر دەستی
زانای پایە بەرز عبدالعزیز بن باز
بۆ کراوە خوا لێی خۆش بێت

وەرگێرانی
ئیمـــام عـــبدالله (ئەبو صەفوان)

تەخریجی فەرموودەکان
لەسەر پەرتوکەکانی زانای فەرموودە ناس شێخ محمد بن ناصر الدین الالبانی کراوە
خوا لێی خۆش بێت

پێشەکی بۆ کراوە لەسەر دەستی زانایانی پایە بەرز

عمر سـيف	سـعيد حوى
عبدالله ناصح علوان	محمد نجيب المطيعي

بسم الله الرحمن الرحيم

بسم الله الرحمن الرحيم

خوای گەورە (عزوجل) لە سورەتی (التوبة) دا دەفەرمویێت: ﴿إِنْفِرُوا خِفَافًا وَثِقَالًا وَجَاهِدُوا بِأَمْوَالِكُمْ وَأَنْفُسِكُمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ ذَلِكُمْ خَيْرٌ لَكُمْ إِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ﴾(41) واتە: هەموو تان پێکەوە (پیر و گەنج، ئازا و ترسنۆك، دەوڵەمەند و هەژار) بەماڵ و سامان، بە دڵ و بە گیان، لە ڕێی خودا دەربچن و جیهاد بکەن، ئەوە خێرترە بۆ تان (جیهاد) کردن لە دانیشتن و مانەوەتان، ئەگەر بزانن و تێ بگەن، یان ئەگەر ئێوە ڕاست دەکەن لەگەڵ خوای گەورەدا)).[1]

1) ئایا شەر و تێکۆشان لە ئەفغانستان و فەڵەستین و وڵاتانی دیکەی (عێراق و صۆمال و مەغریب) و.[2] جگە ئەوانی دیکەش لە خاکی موسوڵمانان کە ڕوو بە ڕووی داگیر کردن و ئیستعمار بوونەتەوە فەڕزی کیفایەتە یان فەڕزی عەینە ؟

2) ئایا بەراستی دەکرێت لەم ڕۆژگارەدا موسوڵمانان بەیەك جار دەربچن و نەفیر.[3] بکەن و ڕوو بە ڕووی دوژمنان و داگیر کەران بوەستنەوە ؟

---

[1]) ئەم ئایەتە سالی ڕووداوەکەی جەنگی تەبووك نازڵ بوو، خوای گەورە فەرمانی دا بە گشت موسوڵمانان کە لەگەڵ پێغەمبەردا (صلى الله عليه وسلم) بەڕێ بکەون و بچنە غەزا دژی سوپای ڕۆمەکان، ئەم فەرمانەش فەرمانێکی براوە و حەتمی بوو، خۆلادان و پێچو پەنا نەبوو لێی ...

[2]) تێبینی:

شێخی تێکۆشەر عبدالله عەزام: ئەم کتێبە موبارەکەی کاتی جەنگی یەکێتی سۆڤیەت نوسیبو، ئەو کات تەنها خاکی (ئەفغانستان و فەلەستین و لوبنان و فلیبین و کشمیر)و چەند شوێنێکی دیکە شەرو کوشتاری تێدا بوو، بەلاَم ئێستا جەنگەکە فراوان بووە و وڵاتانی دیکەی وەك: (عێراق و صۆمال و یەمەن و شام و مەغریب و باکستان و شیشان و تورکستان) و چەندەها وڵاتی دیکەی موسوڵمانان ڕوو بەرووی داگیر کاری و شەرو کوشتار بۆتەوە لەلایەن بێ باوەڕانەوە، کە جاران تەنها (روسیا و ئیسرائیل) ڕاستەوخۆ ڕۆڵی شەرەکەیان دەگێڕا، بەلام ئێستا (ئەمریکاو بەریتانیا) و وڵاتە گەورەکانی ئەوروپاش هاتونەتە مەیدانەوە بۆ شەرو کوشتاری ئوممەتی ئیسلامی و داگیرکردنی خاك و ئاویان و بەتالان بردنی ماڵ و سەروەت و سامانیان ... ئێمەش لێرەدا و لەپاڵ قسەکانی شێخدا ئەو وڵاتانەی کە سەر لەنوێ داگیر کراونەتەوە لە پاڵ ئەوانەی داگیر کراون لە کەوانێکدا نوسیومانن، هەتا خوێنەر وا تێنەگات تەنها ئەو وڵاتانەی کە شێخ ناوی نوسیون تەنها ئەوانەن کە پێویستە موسوڵمانان بەرگری یان لێ بکەن، یان دەبێت جیهاد تەنها لەو وڵاتانەدا بکرێن.

[3]) تێبینی: نەفیر : واتە دەرچوون و ڕاپەڕین ڕووبە دوژمن بە شەرو کوشتار کردن دژیان...

3) ئایا دەکرێت بە گیان و ماڵ جەنگ و جیهاد بکەین و پێشەوا (قائید)ێکیش مان نەبێت ؟

4) ئایا دەکرێت لە ئەفغانستان و (عێراق و فەلەستین و غەیری ئەوانیش) جەنگ و جیهاد بکەین لەگەڵ ئەوەشدا پێشەوا و قادەکان جیاواز و پەرتەوازەن؟

5) ئایا موسوڵمان بە تەنها دەجەنگێت ئەگەر خەڵکی دانیشتن و پشتیان لە جەنگ و جیهاد کرد ؟

6) ئایا ئەگەر ئێمە لاواز بووین دروستە بە ناچاری پەنا بەرینە بەر کوفار و بێ باوەران و (ئیستیعانە) یان پێ بکەین ؟

7) ئایا شان بە شانی ئەو موسوڵمانانە جەنگ و جیهاد بکەین کە ئەزمونێکی خوازراو یان نییە لە پەروەردەدا ؟

8) ئایا لە ئەفغانستانەوە دەست پێ بکەین یان لە فەڵەستین و (خاکە داگیر کراوەکانی دیکە) وە ؟

ئەم پرسیارە سەیر و سەرنج ڕاکێشانە کە ئێستا لە زەین و خەیاڵدا دێن و دەڕۆن، و خەڵکیش لە تێگەیشتن و هەڵسەنگاندنیان جیاوازن، وە هەموو بەپێی تێگەیشتن و ئیجتیهادی خۆی وەڵامی هەیە بۆی، ئێمە بە ئیزنی خوا، لەم پەرتوکەدا بە دارشتن و بەڵگە و تێگەیشتنێکی شەرعیانە تێکرا لەسەر وتە و تێگەیشتنی زانا و فوقەهاکان و شەرع ناسە گەورەکانی ئەم ئوممەتە وەڵامیان دەدەینەوە...

****

بسم الله الرحمن الرحيم

إن الحمد لله نحمده ونستعينه ونستغفره ونعوذ بالله من شرور أنفسنا وسيئات أعمالنا، من يهده الله فلا مضل له، ومن يضلل فلا هادي له، وأشهد أن لا إله إلا الله وأشهد أن محمدا عبده ورسوله، اللهم لا سهل إلا ما جعلته سهلا وأنت تجعل الحزن إذا شئت سهلا...

پێشەکی عبدالله عەزام

کاتێك ئەم فەتوام نوسیبو زۆر لەم قەبارە گەورەتر بوو، پاشان بردم بۆ فەزیلەی شێخی گەورەمان سەماحەتی شێخ (عبدالعزیز بن باز) و بۆیم خوێندەوە، وە ئەویش پشتگیری کردووو فەرمووی: (هذا طیبة). پاشان ڕەزامەندی و پشتگیری خۆی لەسەر پیشاندا، بەلاَم ئەوەبوو پێشنیاری کرد بۆم، کە پوختە (موختەصەر)ێکی لێ دابنیم هەتا ئەویش پێشەکی (موقەدیمە)یەکی بۆ بنوسێت و پاشان بلاَوی بکەینەوە، ئەوەبوو منیش کورتەیەکم لەسەر دانا، بەلاَم تەواوی کاتەکانی شێخ (ئیبن باز) زۆر چڕو بێ دەرفەت بوو، چونکە کاتی مەراسیمی بەڕێوە بردنی حەج بوو، ئیتر لەبەر ئەو هۆکارە دەرفەت نەبوو جارێکی تر کتێبەکەی بۆ بەرمەوە ...[4]

پاشان شێخی پایە بەرز (ئیبن باز) بۆخۆی لە مزگەوتی (ئیبن لادن) لە (جدە) و (الجامع الکبیر) لە (ریاض) فەتوای دەرکرد، کە ئەمڕۆ جەنگ و جیهاد بە گیان و ماڵ فەرزی عەینە، پاشان ئەم فەتوام جگە لە (6) پرسیارەکانی کۆتایی، پیشانی زانایانی پایە بەرز، شێخ: عبدالله عەلوان و شێخ سەعید حەوا و، محمد نجیب المطیعی و دکتۆر حسین حامد حەسان و عومەر ئەلسەیف دا و، بۆیانم خوێندەوە، و ئەوانیش ڕەزامەندی خۆیان لەسەر دەربڕی و زۆربەیان ئیمزا و خەتمی خۆیان لەسەری کرد، وە هەروەها بۆ شێخی پایە بەرزیش (محمد بن صالح العثیمین)م خوێندەوە و، ئەویش ڕەزامەندای خۆی لەسەر پیشاندا و ئیمزای خۆی لەسەر کرد، هەروەها بەهەمان جۆر

---

[4]) زانای پایە بەرز (عبدالعزیز بن باز) ڕەحمەتی خوای لێ بێت نابینا بوو، چونکە هەردوو چاوەکانی لە تەمەنی 18 ساڵیدا لە خزمەتی عیلم و شەرعدا دانا، ئەگەر هەر کەس کتێبێکی بۆ ببردایە، دەبوا خۆی یان کەسێکی تر بۆی بخوێندایەتەوە .

زانایانی پایە بەرز (عبدالرزاف عفیفی و حسن ئەیوب و دکتۆر احمد ئەلعەسال) فەتوایان لەسەر داو پشتگیریان کرد ...

پاشان بۆخۆشم لە وتارێکدا و لە (مینا) و لە سەنتەری هۆشیاری گشتی لە حەجدا، بەرزم کردەوە، کە لەو کاتەدا زیاتر لە (100) سەد زانای تەواوی وڵاتانی ئیسلامی لەو شوێنە کۆ ببونەوە و ئامادە بوون، منیش لەو وتارەدا پێم ووتن: ((إتفق السلف والخلف وجميع الفقهاء والمحدثين في جميع العصور الإسلامية؛ أنه إذا اعتدي على شبر من أراضي المسلمين أصبح الجهاد فرض عين على كل مسلم ومسلمة، بحيث يخرج الولد دون إذن والده، والمرأة دون إذن زوجها)). واتە: تەواوی پێشینان (سەلەف) و(خەلەف) و تەواوی فوقەهائو فەرموودە ناسان، لە هەموو چاخەکانی ئیسلامیدا هەموو پێکەوە لەسەر ئەوە پێك هاتوون و کۆڕا و یەك دەنگن، کە ئەگەر بستێك لە خاکی موسوڵمانان دەست درێژی کرایە سەری، ئەوە جەنگ و جیهاد دەبێتە فەڕزی عەین لەسەر تەواوی هەموو موسوڵمانانی نێر و مێ، بەو جۆرەی کوڕ بەبێ پرس و ڕوخسەتی بابی و ئافرەت بەبێ پرس و ڕەخسەتی هاوسەرەکەی، دەچن بۆ جەنگ و جیهاد)). وە من لێرەدا و لە بەردەم ئەمیری موجاهیدەکان، (سەیاف) بڕیار ئەدەم، کە لەماوەی ژیانم لەگەڵ جیهادی ئەفغانیدا بۆ ماوەی (3) ساڵ، دەڵێم جەنگ و جیهادی ئەفغانی پێویستی بە پیاو (رجال) هەیە، ئێوەش ئەی زانایان (علماء) ئەگەر کەسێك لە ئێوە هەر ڕەخنەو پێشنیارێکی هەیە با قسە بکات، بەڵام هیچ کام لە زانایان قسەیان نەکرد، بەڵکو شێخ ئیدریس فەرمووی: (يا أخي هذا الأمر لا خلاف فيه). واتە: ئەی برام ئەو شتە هیچ خیلاف و جیاوازییەکی تێدا نییە)). لە پێناو ئەمەدا ئەم فەتوام چاپ کرد، داوام وایە لە خوای گەورە، سوود بەخش مان بکات پێی لە هەردوو دونیادا، وە تەواوی موسوڵمانانیش لێی سوود مەند ببن....

عبدالله عزام

وتەی شێخ عومەر سەییف

بسم الله الرحمن الرحيم

برای خۆم (في الله) شێخی پایە بەرزی راستگۆ و تێکۆشەر، دکتۆر عبدالله عزام، ئەم فەتوا گەورە و ئامۆژگارییە بەنرخەی پیشاندام لە بارەی جەنگ و جیهاد و حوکمی جیهاد، وە ئایا کەی جیهاد فەرزی عەینە، وە منیش هەموویم خوێندەوە، بینیم ئەم پەرتوکە هەق و صەوابە و هیچ پێچو پەنایەکی تیا نییە، وە هەرکەس زەرەیەك ئیمان لە دڵیدا هەبێت بەم بەڵگانە تەسلیم دەبێت کە شێخ باسی کردوون، لە کیتاب و سونەتی پێغەمبەری خوا (صلى الله عليه وسلم) و تێکرا و ئیجماعی زانایان (علماء)....

دەڵێم: هەوڵدان بۆ بەدەمەوە چوون و یارمەتی و نەفیر بۆ جێبەجێ کردنی ئەم فەریزەیە ناوەستێت، مەگەر ئەو کەسانە نەبن کە خوای گەورە لە بارەیانەوە دەفەرموێت : ﴿ **فَإذا أُنزِلَت سُورَةٌ مُحكَمَةٌ وَذُكِرَ فيها القِتال رَأيتَ الذينَ في قُلوبهِم مَرَضٌ يَنظرونَ إليكَ نَظرَ المَغشي عَليهِ مِنَ المَوت** ﴾ محمد 20).

خوای گەورە پاداشتی شێخ عبدالله بداتەوە چاکترین پاداشت، بە نییەت و ئاگا بوونی، وە هەمووومان بۆ رەزامەندی خۆی مۆفەق بکات ...

والحق أن الجهاد الآن فرض عين ولا إذن لأحد.

الفقير إلى الله عمر سيف /

صنعاء 28 /1404/12 هـ جدة /

مجلس كبار العلماء، اليمن،

وتەی مامۆستا سەعید حەوا (سعيد حوى)

بسم الله الرحمن الرحيم

پاش گوێ بیست بوونم لەم نامەی برامان شێخ عبدالله عەزام، من بە فەتوایەکی تەواو و پوخت و بە پێزی دەزانم، وە دانی پێدا دەنێم لەوەی تێدا هاتووە و ، ڕەزامەندی خۆم لەسەری پیشان دەدەم و بانگەوازی بۆ دەکەم ... سعيد حوى

وتەی شێخ عبدالله علوان

بسم الله الرحمن الرحيم

الحمد لله رب العالمين، والصلاة والسلام على سيدنا محمد قائد الغر المحجلين، وعلى آله وأصحابه الذين حملوا راية الجهاد في ربوع العالمين، وعلى قادة الحق، ودعاة الخير بإحسان إلى يوم الدين.

وبعد:

شێخ عبدالله عزام خوا بیپارێزێت لەم نوسراوەیدا کە لە بارەی حوکمی جەنگ و جیهاد لە ئەفغانستان و فەلەستین و جگە لە وانیش لە خاکی ئیسلام، نیشانی دام هەتا بیخوێنمەوە و هەڵی بسەنگێنم، منیش بە تەوفیقی خوای گەورە دەڵێم :

هەموو ئەوانەی کە نوسیونی و فەتوای لەسەر داون، لە زانایان و پێشەوایانی سەلەف و خەلەفی وەرگرتووە و هێناوییەتی لەم نوسراوەدا، وە هەمووی ڕاستن، چونکە هەر وڵاتێکی ئیسلامی کافر و بێ باوەران داگیری بکەن -وەك زانایان بریاریان لەسەر داوە- جەنگ و جیهاد و ڕووبەڕو بوونەوە و شەڕ کردن دژی ئەو داگیر کەرە فەرز دەبێت لەسەر هەموو دانیشتوانی ئەو خاکە، ئافرەت بەبێ پرس و ڕوخسەتی هاوسەرەکەی و کوڕ بەبێ پرس و ڕوخسەتی باوکی، دەچن بۆ ئەو جەنگ و جیهادە، ئیتر بەو جۆرە جەنگ و جیهاد دەبێتە فەرزی عەین، لەسەر هەموو ئەو شار و دێیانەی کە نزیکن لەو خاکەوە، هەتا ئەو خاکە ئیسلامی یە ڕزگار دەکرێت، لە دەستی کافران و بێ باوەران، خۆ ئەگەر ئەو ڕێژەیە نەچووە جێی فەرزی یەتەکە، واتە ئەگەر سەرکەوتوو

نەبوون و ئەو خاکە بەو ڕێژە ڕزگار نەکرا کە بۆی کۆبونەتەوە، ئەوە ئەو فەرزی یەتە درێژ دەبێتەوە بۆ سەر هەموو ئەو شوێنە نزیکانەی دیکە لەو خاکە داگیر کراوەوە، خۆ ئەگەر بەوانەش تەواو نەبوو، یان هەر کەم بوون و بێ دەسەلآت و کەمتەرخەم بوون بەرامبەر ئەو دوژمنە داگیر کەرە، ئەوە جەنگ و جیهاد و بەدەمەوە چوونی ئەو خاکە لەسەر تەواوی دانیشتوانی زەوی فەرز دەبێت، کە بچن بەدەم نوصرەت و سەرخستنی ئەو گەل و خاکەوە، هەتا دوژمن دەشکێ و دەدۆڕێت و، دەردەکرێت لە خاکی ئیسلام و موسوڵمانان....

وە ئێستاش لەم زەمانەدا دەبینین زۆربەی موسوڵمانان لە تەواوی ولآتانی ئیسلامی کەم تەرخەم و خەم سارد و دانیشتوون لە هەق و مافی خاکی ئەفغانستان و فەلەستین و غەیری ئەوانیش لە خاکە داگیر کراوەکانی ولآتی موسوڵمانان (وەك عیراق و صومال و مەغریب و ئەوانی دیکەش)، بۆیە ئەمرۆ جەنگ و جیهاد فەرزی عەینە، لەسەر هەموو کەسێك کەلەسەر خاکی موسوڵمانان و ئیسلام نیشتەجێ بێت، چونکە پێویستی و پیاو (رجال) بەشی خۆی ئامادە نەبووە....

وە لەسەر ئەمەش، ئەمرۆ فەرزە لەسەر هەموو موسوڵمانێك کە توانای هەڵگرتنی چەك و سیلاحی هەیە بڕوات بۆ جەنگ و جیهاد، بۆ یارمەتی و بەدەمەوە چوونی برایانی موسوڵمانی لە ئەفغانستان و هەموو شوێنەکانی دیکەی دونیا و ولآتانی ئیسلامی، هەرچەندە و با دایك و باوکیشی ئیزن و روخسەتی نەیەن، هەر دەبێت بڕوات، هەتا پێویستی و کیفایەتی ئەو کارە جێبەجێ دەبێت (حتى تتحقق الكفايه)....

عبدالله ناصح علوان جامیعەی مەلیك عبدالعزیز، جدە

وتەی شێخ محمد المطيعي

بسم الله الرحمن الرحيم

فإن الجهاد في سبيل الله طلبا للشهادة التي بشر الله بها من اصطفاهم لها بقوله تبارك وتعالى: ﴿**ويتخذ منكم شهداء**﴾ إنما هو انتقال من دار إلى دار ومن حياة ضيقة إلى حياة أخرى مطلقة، ومن حياة النكد والغش والخداع والنهب إلى حياة السعادة والبلهنية والرضوان.

في هذه العجالة التي كتبها الأخ الكريم المجاهد العريق الدكتور عبد الله عزام حاضا على الجهاد، ومبصرا به، ناهجا النهج الصحيح بإعطاء الأمر حظه الوافر من الفقه والحديث والتفسير مناقشا ومستدلا بحجج هي شجى في حلوق الخالفين وقذى في عيون الجبناء والمنافقين، أقول فيها من الدعوة إلى السبيل الذي لا سبيل غيره في هذه الآونة الحرجة لرفع الحرج عن الأمة، والذود عن الملة، وإنما هي في الجملة حياة واحدة، فلتكن في سبيل الله ورسوله وكتابه وأمته لتكون أشرف وأرفع، وأبقى وأدوم، وإنما يجاهد المؤمن في الله جهاده، إن أخفق فإفادة أو أوذي فإرادة، أو نفي فريادة، أو سجن فعبادة، أو عاش فقيادة، أو مات فشهادة، فله الحسنى وزيادة.

وسلام على الذين سمعوا النداء فلبوا ((**وإذ استنفرتم فانفروا**)) ورحمة الله وبركاته.

محمد نجيب المطيعي

جدة، ناحية شارع الجهاد

خادم السنة بالأسانيد العالية

وصاحب تكملة المجموع شرح المهذب

وعضو اتحاد الكتاب في جمهورية مصر العربية

(الدفاع عن أراضي المسلمين أهم فروض الأعيان)

بەرگریكردن لە خاكی موسوڵمانان
گەورەترین فەرپیزەی سەر شانی موسوڵمانانە

إن الحمد لله نحمده ونستعنه ونستغفره ونتوب إليه ونعوذ بالله من شرور أنفسنا ومن سيئات أعمالنا، من يهده الله فلا مضل له ومن يضلل فلا هادي له، وأشهد أن لا إله إلا الله وأن محمدا عبده ورسوله صلى الله عليه وسلم، وعلى آله وصحبه أجميعن.

وبعد:

خوای گەورە بە رەحم و بەزەیی خۆی ئەم ئاینەی هەڵبژارد هەتا ببێتە مایەی رەحمەت و بەرەكەت و خۆشی بۆ هەموو جیهان، وە سەییدی نێردراوانی نارد (صلى الله عليه وسلم) هەتا بیكاتە كۆتا نێردراو و پێغەمبەر بەم ئاینە، وە ئەم ئاینەی بە شمشێر (سەیف) و (سینان) نێزە سەر خست، پاش ئەوەی پێغەمبەری خوا (صلى الله عليه وسلم) بە بەڵگە و بەیان بە خەڵكی راگەیاند، هەر بۆیە پێغەمبەری خوا (صلى الله عليه وسلم) دەفەرموێت: **((بُعِثتُ بالسَيفِ بَينَ يَدَي الساعَة حَتى يُعبَدَ الله تعالى وَحدَهُ لا شَريكَ لَهُ، وَ جُعِلَ رِزقي تحتَ ظِلِ رُمحي وَجُعِلَ الذُلَ والصَغارَ على مَن خالَفَ أمري، وَمَن تشَبَهَ بِقَومٍ فَهوَ مِنهُم)).**[5] واتە: من نێردراوم بە

[5]) صحيح: رواه احمد في المسند برقم (4944) و (4589) عن عبدالله بن عمر بن الخطاب القرشي، و رواه الطبراني في (مسند الشاميين) برقم (1211) ، و رواه البيهقي في (شعب الايمان) برقم (1198) ، و رواه (ابن شيبة) برقم في (المصنف) برقم (19006) و (19042) و (32361)، و رواه الطحاوي في (المشكاة الاثار) برقم (198) ، و رواه أيضا الامام (ابن المبارك) و (خطيب البغدادي) في كتاب (الجهاد) و (الفقيه والمتفقيه) عن طاوس بن كيسان اليماني، وأيضا عن انس بن مالك بن نضر بن ضمضم البخاري، برقم (758)، و (104)، و صححه الالبانى رحمه الله في (صحيح الجامع الصغير للسيوطي) برقم (2831) و (مشكاة الفقر) برقم (24) و (صحيح الجامع الصغير) برقم (2828) وقال الالبانى وهذا حديث صحيح و رجاله كلهم ثقات، و صححه شيخ المحدثين احمد شاكر المصري في تخريجه لكتاب مسند امام أحمد بن حنبل رحمهم الله تعالى أجمعين ....

پێغەمبەری خوا، کە هەتا دوا ڕۆژ بە شمشێر (سەیف) جەنگ و جیهاد و کوشتار بکەم، هەتا خوای گەورە بە تەنها بپەرسترێت و شەریکی بۆ بڕیار نەدرێت، واتە هەتا بە تەواوەتی تەوحید و یەکتا پەرستی لەسەر ڕووی زەوی بەرقەرار دەبێت و حوکم هەر بۆ خوای گەورە دەبێت، وە ڕزق و ڕۆزیشم بۆ کراوەتە ژێر سێبەری نێزە (رمح)ەکەمەوە، واتە (فەیئو غەنیمەت)، وە هەرکەسیش پێچەوانەم بکات لەم کارەدا و لەم ڕێگای من لابدات، تەنها ڕیسوای و زەلیلی بۆ دەمێنێتەوە، وە هەرکەس خۆی بچوێنێت بە هەر گەل و هۆزێکی دیکەوە، ئەویش لەوانە، واتە لەمن نییە)).

حیکمەتی کارەکانی خوای گەورە بەو جۆرەیە کە، ئیصلاح و چاکسازی زەوی لەسەر بنەمای (دەفع) بێت، واتە هەموو کات کۆمەڵێك لە خەڵکانی یەکتاپەرست (موەحید) و شوێن کەوتەی هەق، ڕووبە ڕووی شوێن کەوتووانی (شیرك) و ناهەق و باطل ببنەوە و، ڕایان بماڵن و لەناویان بەرن، لەسەر ئەمەش چیرۆکەکەی سوپای (طالوت) و (جالوت) کە خوای گەورە لە قورئاندا لە بارەیانەوە دەفەرموێت بەڵگەیەکی ئاشکرایە: **﴿وَلَولا دَفعُ اللهِ الناسَ بَعضَهُم ببَعض لَفَسَدَتِ الأرضُ وَلكِنَ الله ذو فَضلٍ عَلى العالَمين﴾** البقرة 251) واتە: ئەگەر خوای گەورە هەندێك لەو خەڵکە بێ باوەڕەی بە کۆمەڵێك بەندەی خۆی لەناو نەبردایە، ئێستا ئەم زەوییە فاسید و وێران دەبوو، بەڵام خوای گەورە فەزڵ و چاکەی بەسەر گشت جیهانەوە هەیە)).

زانایانی تەفسیر وەك ئیبن عەباس و غەیری ئەویش دەفەرموون:

﴿وَلَولا دَفعُ اللهِ الناسَ بَعضَهُم ببَعض: أي كما دفع بداود شر جالوت عن بني إسرائيل، **لَفَسَدَتِ الأرضُ وَلكِنَ الله ذو فَضلٍ عَلى العالَمين﴾** بأهلها، دفع الله بالنبيين عن المؤمنين شر أعدائهم، وبالمجاهدين عن القاعدين بالجهاد شر أعدائهم ولولا ذلك لفسدت الارض بأهلها)).

واتە خوای گەورە فەزڵی داوە بەسەر مرۆڤەکاندا بەوەی کە ئەم یاسای (دەفع)ەی بۆ داناون، یان بە شێوازێکی دیکە، ململانێی نێوان هەق و باطل، لە پێناو چاکسازی و ئیصلاحی مرۆڤایەتی و، وەرگرتنەوە و سیادەی هەق و بڵاو کردنەوەی خێرو چاکە، بەڵکو جگە لەمانەش تەنانەت دروشم و شەعائیرەکانی پەرستش و بەندایەتی لەسەر ئەم یاسا و پێوەرە خوایی و ڕەبانییە وەستاوە، وەك خوای گەورە دەفەرموێت: **﴿وَلَولا دَفعُ اللهِ الناسَ بَعضَهُم بِبَعضٍ لَهُدِمَت صَوامِعُ وَبيَعٌ**

وَصَلَواتٌ وَمَسَاجِد يُذكَرُ فِيهَا اسمُ اللهِ كَثِيرًا وَلَيَنصُرَنَّ اللهُ مَن يَنصُرُه إنّ الله لَقَوِيٌ عَزِيزٌ﴾الحج (40

واتە: ئەگەر خوای گەورە هەندێك خەڵكی بە هەندێكی دیكە پاڵ پێوە نەنایە و، فەرمانی بە جەنگ و جیهاد نەكردایە، هەرچی پەرستگای (روهبان)ەكان كە لای نەصاراكان پێی دەڵێن (دیر) و، (بییەع) كەنیسەی یەهودی یەكان و، (صلوات) ماڵە ئاگرینەكانی مەجوسییەكان و، (مسجد) مزگەوتەكان كە ناوی خوایان تێدا دەبرێت، وێران دەبوون، واتە تەواوی بێ باوەران و فاسیدان زاڵدەبوون بەسەر تەواوی ئایینە ئاسمانییەكاندا و گشت پەرستگاكانیان وێران دەكرد، وە بێ گومان خوای گەورە یارمەتی ئەو كەسانە دەدات و سەریان دەخات كە یارمەتی ئاینەكەی ئەو بدەن و، هەوڵی سەرخستنی بدەن، بە جەنگ و جیهاد كردن، وە حیكمەتی كارەكانی خوای گەورەش وایە یارمەتی خۆ لاواز كەرو سست و تەمەڵەكان نادات، بەڵكو تەنها یارمەتی ئەهلی گۆرەپان و شەڕ كەران ئەدات، بەراستی خوا خۆی زۆر بەهێزو دەسەڵاتە)).

ئەم یاسا خواییە (رەبانییە) كە پێی دەوترێت (دەفع) یان بە جۆرێكی تر بڵەین جەنگ و جیهاد، لاپەرەی زۆری لە پەرتوكەكەی خوای گەورە (قورئان) داگیر كردووە، چونكە دەبێت ئیلا هێز و قوەتێك هەبێت ئەم حەقە هەڵبگرێت، ئایا نەمان بینی چەند حەق هەبوو كە بەهۆی خوزلان و پشت تێكردن و هەوڵ نەدان بۆی بوو بە ژێر پێوە، وە چەند ناحەق و باطل بەرز بوونەوە بەهۆی ئەوەی شوێن كەوتوان و پیاوانێك خۆیان كردە فیدای لە پێناویدا و تەضحي یەیان بۆدا .

وە جەنگ و جیهاد لەسەر دوو بنەمای بنەرەتی و ئەساسی بنیات نراوە:

1) **صەبر و ئارامگرتن :** كە ئازایەتی دڵ و دەرون (الجنان) دەردەخات.

2) **دەست گوشادی و میهرەبانی، كە پێی دەڵێن (كەرەم) :** كە ئەویش بریتیە لە خستنە گەڕو بەكارهێنانی ماڵ و گیان، بۆیە لە فەرموودەیەكی صەحیحدا كە ئیمامی (ئەحمەد) ریوایەتی دەكات، پێغەمبەری خوا (صلى الله عليه وسلم) فەرموویەتی: **((الإيمان الصبر والسماحة)).**

وە لە ریوایەتێكی تردا هاتووە دەفەرموێت: **((أفضل الإيمان الصبر والسماحة))**.[6] واتە باشترین و ئەفزەڵ ترینی ئیمان بریتیە لە خۆراگرتن (صەبر) و پیاوەتی، یان جوان مەردی)).

شێخی ئیسلام ئیبن تەیمیە (رحمە اللە) دەفەرموێت:

((ولما كان صلاح بني آدم لا يتم في دينهم ودنياهم إلا بالشجاعة والكرم بين الله سبحانه أن من تولى عن الجهاد بنفسه أبدل الله به من يقوم بذلك **﴿إلا تنفروا يُعَذبكُم عَذاباً أليمَا وَ يَستبدِل قوماً غَيرَكُم وَلا تضرُوُ شَيئا وَاللهُ على كُل شَئٍ قَدير﴾** التوبة 39).[7] واتە: لەبەر ئەوەی صەلاح و چاكی بەندە لە دونیاو دوا ڕۆژدا بەبێ ئازایەتی و جوامێری نەبێت نایەتەدی، ئەوە خوای گەورە ڕوونی كردۆتەوە بۆمان و ئاگاداری كردوین كە هەركەس پشت بكات لە جەنگ و جیهاد بە گیان (ڕۆح)ی خۆی، ئەوە خوای گەورە كەسێكی تر دەكاتە جێگەی لە جێی ئەو، هەتا هەستێت بەو كارە، خوای گەورە دەفەرموێت: ﴿ ئەگەر ئێوە هەمووتان بە جارێ لەگەڵ پێغەمبەری خوا بەرەو مەیدانی جەنگ و جیهاد دەرنەچن و ڕانەكەن، خوای گەورە عەزاب و سزایەكی بەئێشتان ئەداو، دوژمنیش زاڵ ئەكات بەسەرتاندا، پاشان ئێوە لادەباو خەڵكانێكی تر دەكاتە جێگاتان، پاشان ئەوان وەكو ئێوە نابن و بەرگری دەكەن لە پێغەمبەر (صلى الله عليه وسلم) و وەڵامی دەدەنەوە و دەچن بە دەمیەوە بۆ جەنگ و جیهاد، خۆ بە دانیشتن و دوا كەوتنتان لە جیهاد هیچ زیانێك لەم ئاینە ناكەوێت، یان ناتوانن بە هیچ جۆرێك هیچ جۆرە زیانێكی پێ بگەیەنن، وە خوای گەورەش بەسەر هەموو شتێكدا بە توانایە ﴾.[8]

بۆیە پێغەمبەری خوا (صلى الله عليه وسلم) ئاماژەی كردووە بە شەڕو خراپەی ئەو سیفەتانە، ئەویش بریتین لە چروكی و ترسنۆكی (البخل والجبن)، كە دەبنە مایە و هۆكاری خراپ

---

[6]) **صحيح**: رواه احمد في المسند برقم (19003) و في كتاب (الزهد) و رواه حافظ ابن حجر العسقلانى في (المطالب العالية) برقم و رواه ابن ابي شيبة في المصنف و ابن ابي شيبة في (المسند) والبيهقي في (الشعب الايمان) والطبرانى في (مكارم الاخلاق) عن طريق عمير بن قتادة و جابر بن عبدالله و عمر بن عيس، وصححه الالبانى في السلسلة الصحيحة برقم (554) و (482) و صحيح الجامع الصغير و مشكاة المصباح و قال حديث صحيح .

[7]) مجموعة الفتاوى لشيخ الاسلام ابن تيمية رحمه الله (ج28/ ص 157).

[8]) ئەم ئایەتە لەسەر ئەوانە دابەزی كە دواكەوتن لە جەنگی تەبوك.

کردن و فاسید کردنی نەفسی مرۆڤ و ڕووخاندن و تێکدانی کۆمەڵگاکان، وە لە فەرموودەیەکی صەحیحدا کە ئەبو هورەیرە خوای لێ ڕازی بێت دەگێڕێتەوە پێغەمبەری خوا (صلى الله عليه وسلم) فەرموویەتی: **((شر ما في رجل شح هالع و جبن خالع))**.[9] واتە: خراپترین شەرێك کە لە پیاودا هەبێت بریتیە لە: دونیا خۆشەویستێکی بەرچاو و دڵ تەنگ و خەفەتبار، لەگەڵ ترسنۆکێکی بێ دڵ و ئیرادە و ڕوخاو)).

ڕۆژانێك ڕۆشت و تێپەڕی بەسەر (سەلەف) پێشینی صالحدا، کە بەم بەرنامە (دەفع) کاریان کردوو بونە سادە و پێشەوای دونیا، وەك خوای گەورە دەفەرمویێت: **﴿وَجَعَلنا مِنهُم أَئِمَّةً يَهدونَ بِأَمرِنا لَمّا صَبَروا وَكانوا بِآياتِنا يوقِنونَ﴾**.السجدة24) واتە: چەند کەسێکمان لێ کردنە سەرکردە و پێشەوا، چونکە لە ئایندەدا بە فەرمانی خۆمان ڕێنمویی خەڵکیان دەکرد و صەبر و ئارامیان گرت و، دانیان بەسەر هەموو نارەحەتی و ئازارەکاندا گرت کە هاتە ڕێیان، وە یەقینیشیان بە ئایەتەکانی ئێمە هەبوو)).[10]

وەك عبداللە ی کوری عەمرو خوای لێ ڕازی بێت دەگێڕێتەوە جارێکیان پێغەمبەری خوا (صلى الله عليه وسلم) وتاری بۆ ئەدابن و بە دەنگی بەرز هاواری دەکرد و دەیفەرموو: **((صلاح أول هذه الأمة بالزهد واليقين و يهلك آخرها بالبخل والأمل))**.[11] واتە: ڕزگار بوون و چاکی

---

[9]) **صحيح**: رواه احمد في المسند برقم (7803) و ابو داود و ابن حبان و ابن ابي شيبة وابن المبارك في كتاب (الجهاد) و صححه الالبانى رحمه الله في سنن ابي داود و صحيح الجامع الصغير للسيوطي، و صحيح الترغيب والترهيب للمنذري و قال حديث صحيح .

[10]) ئەم ئایەتە لەسەر هەندێك لە خوا ترسەکانی بەنو ئیسرائیل دابەزی کە خوای گەورە باسی چاکە و بروا کردنیان بە پێغەمبەرێتی محمد (صلى الله عليه وسلم) دەکات (ابن عەباس).

[11]) **صحيح**: رواه احمد في الزهد برقم (52) و السيوطي في صحيح الجامع الصغير والطبرانى والبيهقي، و صححه الالبانى في صحيح الجامع الصغير برقم (3739) .

یەکەمی ئەم ئوممەتە بە زوهد و یەقینە، و کۆتاییەکەشی بە ڕەزیلی و دونیا خۆشەویستی و هیوای زۆر بە دونیا، تیا دەچێت و بەهەلاك دەچێت)).[12]

پاش ئەوەی خۆشەویستی دونیا لەناو موسوڵماناندا سەری دەرکرد و باڵی کێشا و، بەرنامە و قەوانینەکانی خوای گەورە پشت گوێ خراو لەبیر کرا، حوکمەکانی خوای گەورە لەکار خراو فەوتان، خوای گەورە دەفەرموێت: ﴿**فَخَلَفَ مِن بَعدِهِم خَلفٌ أضاعوا الصَلاة وَاتبَعوا الشَهَوات فَسَوفَ يَلقَونَ غَيا**﴾. واتە: لەدوای ئەو پێغەمبەرانە کۆمەڵێك لە کەسانی خراپ و لاسار بوونە جێگیریان، ئەمانیش یەهودی یەکان بوون، وازیان لە نوێژ هێناو بێ باوەر بوون بە خوای گەورە، وە شوێن هەواو هەوەس و ئارەزوو کەوتن، ئابەو جۆرەش دەکەونە (غەی) کە دۆڵێکە لە ئاگری دۆزەخدایە)).

واتە کارە خراپەکانیان بۆ جوان و ڕازابووە و شوێن شەهوەت و هەواو هەوەسی خۆیان کەوتبوون، وە لە فەرموودەیەکی صەحیحدا هاتووە کە پێغەمبەری خوا (صلى الله عليه وسلم) فەرموویەتی: **((إن الله يبغض كل جعظري جواظ، سخاب في الاسواق، جيفة باليل حمار بالنهار، عالم بالدنيا جاهل بالآخرة))**.[13] واتە: خوای گەورە ڕقی لە هەموو ئەدەب ناشرینێکی خۆ بەزل زانو، ڕەزیل و چروکێکی دەست قونجاو دەبێتەوە، کە بەردەوام لە ناو بازاڕەکاندا خەریکی چەنە بازی و هاوار هاوارە، شەو پان دەبێتەوە وەك لاکە تۆپیو یان وەك گا، وە ڕۆژیش وەکو کەر، زانایە بە کارو باری دونیا، وە نەزان و جاهیلە بە دواڕۆژ)).

---

[12]) ئیمامی مەناوی ڕەحمەتی خوای لێ بێت لەسەر فەرموودەکە لە فيض القدير (4/ 301)دا دەفەرموێت: ((والمراد غلبة البخل والأمل في آخر الزمان يكون من الأسباب المؤدية للهلاك؛ بكثرة الجمع، والحرص، وحب الاستئثار بالمال المؤدي إلى الفتن والحروب والقتل وغير ذلك ذكره بعضهم)).

[13]) **صحيح:** رواه احمد في المسند و ابن حبان في صحيحه و الحاكم في المستدرك والسنن الكبرى للبيهقي، و صحيح الجامع الصغير للسيوطي (1874) وصححه الالبانى رحمه الله في صحيح الجامع الصغير / جعظري: فض غليظ مستكبر، جواظ: جماع مناع، سخاب: شرثار، زۆر بلی و چەنە باس .

وە لە گەورەترین و گرنگترین ئەو فەریزە نادیارەو واجبە لەبیر کراوانە، فەریزەی جەنگ و جیهاد کردنە، کە ئێستا لە واقیعی موسوڵماناندا نەماوە و وون بووە، وە لە ئەنجامی ئەمەش (وازهێنان و تەرك كردنی جەنگ و جیهاد) بوونەتە كەفی سەر دەریا، وەك لە فەرموودەكەدا هاتووە (غثاء السيل)، ثەوبان لە پێغەمبەری خوداوە (صلى الله عليه وسلم) دەگێڕێتەوە فەرموویەتی: **((يوشك أن تداعى عليكم الأمم كما تداعى الأكلة إلى قصعتها فقال قائل: ومن قلة نحن يومئذ؟ قال بل أنتم يومئذ كثير ولكنكم غثاء كغثاء السيل ولينزعن الله من صدور عدوكم المهابة منكم وليقذفن الله في قلوبكم الوهن فقال قائل: يا رسول الله وما الوهن؟ قال حب الدنيا وكراهية القتال أو الموت)).**[14] واتە: زەمانێك دێت بەسەرتاندا، یان خەریكە دێت بەسەرتاندا، كە ئوممەتانی دیكە زاڵ دەبن بەسەرتاندا، وەك چۆن گەلە سەگ زاڵ دەبن بەسەر سەرە مەردا، یەكێك پرسی ئەی پێغەمبەری خوا (صلى الله عليه وسلم) ئەوە لەبەر كەمی مانە لەو رۆژەدا؟ فەرمووی: ئێوە ئەو ڕۆژە زۆرن، وەك زۆری كەفی سەر دەریا، وە خوای گەورە هەیبەت و سامی ئێوە لە دڵی دوژمنەكانتاندا دەردەهێنێت و وەهن دەكاتە دڵتانەوە، كەسێك پرسی وەهن چییە ئەی پێغەمبەری خوا؟ فەرمووی: خۆشەویستی دونیاو پشت هەڵكردن یان ڕق لێبونەوە لە شەڕ یان مردن)).

---

[14]) **صحيح:** رواه امام احمد في مسند (الانصار) برقم (21803) و ابن ابي شيبة في (المصنف) و الطيالسي في (مسنده) و شعب الايمان للبيهقي، و مسند الشاميين للطبراني، وابو داود في سننه كتاب الملاحم برقم (4297) ، وصححه الالبانى رحمه الله في السلسلة الصحيحة برقم (958) و سنن ابي داود و مشكاة المصباح (5369) و صحيح الجامع الصغير للسيوطي برقم (8183). وقال الالبانى حديث صحيح .

وجهاد الكفار نوعان :

وە تێکۆشان و جیهادکردن دژی بێ باوەران (کوفار) دوو جۆرە:

1) **جهاد الطلب**: کە پێی دەووترێت جیهادی دەست پێشخەری و داوا کردن و خواستن بە نیازی بەدەست هێنانی مەبەست و ویستێك، وەك پێی دەڵێن هێرش بەری: ئەویش بە جەنگ و جیهاد کردن دژی کافر و بێ باوەران لە خاك و ئەرزی خۆیاندا، (طلب الكفار في بلادهم) بەو جۆرەی بێ باوەران لە بارو دۆخێکدا بن کە پەرتەوازەبن و خۆیان ئامادە نەکردبێت بۆ جەنگ و کوشتار کردن لەدژ موسوڵمانان، ئا لەم کاتەدا جەنگ و جیهاد فەرزی کیفایەتە، وە کەمترین فەرزی کیفایەتیش لابردنی مەترسی یە لەسەر موسوڵمانان، ئەویش بە ترساندن و تۆقاندنی (ئیرهابی) دوژمنانی خوای گەورە، وە ناردن و رەوانە کردنی هێزو سوپا هەموو سەری ساڵێك بەلایەنی کەمی یەوە، وە پێویستە لەسەر ئیمام و پێشەوای موسوڵمانان کە هێزو سوپا و سریە بنێرێت بۆ (دار الحرب) خاکی جەنگ و کوشتار، هەموو ساڵێك جارێك یان دووجار، وە پێویستە لەسەر رەعیە و ژێر دەستەکانیش کە گوێرایەڵی و ئیطاعەی بکەن، خۆ ئەگەر ئیمام کەم تەرخەمی کردوو هەڵنەستا بەم کارە، ئەوە تاوان باردەبێت، واتە ئیمام دەبێتە ئیمامێکی تاوانبار و یاخی لە فەرمان و داوا کارییەنی شەرع.[15] وە زاناو فوقەهاکان ئەم حوکم و بریارەیان قورستر کردووە لەسەر پێدانی (جزیە)، هەر بۆیە ئوصولیەکان دەڵێن:

((الجهاد دعوة قهرية، فتجب إقامته بقدر الإمكان حتى لا يبقى في الأرض إلا مسلم أو مسالم)).[16] واتە: جیهادو تێکۆشان بانگەوازێکی ئیجباری یە، واجبە بانگەوازی بۆ بکرێت و جێبەجێ بکرێت بە پێی توانا، هەتا کەسێك نەمێنێتەوە لەسەر ڕووی زەویدا ئیلا موسوڵمان یان (موسالیم) جزیە دەر بێت)).

---

15) حاشية ابن عابدين (138/3).

16) حاشية الشرواني وابن قاسم على تحفة المحتاج على المنهاج (213/9).

2) **جهاد الدفع**: ئەم جۆرەیان پێی دەڵێن جەنگ و جیهادی بەرگری و دوورخستنەوە: ئەویش بە ڕوو بەڕو بوونەوەی کافران و بێ باوەران لە ئەرز و خاکی خۆماندا (واتە خاکی موسوڵمانان)، کە ئەمەشیان دەبێتە فەڕزی عەین، بەڵکو گەورەترین و گرنگترین فەرزی سەرشانە، وە ئەم حوکمەش لە چەند کات و حاڵەتێکدا دەچەسپێت و دیاری دەکرێت :

أ) **إذا دخل الكفار بلدة من بلاد المسلمين**: واتە ئەگەر بێ باوەران چوونە ناو خاك و ئەرزێك لە خاکی موسوڵمانان .

ب) **إذا التقى الصفان و تقابل الزحفان**: ئەگەر هەردوو ڕیز (صەف) ی موسوڵمانان و بێ باوەران بەیەك گەیشتن و تێك ڕژان و (زەحف) یان بەرە و ڕووی یەك کرد، یان ڕوو بەیەك .

ج) **إذا استنفر الإمام أفراد أو قوما وجب عليهم النفير**: ئەگەر پێشەواو ئیمامی موسوڵمانان نەفیرو دەرچوونی بەرەو بەرەکانی جەنگ و جیهادی ڕاگەیاند، بەسەر کەسانێکدا یان تاقمێك یان گەلێکدا، ئەوە ڕۆشتن و دەرچوون بۆ جەنگ و جیهاد واجب دەبێت لەسەر یان .

د) **أذا أسر الكفار مجموعة من المسلمين**: ئەگەر بێ باوەران کۆمەڵێك لە موسوڵمانانیان بە دیل (ئەسیر) گرت .

الحالة الأولى : دخوا الكفار بلدة من بلاد المسلمين :

حاڵەتی یەکەم:

داگیر کردن و چوونە ناو خاکێك لە خاکی موسوڵمانان لە لایان بێ باوەرانەوە :

لەم کاتەدا، تێکرای سەلەف و خەلەف و زانا و فوقەهاکانی هەر چوار مەزهەبەکە و فەرموودە ناسان (محدثين) و موفەسرین و تەواو و تێکرای زانایانی هەموو چاخەکانی ئیسلامی پێکەوە، موتەفیق و کۆڕاو یەك دەنگن، لەسەر ئەوەی کە لەم کاتەدا جەنگ و جیهاد کردن فەڕزی عەینە، واتە فەرزی سەر شانە، لەسەر تێکراو تەواوی دانیشتوان و ئەهلی ئەو خاك و شار و وڵاتە _ کە بێ باوەڕان هێرشیان بۆ بردووە_ وە لەسەر هەموو ئەوانەش کە لەو خاك و وڵاتەوە نزیکن،

هەتا بەو جۆرەی کوڕ بەبێ پرس و ڕووخسەتی باوکی و ئافرەت بەبێ پرس و ڕووخسەتی هاوسەرەکەی و قەرزدار بەبێ پرس و ڕوخسەتی خاوەن قەرز دەچن بەدەم ئەم فەریزە شەرعییەوە، کە ئەویش جەنگ و جیهاد کردنە دژی داگیر کەر و، بەرگری کردنە لەو خاك و ولاّتە (خاکی موسوڵمانان)، خۆ ئەگەر تەواوی دانیشتوانی ئەو خاك و ئەرزە کەم بوون و بڕی پێویست نەبوون بۆ ئەو کارە، یان نەیان توانی یان کەم تەرخەم بوون و دانیشتن وپشتیان هەڵکرد لەو کار و فەڕیزە شەرعییە، ئەوە حوکمی فەڕزییەتی جەنگ و جیهاد کردن باڵدەکێشێ و درێژ دەبێتەوە بۆسەر تەواوی ناوچە و شوێنە نزیکەکانی ئەو خاکە داگیر کراوە، خۆ ئەگەر ئەوانیش کەم بوون و بەشی پێویست نەبوون، ئەوە لەسەر ئەوانەی دوای ئەوان و نزیکی ئەوان فەرز دەبێت، خۆ ئەگەر ئەوانیش نەیان توانی ئەوە لەسەر ئەوانی دوای ئەوان فەرز دەبێت، هەتا بەو جۆرەی لەسەر تەواوی دانیشتوانی زەوی فەرز دەبێت کە بچن بەدەم ئەو فەریزە شەرعییەوە، ئەویش بریتیە لە بەرگری کردن لە خاکی موسوڵمانان و ڕوو بەڕو بوونەی دوژمنان و داگیر کەران .

هەر بۆیە شێخی ئیسلام ئیبن تەیمیە (ڕەحمەتی خوای لێ بێت) دەفەرموێت:

((وأما قتال الدفع فهو أشد أنواع دفع الصائل عن الحرمة والدين واجب إجماعا، فالعدو الصائل الذي يفسد الدين والدنيا لا شيء أوجب بعد الإيمان من دفعه، فلا يشترط له شرط - كالزاد والراحلة – بل يدفع بحسب الإمكان، وقد نص على ذلك العلماء أصحابنا وغيرهم)).

واتە: شەڕ و کوشتاری بەرگری و دەفع، لە توند ترین و سەخت ترین جۆرەکانی بەرگری و دوور خستنەوەی دوژمنی (صائیل) خراپە کار و فاسیدە، لە حورمەت و ئاین، کە واجبە بە کۆڕا و ئیجماع، چونکە ئەو دوژمنە فاسیدو صائیلەی کە دین و دونیا فاسید دەکات هیچ شتێك واجب ترنییە لە دوای ئیمان لە ڕووبەڕوو بوونەوەی و دوور خستنەوەی، وە هیچ مەرجێك لە مەرجەکان نەکراوەتە مەرجی ئەو کارە، وەك ئامرازی گواستنەوە و توێشو، بەڵکو بەرگری دەکرێت لە دژی بەو پەڕی هێز و توانا و دەسەلاّت، وە ئەمەش زانایانی هاوەڵمان و غەیری ئەوانیش ئاماژەیان پێداوە و بڕیو یانەتەوە)).

وە هەروەها شێخی ئیسلام ئیبن تەیمیە (رەحمەتی خوای لێ بێت) بۆچونی وایە کە ئامرازی گواستنەوە و پەڕینەوە مەرج نییە بۆ ئەو کارە و، پێداگری لەسەر کردووە، ئەمەش لە وەڵام و ڕەدی بۆ (القاضی) کە وتوویەتی: ((إذا تعين فرض الجهاد على أهل بلد فمن شرط وجوبه الزاد والراحلة إذا كانوا على مسافة القصر قياسا على الحج))، بەلام شێخی ئیسلام وەڵامی دەداتەوە و دەفەرموێت:

((ئەوەی (القاضی) دەیلێت لە قیاس کردنی جیهاد بە حەج، لە هیچ کەسێکەوە شتی وا نەووتراوە و نەهاتووە، وە ئەوەش قسەیەکی لاوازە، چونکە واجبی جەنگ و جیهاد بۆ دوورخستنەوە و بەرگری کردن لە دووژمن واجبترە لە هیجرەت و کۆچ کردن، پاشان هیجرەت و کۆچ کردن وا دانانرێت ئامرازی گواستنەوەی تێدا بێت، واتە ئامرازی گواستنەوە مەرج نەکراوە بۆ هیجرەت و کۆچ کردن، وە هەندێك جەنگ و جیهاد ئەولا ترو لە پێش ترە، وە بە صەحیحی سابت بووە لە فەرموودەکەی ئەبو هورەیرەوە، ئەویش لە پێغەمبەری خوداوە (صلى الله عليه وسلم) دەگێڕێتەوە فەرموویەتی: **((بايعنا رسول الله صلى الله عليه وسلم على السمع والطاعة في العسر واليسر ، والمنشط والمكره ، وعلى أثرة علينا ، وعلى أن لا ننازع الأمر أهله ، وعلى أن نقول بالحق أينما كنا ، لا نخاف في الله لومة لائم)).**[17] واتە: ئێمە بەیعەت و پەیمان ماندا بە پێغەمبەری خوا (صلى الله عليه وسلم) لەسەر گوێڕایەڵی و سەمع و طاعەت، لە خۆشی و ناخۆشیدا، وە لەو شتانەی کە پێمان خۆشە و کە پێمان ناخۆشە و لەسەرمان قورس و گرانە، و لەسەر هەموو ئەو شتانەی کە بە تایبەت دەدرێت بەسەرماندا، وە هەروەها دووبەرەکی و نیزاع دروست نەکەین لەگەڵ خاوەن بڕیارەکان، وە هەروەها لە هەر شوێنێك بووین تەنها هەق بڵەین، وە لەسەر فەرمانی خوای گەورە لە لۆمەی هیچ کەسێك نەترسین))، وە واجب ترین گوێڕایەڵ و ئیطاعەت کۆڵەکەکەی بریتیە لە ڕۆشتن و بەدەمەوە چوون (الاستنفار) لە خۆشی ناخۆشیدا، وە لێرەدا (جیهادی بەرگری) لەگەڵ نارەحەتی و عوسریدا واجبە بە پێچەوانەی حەج کردنەوە، ئەمەش بۆ جەنگ و جیهادی (الطلب) خواستن، بەلام جەنگ و جیهادی بەرگری (دەفع) ئەوەیان توند ترین و سەخت ترین جۆرەکانی دوور خستنەوە و ڕوو بەڕوو بونەوەی صائیلە لە حورمەت و

[17]) **صحيح** : رواه مسلم - كتاب الإمارة باب وجوب طاعة الأمراء في غير معصية - برقم : (3515).

دین، کە بە کۆرا و ئیجماع واجبە، چونکە دوژمنی خراپە کارو فاسد (صائیل) کە دین و دونیا فاسیدەکات، هیچ شتێك نییە واجب تر نییە لە پاش ئیمان لە دوور خستنەوە و ڕوو بەڕوو بونەوەی و دەفع کردنی)).[18]

نصوص مذاهب الفقهاء الأربعة التي تجمع على هذه القضية :

وتەو نصوصی زانایانی هەر چوار مەزهەبەکە کە لەسەر ئەم باسە پێکهاتوونو کۆڕان:

یەکەم: فوقەهاءو زانایانی حەنەفی:

ئیبن عابدین لە (حاشیەی ئیبن عابدین) دا دەفەرموێت:

((وفرض عين إن هجم العدو على ثغر من ثغور الإسلام فيصير فرض عين على من قرب منه، فأما من وراءهم ببعد من العدو فهو فرض كفاية إذا لم يحتج إليهم، فإن احتيج إليهم بأن عجز من كان بقرب العدو عن المقاومة مع العدو أو لم يعجزوا عنها ولكنهم تكاسلوا ولم يجاهدوا فإنه يفترض على من يليهم فرض عين كالصلاة والصوم لا يسعهم تركه، وثم وثم إلى أن يفترض على جميع أهل الإسلام شرقا وغربا على هذا التدريج)) .

واتە: جەنگ و جیهاد کاتێك دەبێتە فەڕزی عەین ئەگەر دوژمن هێرشی بردە سەر خاکێك لە خاکەکانی ئیسلام، لەم کاتەدا جەنگ و جیهاد فەرز دەبێت لەسەر هەموو ئەوانەی لەو خاکەوە نزیکن، بەڵام ئەوانەی لە دوایانەوەن بە دووری لە دوژمنەوە، ئەوە جەنگ و جیهاد لەسەر ئەوان

---

[18]) من كتاب الاختيارات العلمية لابن تيمية ملحق بالفتوى الكبرى (4/ 608).

تەواوی فەتواکە بە زووبانی عەرەبی بەم جۆرەیە :

((وما قاله القاضي من القياس على الحج لم ي نقل عن أحد وهو ضعيف، فإن وجوب الجهاد يكون لدفع ضرر العدو فيكون أوجب من الهجرة، ثم الهجرة لا تعتبر فيها الراحلة، فبعض الجهاد أولى، وثبت في الصحيح من حديث عبادة بن الصامت عن النبي صلى الله عليه وسلم أنه قال: على المرء المسلم السمع والطاعة في عسره ويسره ومنشطه ومكرهه وأثرة عليه فأوجب الطاعة عمادها الإستنفار في العسر واليسر، وهنا نص في وجوبه مع الإعسار بخلاف الحج، هذا في قتال الطلب، وأما قتال الدفع فهو أشد أنواع دفع الصائل عن الحرمة والدين واجب إجماعا، فالعدو الصائل الذي يفسد الدين والدنيا لا شيء أوجب بعد الإيمان من دفعه)).

فەرزی کیفایەتە، ئەویش بەو مەرجەی خەڵکان و دانیشتوانی ئەو خاکە پێویستی یان بەوان نەبێت، کە لەو دیو ئەوانەوەن، خۆ ئەگەر ئیحتیاج و پێویستی یان پێیان هەبوو، بەوەی ئەوانەی لە دووژمنەوە نزیکن توانای مقاومە و بەرگری و ڕوو بە ڕوو بونەوەی دوژمنیان نەبێت، یان توانایان هەبێت بەلأم تاقەتیان نەبێت و خەم سارد بن و پشت هەڵکەن لە بەرگری و شەڕ کردن، و جەنگ و جیهاد نەکەن، ئەوە ئەو کاتە جەنگ و جیهاد فەرز دەبێت لەسەر هەموو ئەوانەی دوای ئەوان، فەرزی عەین، وەك نوێژ و ڕۆژوو، وە هیچ شتێك نابێتە بەهانە بۆ نەکردنی و تەرك کردنی، وە پاشان وە پاشان، بەو جۆرە هەتا فەرز دەبێت لەسەر هەموو ئەهل و دانیشتوانی ئیسلام، لە شەرقەوە بۆ غەرب، واتە لە ڕۆژهەلأتەوە هەتا ڕۆژئاوا، لەسەر ئەم پلە و قۆناغە)).[19]

وە بەهەمان جۆر و شێواز هەر سێ زانایان لە شوێن کەوتوانی حەنەفی فەتوایان داوە، ئەوانیش:

1) ئیمامی کەسانی (الکسانی) لە پەرتوکی (بدائع الصنائع) / (72/7)،
2) ئیمامی ئیبن نەجیم لە پەرتوکی (البحر الرائق) / (191/5).
3) وە ئیمامی ئیبن هەمام لە پەرتوکی (فتح القدیر) / (191/5).

دووەم: لەلای فوقەهائو زانایانی شوێن کەوتەی مالیکی:

لە حاشیەی دەسوقی (الدسوقی) دا هاتووە دەفەرموێت: ((ویتعین الجهاد بفجء العدو)، قال الدسوقي: (أي توجه الدفع بفجئ) مفاجأة) على كل أحد وإن امرأة أو عبدا أو صبيا، ويخرجون ولو منعهم الولي والزوج ورب الدين)). واتە: جەنگ و جیهاد کردن بە هاتنی کتوپڕی دووژمن واجب دەبێت، وە ئیمامی دەسوقی ڕەحمەتی دەفەرموێت: واتە بە هاتنی دووژمن بە کتوپڕی و فوجئەت، موفاجەئە، لەسەر هەموو کەسێك واجب دەبێت، ئەگەر ئافرەت یان کۆیلە

[19]) حائیشة ابن عابدین (238/3).

یـان منـداڵ بێـت، وە دەچـن بـەدەم ئـەو جـەنگ و جیهـادەوە، ئەگـەر وەلی و هاوسـەر و خاوەنیـان ڕێگریشیان لێ بکەن، واتە گوێڕایەڵی ناکرێن ئەگەر ڕێگری چونە جیهادیان کرد.[20]

ســــێهەم: لــــەلای فوقـــەهائو زانایـــانی شـــوێن کەوتــــەی شـــافعی:

لە (نهایە المحتاج) دا کە دانراوی شێخی گەورەمان ئیمامی (رەملی) یـە هـاتووە دەفـەرموێت:

((فإن دخلوا بلـدة لنـا وصـار بيننـا وبيـنهم دون مسافة القصـر فيلـزم أهلها الـدفع حتـى مـن لا جهاد عليهم، من فقير وولد وعبد ومدين وامرأة)) ئەگەر داگیر کەران هاتن بـۆ سـەر خـاکی ئێمـە و ، هاتنە ناوی، وە لە نێوان ئێمـە و ئەوانـدا هـیچ ماوەیـەکی کـورت نـەبوو، ئـەوە بـەرگری و ڕوو بەڕوو بونەوە لەسەر دانیشتوان و ئەهلی ئەو خاکە واجب دەبێت، هەتا لەسەر ئەوانەش کە جـەنگ و جیهادیان لەسەر نییە، لە هەژار و منداڵ و بەندە و قەرزدار و ئافرەت.[21]

چوارەم: لەلای فوقەهائو زانایانی شوێن کەوتەی حەنبەلی:

لـە پـەرتوکی (المغنـی) دا کـە دانـراوی شـێخی فـەقیهو شـارەزای حەنبـەلی (ئـیبن قودامـەی مەقدسی)یە هاتووە دەفەرموێت: (ويتعين الجهاد في ثلاثة مواضع:

1) إذا التقى الزحفان وتقابل الصفان.
2) إذا نـزل الكفار ببلد تعين على أهله قتالهم ودفعهم.
3) إذا استنفر الإمام قوما لزمهم النفير).

واتە: جیهاد کردن لە سێ (3) کاتدا دادەمەزرێت (فەرز) دەبێت:

1) ئەگەر هەردوو ڕیزی موسوڵمانان و بێ باوەران بەیەك گەیشتن و تێکڕژان و زەحف یان کـرد ڕوو بەیەك .

---

[20]) حاشية الدسوقي (174/2).

[21]) نهاية المحتاج (58/8).

2) ئەگەر بێ باوەران چونە ناو وڵاتێك یان خاكێك لە خاكی موسوڵمانان، ئەو كاتە شەر و كوشتار و رووبە ڕوو بونەوەی ئەو داگیر كەرە لەسەر تەواوی دانیشتوانی ئەو خاكە فەرز دەبێت.

3) ئەگەر (ئیمام) پێشەوا نەفیر و فەرمانی بە دەرچوون و راپەرینی گەلێك كرد، ئەوە فەرز دەبێت لەسەر یان كە بچن بەدەم نەفیر و فەرمانی ئەمیرەكەیانەوە.[22]

وە شێخی ئیسلام ئیبن تەیمیە دەفەرموێت:

((إذا دخل العدو بلاد الإسلام فلا ريب أنه يجب دفعه على الأقرب فالأقرب، إذ بلاد الإسلام كلها بمنزلة البلدة الواحدة، وأنه يجب النفير اليه بلا إذن والد ولا غريم، ونصوص أحمد صريحة بهذا)).[23]

واتە: ئەگەر دوژمن هاتە ناو خاكی ئیسلامەوە، ئەوە هیچ گومانی تێدا نییە، كە ڕوو بەڕوو بونەوە و وەستانەوە (دەفع) دژی واجبە لەسەر نزیكترین نزیك لەو خاكەوە، چونكە خاكی ئیسلام هەموو لەسەر پلەو مەنزیلەی یەك خاك و نیشتمانە، وە چوون و بەدەمەوە چوون و راپەرینی (نەفیر) واجبە بەبێ پرس و ڕوخسەتی باوك و دایك و خاوەن قەرز بۆ كەسی قەرزدار، وە وتەو نصوصی ئیمام ئەحمەد لەم بارەوە ڕوون وئاشكرایە)).

وە ئەم حاڵەتە بە دەرچوون و راپەرینی گشتی (نفیر العام) ناسراوە .

---

[22]) كتاب المغني لابن قدامة المقدسي (345/8).

[23]) مجموعة الفتاوى الكبرى (608/4).

أدلة النفير العام و مبرراته :

بەڵگەو هۆكارەكانی دەرچوون و را پەرینی گشتی (نفير العام):

1) خوای گەورە (عزوجل) دەفەرمویێت: ﴿ إنفِروا خِفافاً وَ ثِقالا وَ جَاهِدوا بِأَموالِكُم وَ أنفُسِكُم فِي سَبيل الله ذَلِكُم خَيرٌ لَكُم إن كُنتُم تعلَمون ﴾ التوبة41). واتە: هەموو تان پێكەوە (پیر و گەنج، ئازا و ترسنۆك، دەوڵەمەند و هەژار) بەماڵ و سامان، بە دڵ و بە گیان، لە ڕێی خودا دەربچن و جیهاد بكەن، ئەوە خێرترە بۆ تان (جیهاد) كردن لە دانیشتن و مانەوەتان، ئەگەر بزانن و تێ بگەن)).[24]

پێش ئەم ئایەتە لە ئایەتی (39) دا خوای گەورە بەڵێنی بە سزا و عەزاب و گۆڕینی كەسانێك بە كەسانێكی تر لە جێگەی ئەوان داوە بەو كەسانەی كە تەركی جەنگ و جیهاد كردن دەكەن، وە ئاشكراشە هیچ كات سزا و عەزاب باسناكرێت مەگەر لەبەر تەرك كردن و پیشت گوێ خستنی واجبێك نەبێت یان لەبەر ئەنجام دانی كارێكی حەرام و خراپ نەبێت، ئەوەتا خوای گەورە دەفەرمویێت: ﴿إِلَّا تَنفِرُوا يُعَذِّبْكُمْ عَذَابًا أَلِيمًا وَيَسْتَبْدِلْ قَوْمًا غَيْرَكُمْ وَلَا تَضُرُّوهُ شَيْئًا وَاللَّهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ﴾. واتە: ئەگەر ئێوە هەمووتان لەگەڵ پێغەمبەری خوا بە جارێك بەرەو مەیدانی جەنگ و جیهاد دەرنەچن و ڕانەكەن، ئەوە خوای گەورە عەزاب و سزایەكی بەئێشتان ئەداو، دوژمنیش زاڵ ئەكات بەسەرتاندا، پاشان ئێوە لادەباو خەڵكانێكی تر دەكاتە جێگاتان، پاشان ئەوان وەكو ئێوە نابن و بەرگری دەكەن لە پێغەمبەر (صلى الله عليه وسلم) و وەلاَمی دەدەنەوە و دەچن بە دەمیەوە بۆ جەنگ و جیهاد، خۆ بە دانیشتن و دوا كەوتنتان لە جیهاد هیچ زیانێك لەم ئاینە ناكەوێت، یان ناتوانن بە هیچ جۆرێك هیچ جۆرە زیانێكی پێ بگەیەنن، وە خوای گەورەش بەسەر هەموو شتێكدا بە توانایە ﴾.[25]

---

[24]) ئەم ئایەتە سالی ڕووداوەكەی جەنگی تەبوك نازلَ بوو، خوای گەورە فەرمانی دا بە گشت موسوڵمانان كە لەگەڵ پێغەمبەردا (صلى الله عليه وسلم) بەڕێ بكەون و بچنە غەزا دژی سوپای ڕۆمەكان، ئەم فەرمانەش فەرمانێكی براوە و حەتمی بوو، خۆلادان و پێچو پەنا نەبوو لێی ...

[25]) ئەم ئایەتە لەسەر ئەوانە دابەزی كە دواكەوتن لە جەنگی تەبوك.

ئیبن کەثیری موفەسیر (رەحمەتی خوای لێ بێت) دەفەرموێت:

((أمر الله تعالى بالنفير العام مع رسول الله صلى الله عليه وسلم عام غزوة تبوك لقتال أعداء الله من الروم الكفرة من أهل الكتاب، وقد بوب البخاري (باب وجوب النفير وما يجب من الجهاد والنية) ، وأورد هذه الآية، وكان النفير العام بسبب أنه ترامي إلى أسماع المسلمين أن الروم يتعدون على تخوم الجزيرة لغزو المدينة، فكيف إذا دخل الكفار بلد المسلمين، أفلا يكون النفير أولى؟ قال أبو طلحة رضي الله عنه في معنى قوله تعالى (خفافا وثقالا) كهولا وشبابا ما سمع الله عذر أحد)).

واتە: خوای گەورە فەرمان دەکات بە دەرچوون و راپەرینی هەمووان، واتە دەرچوونی هەموو هاوەڵان لەگەل پێغەمبەری خوا (صلى الله عليه وسلم)، ساڵی جەنگی (تەبوك) بۆ شەڕ و کوشتاری دوژمنانی خوا، لە ڕۆمە بێ باوەڕەکان کە لە ئەهلی کیتا بوون، وە ئیمامی بوخاری لە (صەحیح)ەکەیدا (باب)ێکی داناوە بەناوی : (النفير وما يجب من الجهاد والنية)، وە ئەم ئایەتەی هێناوە بە بەڵگە، وە نەفیر و راپەرینی هەموانیش بەهۆی ئەوەوە بوو کە دەنگۆی ئەوە هەبوو لەناو موسوڵماناندا کە ڕۆمەکان هێرش دەکەنە سەر (جەزیرە) نیمچە دوورگەی عەرەبی بۆ داگیر کردنی شاری (مەدینە)، ئەی چی بەوەی ئەگەر بێ باوەڕان بچنە ناو خاکی موسوڵمانان؟ ئایا راپەڕین و نەفیر لە پێشتر و گەورەتر نییە ؟ وە ئەبو طەلحە خوای لێ ڕازی بێت لە واتای وتەی خوای گەورە کە دەفەرموێت: ﴿خفافا و ثقالا﴾ دەفەرموێت: واتە پیر و گەنج، وە خوای گەورە گوێ ناگرێت لە بەهانەی هیچ کەسێك)).[26]

وە ئیمامی حەسەنی بەصری رەحمەتیش دەفەرموێت: ﴿خفافا و ثقالا﴾ أي (في العسر واليسر). واتە لە خۆشی و ناخۆشیدا)).

---

[26]) مختصر تفسير ابن كثير رحمه الله (144/2).

شێخی ئیسلام ئیبن تەیمیە لە (مجموع الفتاوى) دا دەفەرموێت:

((فأما إذا أراد العدو الهجوم على المسلمين فإنه يصير دفعه واجبا على المقصودين كلهم وعلى غير المقصودين، كما قال تعالى (وإن استنصروكم في الدين فعليكم النصر)، كما أمر النبي صلى الله عليه وسلم بنصر المسلم، وسواء كان الرجل من المرتزقة للقتال أو لم يكن، وهذا يجب بحسب الإمكان على كل أحد بنفسه وماله مع القلة والكثرة والمشي والركوب، كما كان المسلمون لما قصدهم العدو عام الخندق لم يأذن الله في تركه لأحد)).

واتە: ئەگەر دوژمن ویستی وابوو کە هێرش بکاتە سەر موسوڵمانان، ئەوە ئەو کاتە ڕووبەڕوو بونەوەی (دەفعی) واجب دەبێت لەسەر هەموو ئەوانەی کە دووژمن نیازی هێرش کردنە سەریانی هەیە، وە لەسەر هەموو ئەوانەش کە نیازی نییە یان مەبەستی نییە هێرش بکاتە سەریان، واتە ئەوانەی مەبەستی دوژمنن و ئەوانەش کە مەبەستی نین، وەك خوای گەورە دەفەرموێت: ((خۆ ئەگەر داوای یارمەتییان لێ کردن و ئیستیعانەیان پێ کردن (برا موسوڵمانەکانتان) بۆ سەرخستن و پاراستنی ئایینەکەیان، دەبێت ئێوەش یارمەتییان بدەن و سەریان بخەن بەسەر دوژمنانی هەردوولاتاندا)). هەروەها چۆن پێغەمبەری خوا (صلى الله عليه وسلم) فەرمانی داوە بە نوصرەت و سەرخستنی موسوڵمانان، جا ئەگەر پیاوێکی شەڕکەر بێت لە (مورتەزیق)ەکان، یان وانەبێت، وە ئەمەش واجب دەبێت بە پێی هەموو توانایەك لەسەر هەموو کەسێك بە گیان و ماڵی، لەگەڵ زۆری و کەمی ڕۆشتن و سوار بوون، واتە ئەوانەی بە پیادە دەڕۆن وە ئەوانەش کە بە سواری وڵاخ و وشتر دەڕۆن، وەك چۆن موسوڵمانان کاتێك دوژمنان ساڵی (خەندەق) ویستیان هێرش بکەنە سەریان و کردنیاننە ئامانج، خوای گەورە ئیزن و ڕوخسەتی هیچ کەسێکی نەدا بۆ واز هێنان لە جیهاد کردن و ڕووبەڕوو بونەوەی دوژمنان))[27].

---

[27]) مجموعة الفتاوى لشيخ الاسلام ابن تيمية (358/28) كتاب الجهاد .

وە هەروەها ئیمامی زوهری (الزهری) رەحمەتی خوای لێ بێت دەفەرموێت:

((خرج سعيد بن المسيب إلى الغزو وقد ذهبت إحدى عينيه فقيل له: إنك عليل فقال: استنفر الله الخفيف والثقيل فإن لم يمكني الحرب كثرت السواد وحفظت المتاع)).[28]

واتە: سەعیدی کوری موسەیب چوو بۆ غەزایەك، لەهەمان کاتدا یەکێك لە چاوەکانی کوێر بوو، واتە چاوێکی نەی دەبینی، پێیان ووت: تۆ چاوت تەواو نییە و نەخۆشی، ئەویش فەرمووی: خوای گەورە فەرمانی دەرچوون و راپەرینی کردووە بە سوك و قورس، خۆ ئەگەر من توانای شەرو کوشتاریشم نەبێت، هیچ نەبێت ڕەشایی سوپای موسوڵمانانم زیاد کردووە، و پێداویستی یەکانیشم پاراستووە)).

2) خوای گەورە (عز وجل) دەفەرموێت: ﴿ وَقَاتِلُوا الْمُشْرِكِينَ كَافَّةً كَمَا يُقَاتِلُونَكُمْ كَافَّةً ﴾ التوبة 36). واتە: دژی هەموو موشریکەکان شەڕ و کوشتار بکەن لە هەموو مانگەکاندا (بەحەلاڵ و حەرامەوە) وەك چۆن ئەوان شەڕ و کوشتارتان دەکەن)).

ئیمامی (ابن العربی) دەفەرموێت: ((كافة يعني محيطين بهم من كل جانب وحالة)). هەمووی (كافة) واتە هەموو ئەوانەش کە لێیانەوە نزیکن، لە هەموو لایەن و بارێکەوە)).

3). وە هەر خوای گەورە دەفەرموێت: ﴿وَقَاتِلُوهُمْ حَتَّى لَا تَكُونَ فِتْنَةٌ وَيَكُونَ الدِّينُ كُلُّهُ لِلَّهِ﴾ الانفال 39). واتە: بیان کوژن و لەناویان بەرن و شەڕو کوشتار بکەن دژی موشریکەکان، هەتا نەبنە مایەی شیرك و فیتنە، وە هەتا تەواوی دین (حوکم و شەریعەت) هەر بۆ خوای گەورە دەبێت)). وە مەبەست لێرەدا بە (الفتنة) شیرکە، وەك ئیبن عەباس و سەدیی و غەیری ئەوانیش لە صەحابە و موفەسرین فەرموویانە ...[29]

وە کاتی هێرش و هجومی بێ باوەران و دەست گرتن یان بەسەر خاك و دیاری ئیسلامدا، ئوممەت لە ژێر هەڕەشە و مەترسی دین دایە، وە لەبەردەم ڕووبەڕوو بونەوەی گومانە لە عەقیدە

[28]) الجامع لأحكام القران (150/8) للقرطبي .

[29]) القرطبي (253/2).

و بیرو باوەری، بۆیە شەر و کوشتار واجبە بۆ پاراستن و حیمایەتی، دین و گیان و ناموس و ماڵ....

4). وە پێغەمبەری خوا (صلى الله عليه وسلم) دەفەرموێت: **((لا هجرة بعد الفتح، ولكن جهاد ونية، فإذا استنفرتم فاتفروا)).**[30] واتە: لەدوای ڕزگار کردنی مەککەوە هیچ کەس هیجرەت ناکات بۆ مەدینە، بەڵام بە مەبەست و نییەتی جیهاد دەکرێت، ئەگەر فەرمانتان بە راپەرین و دەرچوون پێکرا بۆ سەرخستن و نوصرەتی دین، ئەوە یەکسەر راپەڕن و دەربچن)).

ئەگەر ئوممەت نەفیری کرد، ئەوە نەفیر واجب دەبێت، وە لەکاتی هێرشی دوژمن بۆ سەر خاکی موسوڵمانان، ئوممەت هەموو لە ژێر حوکمی نەفیر دایە بۆ پاراستنی ئایینەکەی، وە ماوەو مەداری واجبی لەسەر پێویستی موسوڵمانان یان فەرمان و نەفیری پێشەوایە، وەك ئیمامی ئیبن حەجەری عەسقەلانی (رحمه الله) لە شەرح و ڕاڤەی فەرموودەکەدا فەرموویەتی ...

ئیمامی قورطبي (رحمه الله) دەفەرموێت: ((كل من علم بضعف المسلمين عن عدوهم وعلم أنه يدركهم ويمكنه غياثهم لزمه أيضا الخروج اليهم)).[31] واتە: هەرکەس بزانێت بە لاوازی و زوعفی موسوڵمانان، بەرامبەر دوژمنانیان، وە بزانێت کە دەتوانێت بگات و بچێت بە دەمیانەوە، و بەهانایان بگات، ئەویش بەهەمان جۆر واجبە لەسەری بڕوات بەدەمیانەوە بۆ سەرخستن و نوصرەتیان)).

5) هەموو ئایینەکان کە لەلای خوای گەورەوە دابەزیوون، هەمووی بۆ پاراستنی پێنج شتە زەروریاتەکە دابەزیوون، ئەوانیش پاراستنی : دین، گیان، ناموس، عەقڵ، ماڵ .[32]

---

[30]) متفق عليه : رواه البخاري في كتاب الجهاد، و رواه مسلم في كتاب الامارة عن عائشة و ابن عباس .

[31]) فتح البارى لأبن حجر العسقلاني (30/6).

[32]) تێبینی:

خوای گەورە لە شەریعەتی ئیسلامدا بۆ پاراستنی ئەم (5) زەرور یاتە (5) حوکمی داناوە، ئەوانیش:

1) بۆ پاراستنی گیان (نەفس) ، حوکمی تۆڵە سەندنەوە و (قصاص)ی داناوە.

2) بۆ پاراستنی (دین) ئایین، حوکمی جیهادو قیتالی داناوە.

لە بەر ئەوە پاراستنی ئەم زەروراتە واجبە بەهەر ڕێگاو وەسیلەیەك بێت، وە هەر لێرەدا شەریعەتی ئیسلام ڕوو بە ڕوو بونەوە و بە گژا چونەوەی (صائل)ی داناوە و شەرعاندووە ... [33]/ وە (صائل) ئەو کەسەیە کە خۆی دەسەپێنێت بەسەر کەسانی تردا بە زۆر و ستەم و، دەیەوێت ماڵ یان گیان یان ناموسی زەوت بکات...

أ)الصائل على العرض، واتە صائیل لەسەر ناموس:

ئەگەر موسوڵمانێك دەست درێژی بکاتە سەر ناموسی موسوڵمانێکی دیکە، پێویستە دەفع بکرێت و ڕێگری لێ بکرێت، بە کۆرا و ئیجماعی زانا و فوقەهاکان، ئەگەر کار بگاتە سەر کوشتنیشی، وە هەر لەبەر ئەمەشە فوقەهایان وتەیان لەسەر ئەوەیە کە نابێت بۆ ئافرەت تەسلیم ببێت بە دیلی، هەتا ئەگەر کوژراش، ئەگەر ترسی هەبوو لەسەر ناموسی..

ب) الصائل على المال والنفس، دەست درێژ کار لەسەر مال و گیان:

واجبە بەرگری و بە گژا چونەوە بکرێت دژ بەو کەسەی کە دەیەوێت دەست درێژی بکاتە سەرماڵ و گیانی موسوڵمانان، بەلای کۆرا و ئیجماعی زانا و فوقەهاکان، وە یەك دەگرێتەوە لە ڕایەکدا لەگەڵ مەزهەبی (مالکی و شافعی)، ئەگەر ببێتە هۆکاری کوشتنی (صائل)ی موسوڵمان، وەك لە فەرموودەیەکی صەحیحدا هاتووە کە سەعیدی کوری یەزید دەگێڕێتەوە پێغەمبەری خوا (صلى الله عليه وسلم) فەرموویەتی: **((من قتل دون دينه فهو شهيد ومن قتل دون دمه فهو شهيد ومن قتل دون ماله فهو شهيد ومن قتل دون أهله فهو**

---

3) بۆ پاراستنی (عەقڵ)، حوکمی لێدان و داری حەدی بۆ خواردنەوەی مەشروب داناوە.، واتە بۆ کەسی مەشروب خۆر.

4) بۆ پاراستنی (ناموس) حوکمی لێدان و داری حەدو ڕەجمی زینا کاری داناوە.

5) بۆ پاراستنی (ماڵ)و سامان حوکمی بڕینی دەستی دزی داناوە.

وەرگێڕ.

[33]) جامع الأحكام (150/8).

شهيد)). [34] واته : هەرکەس لەسەر دینی بکوژرێت ئەوە شەهیدە، وە هەرکەس لەسەر خوێنی بکوژرێت ئەوە شەهیدە، وە هەرکەس لەسەر ماڵی بکوژرێت ئەوە شەهیدە، وە هەرکەس لەسەر کەس و خێزانی بکوژرێت ئەوە شەهیدە)). [35]

ئیمامی جەصاص (رحمه الله) لە دوای ئەم فەرمووده دەفەرموێت:

((لا نعلم خلافا أن رجلا لو شهر سيفا على رجل ليقلته بغير حق أن على المسلمين قتله)). [36] واته: وا نازانم هیچ خیلاف و جیاوازییەك هەبێت لەوەی ئەگەر پیاوێك شمشێرێکی لە پیاوێکی تر ڕاکێشا هەتا بیکوژێت بە ناهەق، ئەوە لەسەر موسوڵمانانە کە بیکوژن و لەناوی بەرنەوە)).

لەم کاتەدا ئەگەر دەست درێژ کار (صائل) کوژرا ئەوە لە ئاگر دایە، ئەگەر موسوڵمانیش بێت، خۆ ئەگەر کەسە ستەم لێکراوەکەش کوژرا ئەوە شەهیدە... [37]

---

[34]) **صحيح:** حديث صحيح رواه أحمد وأبو داود والترمذي والنسائي، حاشية ابن عابدين (383/5)، والزيعلي (110/6)، ومواهب الجليل (323/6)، تحفة المحتاج (124/4)، الإقناع (290/4)، والروضة البهية (371/2)، والبحر الزخار (268/6)، وتاج العروس صحيح الجامع الصغير للألباني (6321).

[35]) هەروەها ئیمامی موسلیم لە فەرموودەیەکی صەحیحدا (140) لە ئەبو هورەیرەوە بۆمان دەگێڕێتەوە: **((جَاءَ رَجُلٌ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ : يَا رَسُولَ اللَّهِ ، أَرَأَيْتَ إِنْ جَاءَ رَجُلٌ يُرِيدُ أَخْذَ مَالِي ؟ قَالَ : فَلَا تُعْطِهِ مَالَكَ . قَالَ : أَرَأَيْتَ إِنْ قَاتَلَنِي ؟ قَالَ : قَاتِلْهُ ؟ قَالَ : أَرَأَيْتَ إِنْ قَتَلَنِي ؟ قَالَ : فَأَنْتَ شَهِيدٌ . قَالَ: أَرَأَيْتَ إِنْ قَتَلْتُهُ ؟ قَالَ هُوَ فِي النَّارِ)).** واته: جارێکیان کابرایەك هات بۆلای پێغەمبەری خوا (صلى الله عليه وسلم)، ووتی: ئەی پێغەمبەری خوا ئەگەر بینیت کەسێك هات و ویستی ماڵەکەم زەوت بکات چی بکەم؟ فەرمووی: ماڵ و پارەکەتی پێ نەدەیت، ووتی: ئەی ئەگەر دژم جەنگا؟ فەرمووی: تۆش دژی بجەنگە، ووتی: ئەی ئەگەر کوشتمی؟ فەرمووی : ئەوە تۆ شەهیدی، ووتی: ئەی ئەگەر من ئەوم کوشت؟ فەرمووی: ئەوە ئەو لە ئاگری دۆزەخ دایە)).

[36]) أحكام القرآن للجصاص (2402/1).

[37]) قال النووي رحمه الله في شرح مسلم :

((فَفِيهِ جَوَاز قَتْل الْقَاصِد لِأَخْذِ الْمَال بِغَيْرِ حَقّ سَوَاء كَانَ الْمَال قَلِيلًا أَوْ كَثِيرًا لِعُمُومِ الْحَدِيث . وَهَذَا قَوْلٌ لِجَمَاهِير الْعُلَمَاء . وَقَالَ بَعْض أَصْحَاب مَالِك لَا يَجُوز قَتْله إِذَا طَلَبَ شَيْئًا يَسِيرًا ، كَالثَّوْبِ وَالطَّعَام ؛ وَهَذَا لَيْسَ بِشَيْءٍ ، وَالصَّوَاب مَا قَالَهُ الْجَمَاهِير . وَأَمَّا الْمُدَافَعَة عَنْ الْحَرِيم فَوَاجِبَة بِلَا خِلَاف . وَفِي الْمُدَافَعَة عَنْ النَّفْس بِالْقَتْلِ خِلَاف فِي مَذْهَبنَا وَمَذْهَب غَيْرنَا . وَالْمُدَافَعَة عَنْ الْمَال جَائِزَة غَيْر وَاجِبَة وَاَللَّه أَعْلَم . وَأَمَّا قَوْله صَلَّى اللَّه عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : (فَلَا تُعْطِهِ) فَمَعْنَاهُ لَا يَلْزَمك أَنْ تُعْطِيَهُ وَلَيْسَ الْمُرَاد تَحْرِيم الْإِعْطَاء))انتهى

ئەمە حوکمی موسوڵمانێکی (صائل) دەست درێژ کارە، ئەی باشە چی ئەگەر بێ باوەڕان دەست درێژی بکەنە سەر خاکی موسوڵمانان، کە دین و ناموس و گیان و ماڵ دەڕۆن بەرەو تیا چوون، ئایا لەم کاتەدا واجب نییە لەسەر موسوڵمانان کە ڕوو بە ڕووی دەست درێژ کاری بێ باوەڕ و دەوڵەتی بێ باوەڕان ببنەوە ؟!

6) کردنی گیراوەکانی موسوڵمانان بە قەڵغان (سوپەر) لەلایەن بێ باوەڕانەوە:

ئەگەر کافر و بێ باوەڕان ئەو دیل و بارمتە موسوڵمانانەی لایانە کردیاننە قەڵغان ڕووبە موسوڵمانان، واتە کردنیانە پێش خۆیانەوە بۆ پاراستنی خۆیان لە هێرشی موسوڵمانان، وە هاتنە پێشەوە ڕوو بە خاکی موسوڵمانان بۆ داگیر کردنی، ئەوە شەڕ و کوشتار و ڕووبەڕوو بونەوەی بێ باوەڕان واجبە، هەرچەندە ببێتە مایەی تیا چوون و کوشتنی موسوڵمانە بارمتەکانی ژێر دەستی بێ باوەڕان (واتە ئەوانەی کە بێ باوەڕەکان کردویانن بە قەڵغانی خۆیان) .

شێخی ئیسلام ئیبن تەیمیە (رحمه الله) لە (مجموع الفتاوى) دا دەفەرموێت:

((بل لو فيهم – الكفار - قوم صالحون من خيار الناس ولم يمكن قتالهم إلا بقتل هؤلاء لقتلوا أيضا، فإن الأئمة متفقون على أن الكفار لو تترسوا بأسرى المسلمين وخيف على المسلمين إذا لم يقاتلوا فإنه يجوز أن نرميهم - ونقصد الكفار - ولو لم نخف على المسلمين جاز رمي أولئك المسلمين أيضا على أحد قولي العلماء)).[38]

وجاء في "الموسوعة الفقهية" (318/32) تحت عنوان : القتال دفاعا عن العرض والنفس والمال : " إذَا تعَرَّضَ شَخْصٌ لِإِنْسَانٍ يُرِيدُ الِاعْتِدَاءَ عَلَى نَفْسِهِ أَوْ أَهْلِهِ أَوْ مَالِهِ : فَإِنْ أَمْكَنَهُ رَدُّهُ بِأَسْهَلِ طَرِيقَةٍ مُمْكِنَةٍ فعَلَ ذَلِكَ ، وَإِنْ لَمْ يُمْكِنْ رَدُّهُ إلَّا بِالْقِتَالِ قَاتلَهُ ، فَإِنْ قُتِلَ الْمُعْتدَى عَلَيْهِ فَهُوَ شَهِيدٌ ، وَإِنْ قُتِلَ الْمُعْتدِي فَلَا قِصَاصَ وَلَا دِيَةَ . وَهَذَا فِي الْجُمْلَةِ ..." . اهـ وهذا تلخيص مذاهب الفقهاء ، من حيث الجملة ، ولهم ـ بعد ذلك ـ تفاصيل فيما يتعلق بالدفع عن النفس أو العرض أو المال من أحكام .

38) (537/82).

واتە: بەڵكو ئەگەر لە ناو بێ باوەڕەكاندا گەلێكی چاك و صالح و هەڵبژاردەیان لە چاكترین كەس تێدا بێت، بەڵام شەڕ و كوشتاری بێ باوەڕان نەكرێت تەنها ئیلا بە كوشتن و لە ناو بردنی ئەو كۆمەڵە چاك و صالحە نەبێت، ئەوە ئەوانیش لەگەڵ بێ باوەڕان دەكوژرێن –واتە بە ناچاری-، چونكە هەموو پێشەوا و ئەئیمەكان پێك هاتوون و موتەفیقن لەسەر ئەوەی ئەگەر بێ باوەڕان موسوڵمانە بارمتەكانی ژێر دەستی خۆیان كردە قەڵغان (سوپەر) بۆ پاراستنی گیانی خۆیان، وە موسوڵمانەكان مەترسی یان لەسەر بوو، ئەگەر شەڕ نەكەن، ئەوە دروستە بۆردومان بكرێن بە نیاز و مەبەستی بێ باوەڕان، خۆ ئەگەر لەبەر مەترسی نەبێت لەسەر موسوڵمانان، ئەوە بەهەمان جۆر بۆردومان كردنی ئەو موسوڵمانانەش ڕێگە پێدراو بوو، لەسەر یەكێك لە وتەكانی زانایان)).

هەروەها لە لاپەڕەی (45) دا دەفەرموێت: ((والسنة والإجماع متفقان على أن الصائل المسلم إذا لم يندفع صوله إلا بالقتل قتل، وإن كان المال الذي يأخذه قيراطا من دينار، ففي الصحيح: "من قتل دون ماله فهو شهيد")). واتە: سوننەت و ئیجماع كۆران لەسەر ئەوەی ئەگەر دەست درێژ كاری موسوڵمان، شاڵاو و دەست درێژ كاری یەكەی تەنها بە كوشتن نەبێت لا نەچێت، ئەوە دەكوژرێت، خۆ ئەگەر ئەو ماڵ و پارەی كە دەیبات تەنها (قیراط) یێك دینار بێت، چونكە بە صەحیحی هاتووە: **هەر كەس لەسەر ماڵ و سامانی بكوژرێت شەهیدە**)).

لەبەر ئەوەی پاراستنی تەواوی موسوڵمانان، لە فیتنە و شیرك و، پاراستنی دین و ناموس و شەرەف و ماڵ و سامانیان، لە پێشترە لە مانەوەی ژیانی هەندێك لە موسوڵمانان، وە ئەوان بارمتە و ئەسیر بن بە دەستی بێ باوەڕانەوە و بكرێنە قەڵغان ...

7) شەڕ و كوشتار كردن دژی دەستەی یاخی (باغیە):

خوای گەورە دەفەرموێت: ﴿ **وَإِن طَائِفَتَانِ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ اقْتَتَلُوا فَأَصْلِحُوا بَيْنَهُمَا فَإِن بَغَت إِحْدَاهُمَا عَلَى الْأُخْرَى فَقَاتِلُوا الَّتِي تَبْغِي حَتَّى تَفِيءَ إِلَى أَمْرِ اللَّهِ فَإِن فَاءَت فَأَصْلِحُوا بَيْنَهُمَا بِالْعَدْلِ وَأَقْسِطُوا إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُقْسِطِينَ** ﴾ الحجرات9). واتە: ئەگەر دوو دەستە لە باوەڕ داران پێكەوە بە جەنگ و شەڕ هاتن، بە هەموو تواناتانەوە ئاشت یان بكەنەوە و بانگ یان بكەن بۆ لای فەرمانەكانی خوای گەورە، جا ئەگەر دەستەیەكیان دەست درێژی كردە سەر دەستەكەی تر، ئەوا

ئێوەش لەگەڵ ئەو دەستە دەست درێژ کارە بەشەڕ بێن، هەتا ناچار دەبێت و دەگەڕێتەوە بۆ بڕیاری خوا، جا ئەگەر گەڕانەوە بۆ حوکمی خوا ئێوەش بە داد گەری و ئینصافەوە ناوبژییان بکەن)).[39]

ئەمە حوکمی ئەو کەسە شەڕ کەرانەیە کە موسوڵمانن، کە تەواوی موسوڵمانان دەترسێنن و فەساد دەنێنەوە لە زەویدا، و یاری بە ناموس و ماڵی خەڵکی دەکەن .

هەروەها بە صحیحی لە (بوخاری) و (موسلیم) دا هاتووە کە پێغەمبەری خوا (صلى الله عليه وسلم) چی بە هەردوو هۆزی (العرنيين و عوكەل) کرد و، کە ئەنەسی کوری مالیك دەگێڕێتەوە : ((**قَدِمَ عَلَى النَّبِيَّ صلى الله عليه وسلم نَفَرٌ –وفي رواية : رَهطٌ- مَن عُكَل أو عُرَيَنة فَأسلَموا وَاجتَوَوُا الْمَدِينَة ، فَأمَرَهُم أن يَاتوا إبِلَ الصَّدَقَةِ فَيَشرَبوا مِن أبوالِهَا وَألبَانِهَا فَفَعَلوا فَصَحّوا ، فَارتَدوا وَقَتَلوا رُعَاتَهَا وَستَاقوا الإبِلَ، فَبَعَثَ فِي آثارِهِم فَأتِيَ بِهِم فَقَطَعَ أيدِيَهُم وَأَرجُلَهُم وَ سَمَلَ أعيُنَهُم ، ثُمَ لَم يَحسِمهُم حَتى مَاتوا ، قَالَ أبو قِلابَة هَؤُلاء قَومٌ سَرَقوا وَقَتَلوا وَكَفَروا بَعدَ إيمانِهِم ، وَحارَبوا الله وَرَسولَهُ))**.[40] واتە: نەفەرێك یان کۆمەڵێك کە شەش یان حەوت کەس لە هۆزی عوکەل یان عورەینە هاتنە مەدینە ، بەڵام ئاو و هەوای مەدینەیان پێ نەکەوت و توشی ژانە سك (سکچون) بوون ، پێغەمبەری خوا (صلى الله عليه وسلم) فەرمانی پێدان کە بچن لە شیر و میزی ئەو وشترە بخۆن کە هی خێر بوو (غەنیمەت) کرابوو، وە لەژێر ئەمری پێغەمبەردا بوو ،

[39] ئیمامی (بوخاری) و (موسلیم) و غەیری ئەوانیش لە هۆکاری دابەزینی ئەم ئایەتەدا بە صەحیحی لە ئەنەسی کوری مالیکەوە خوای لێ ڕازی بێت دەگێڕنەوە: پێغەمبەری خوا (صلى الله عليه وسلم) بە سواری گوێ درێژێك لەگەڵ کۆمەڵێك لە موسوڵمانەکان دێت بۆلای، جا کاتێك گەیشت (عبداللە ی کوری ئوبەی) مونافیق بە پێغەمبەری خوای ووت: ((إليك عني، فوالله لقد آذاني نتن حمارك)). واتە لێم دووركەوە، سوێند بە خوا بۆگەنی کەرەکەت نارەحەتی کردم، لەولاوە (عبداللە ی کوری رەواحە) هەڵی دایە و فەرمووی: ((والله لنتن حمار رسول الله صلى الله عليه وسلم أطيب ريحا منك)). سوێند بە خوا بۆگەنی کەرەکەی پێغەمبەری خوا (صلى الله عليه وسلم) زۆر لە بۆنی تۆ خۆشترە))، لەو لاشەوە پیاوێکی خزمی عبداللە ی کوری سەلول هەڵی دایە و لەگەڵ پیاوێکی خزمی عبداللە ی کوری رەواحە بوویە دەمە بۆڵەیان و دەرەنجام بە پێڵاو و تاکە نەعل و مستە کۆڵە هاتن بە یەکدا و خەریك بوو شتەکە گەورە ببێت، ئیتر خوای گەورە ئەم ئایەتەی نارد ﴿وَإِنْ طَائِفَتَانِ....﴾.

[40] متفق عليه : رواه البخاري (6802) و (6803) و (6804) و (6805) ، ومسلم (9) و (1671) .

پاشان چون میز و شیری وشترەكەیان خوارد هەتا چاك بوونەوە ، كە چاك بوونەوە لە نەخۆشییەكە نیعمەتی خوایان گۆڕی بە كوفر و ، شوانەكەیان كوشت و شیشێكی ئاگراویشیان كرد بە چاویدا و، وشترەكەش یان دزی و رایان كرد و لە مەدینە دەرچوون، پێغەمبەری خواش هەر پاش نوێژی بەیانی سریەیەكی نارد و پێش ئەوەی خۆر هەڵبێ دەست گیری كردن ، پاشان دەست و قاچی هەر هەموویانی بڕی و چاویانی دەرهێنان و كردنییە ناو پێستەی حەیوانەوە و فڕێی دانە بەر گەرمای تیشكی خۆر هەتا لە بەر ئازار و تونییەتی مردن ،،،، ئەبی قەلابەش فەرمووی : ئەوانە تاقمێك بوون كە لە ئیسلام (مورتەد) هەڵگەڕانەوە پاش ئەوەی ئیمان یان هێنا ، وە دژایەتی خواو پێغەمبەرەكەیان كرد)).[41]

ئەمە بۆ تاقمێك بوون، ئەی چی بە دەوڵەتێكی كافر و بێ باوەڕ، كە دین و دونیا و ناموس و ماڵی خەڵكی فاسید دەكات، ئایا شەڕ و كوشتاریان واجب تر و لە پێش تر نییە لە سەر موسوڵمانان ؟!

ئەمانە هەندێك بەڵگە و هۆكار بوون بۆ دەرچوون و ڕاپەڕین (نەفیر)ی هەموو موسوڵمانان بۆ جیهاد و تێكۆشان، ئەگەر بێ باوەڕان هاتنە ناو خاكی موسوڵمانان و داگیریان كرد.

دوور خستنەوە و ڕووبەڕوو بونەوەی دوژمنی بێ باوەڕ، واجب ترین كارە پاش ئیمان هێنان، وەك شێخی ئیسلام ئیبن تەیمیە (رحمه الله) دەفەرموێت:

((فالعدو الصائل الذي يفسد الدين والدنيا لا شيء أوجب بعد الإيمان من دفعه)).[42]

واتە: ئەو دوژمنە فاسیدو دەست درێژ كارە (صائیل)ەی كە دین و دونیا فاسید دەكات هیچ شتێك واجب تر نییە لە دوای ئیمان لە ڕووبە ڕوو بوونەوەی و دوور خستنەوەی و شەڕو كوشتار كردن دژی)).

[41]) ئیبن حەجەری عەسقەلانی شەرحی ئەم فەرموودەی زۆر بەباشی كردووە لە (فتح الباری ، بەرگی 12 لاپەڕی 133) لەگەڵ شەرحەكەی شێخ عثیمین (بەرگی 9 لاپەڕەی 124) ..... ئەوەی كە پێویست بوبێت لەم بارەوە بێ دەستكاری كردن نەقڵم كردووە ، وە ئیمامی شەوكانیش شەرحێكی جوانی بۆ كردووە .

[42]) الفتاوى الكبرى (608/4).

حكم القتال الآن في فلسطين وأفغانستان:

حوکمی شەڕو کوشتارکردن دژی بێ باوەڕان و داگیرکەران لە ئێستادا لە فەڵەستین و ئەفغانستان و تەواوی خاکە داگیرکراوە کانی دیکەی ئیسلامی وەك (عێراق و صۆماڵ و مەغریب و جگە ئەوانیش) .

لە پێشدا بۆمان دەرکەوت و ڕوون بویەوە بۆمان، ئەگەر بستێك لە خاکی موسوڵمانان دەست درێژی کرایە سەر، ئەوە جەنگ و جیهاد فەرز دەبێت لەسەر هەموو خەڵکی ئەو ناوچە و لەسەر نزیکترین شوێنیش لەو ناوچەوە، خۆ ئەگەر ئەوان بەشی پێویست نەبوون یان کەم تەرخەم بوون یان نەیان توانی هەستن بەو کارە، ئەوە حوکمی فەڕزی عەین بەسەر تەواوی ناوچەکانی دیکەی دەوروبەری فەڕز دەبێت، پاشان حوکمی فەڕزی عەین درێژ دەبێتەوە، هەتا تەواوی زەوی دەگرێتەوە بە ڕۆژ هەڵات و ڕۆژ ئاواوە ...

ئیتر لەم کاتەدا هیچ کام لە ئافرەت پرس و ڕوخسەت لە مێردەکەی و کوڕ لە دایك و بابی و قەرز دار لە خاوەن قەرز وەرناگرێت، واتە هەموویان بە بێ پرس دەچن بۆ جەنگ و جیهاد، دژی داگیر کەری بێ باوەڕ، هەروەها :

1) تاوان هەر دەمێنێتەوە بە گەردنی هەموو موسوڵمانانەوە، هەتا خاکێك یان پارچە خاکێك لە خاکی موسوڵمانان بە دەستی بێ باوەڕانەوە بێت.
2) تاوان زیاد دەکات بە پێی توانا و ئیمکانیات و دەسەڵات، وە تاوانی زانایان و قادە و بانگ خوازە گەورەکان لە کۆمەڵگاکانیاندا زۆر زیاتر و توند ترە لە تاوانی نەزان و خەڵکە کەی دیکە ....
3) پاشان پشت هەڵکردنی گەنجان لە دەرچوون و ڕاپەڕین بۆ قەزیە هاوچەرخەکانی وەك ئەفغانستان و فەڵەستین و فلیبین و کشمیر و لوبنان و تشاد و اریتریا و (صۆمال و مەغریب و عراق و غەیری ئەوانیش) زۆر خراپ ترە لە تاوانی ڕوخان و لە دەست دانی خاکە ئیسلامی یەکانی پێشو، نەوەیەك زیندویان کردنەوە کە ڕۆشتن ...

وە ئێمە بەردەوام دەڵێین: پێویستە ئێستا هەوڵەکانمان زیاتر بکەین لەسەر ئەفغانستان و فەلەستین و، زیاتر گرنگ یان پێ بدەین، چونکە باس و قەزییەکی ناوەندی و مەرکەزیین، وە دوژمنی داگیرکەر بەرنامەیەکی بەرفراوانی لە تەواوی ناوچەکەدا دارشتووە و ئامادە کردووە، وە لەبەر ئەوەی لە چارە کردنیدا چارەیە بۆ زۆرێك لە باس و قەزییەکان لە تەواوی ناوچەی ئیسلامیدا، وە پاراستنی، پاراستنە بۆ تەواوی ناوچەکە.

سەرەتا لە ئەفغانستانەوە:

هەرکەس لە عەرەبەکان توانای هەیە جیهاد بکات لە فەلەستین ئەوە لەسەر یەتی دەست پێ بکات، وە هەرکەسیش ناتوانێت ئەوە لەسەر یەتی بچێت بۆ خاکی ئەفغانستان، بەلاّم باقی موسوڵمانانی دیکە من وای دەبینم کە سەرەتای جیهادیان لە ئەفغانستانەوە بێت، ئێمە وای دەبینین سەرەتا لە ئەفغانستانەوە پێش فەلەستین لەبەر ئەوە نییە کە ئەفغانستان گرنگتر بێت لە فەلەستین، بەڵکو فەلەستین قەزیەی یەکەمی ئیسلامە، وە دڵی جیهانی ئیسلامی و خاکێکی پیرۆزە، بەلاّم کۆمەڵە هۆکارێك هەیە کە دەبنە مایەی ئەوەی جیهاد لە پێشدا لە ئەفغانستانەوە بکرێت پێش فەلەستین، لەوانەش:

1) شەڕ و کوشتار لە ئەفغانستان ئێشتا بەردەوامە، وە لە توند ترین یان شەڕی چیاو شاخەکانی (هندۆ کۆشە).[43] لە ئەفغانستان، کە تائێستا مێژوی ئیسلامی لە ماوەی چاخەکانی ڕابردوویدا شتی وای بە خۆیەوە نەبینیوە ....
2) رایە و پەیداخ لە ئەفغانستاندا رون و ئاشکراو وازحە، ئەویش (لاإلە إلاالله محمد رسول الله)، وە مەبەست و غایەکەش ئاشکرایە (لتكون كلمة الله هي العليا) ، وە لە دەقی دەستوری یەکێتی ئیسلامی موجاهیدەکانی ئەفغانستان لە مادەی (2) دا هاتووە : (مەبەست لەم یەکێتی یە بریتیە لە دامەزراندن و بنیات نانی دەوڵەتێکی ئیسلامی یە لە ئەفغانستان)، وە هەروەها لە

[43]) هندۆکۆش: یەکێکە لەو چیا سەختانەی باکوری ئەفغانستان کە لە چیاکانی کشمیرەوە درێژ دەبنەوە، ئەگەر کەسێك بە چاوی خۆی ئەم چیایانە ببینێت ئەوە سەری سور دەمێنێ، کە ئەم زنجیرە چیا زۆر سەخت و ساردن...

مادەی (3) دا هاتووە: (مەبەستی ئێمە خۆی لە وتەی خوای گەورە (إن الحكم إلا لله) گرتووە، حاکمیەتی تەواو بۆ خوای هەموو جیهانەکانە).

3) لە پێشتریشدا ئیسلامی یەکان و جگە ئەوانیش بونە قیادە و پێشەوای شەڕەکان لە ئەفغانستان، وە ئەوانەی جیهاد دەکەن لە ئەفغانستان نەوەی بزوتنەوەی ئیسلامی و زانایان و قورئان خوێن و حافیزەکانن، بەلاّم ئەم شتە لە فەلّەستیندا جیاوازە، لە پێشتریشدا کە سانی جۆراو جۆر قیادەیان گرتۆتە دەست، کە موسوڵمانی راستگۆ یان تێدایە و شیوعی و موسوڵمانی سادە و ساویلەکش یان تێدایە، وە ئالاّ و پەیداخی دەوڵەتی عەلمانی یان بەرز کردەوە ...

4) هەتا ئێستاش لە ئەفغانستان باس و مەسەلەکە کە بەدەستی موجاهیدەکانەوەیە، وە هەتا ئێستاش یارمەتی یان لە دەوڵەتە شیرکی یەکانەوە رەت دەکەنەوە، بەلاّم لە هەمان کاتدا شۆڕشی فەلّەستینی هەمووی پشتی بەستووە بە یەکێتی سۆڤی یەتەوە، وە ڕوسیا لە خراپترین کاتدا پشتی تێکردن کە ڕووبەڕووی دوارۆژی خۆیان دەبونەوە لەبەردەم موئامەرەی جیهانی، وە باس و قەزی یەکەیان بۆتە یاری یەك بە دەست دەوڵەتە زل هێز و گەورەکانەوە، کە یاری و موئامەرە بە خاك و ئەرز و ناموس و گەلی فەلەستینەوە دەکەن ...

5) هەروەها سنوری ئەفغانستان کراوەیە بەڕووی موجاهیدەکاندا، کە زیاتر لە (3000) کم سنور بەڕوویاندا کراوەیە، لەگەڵ ئەوەشدا دەوورو بەری ئەفغانستان ناوچەی خێڵەکین، کە هیچ کات ناکەونە ژێر دەسەلاّتی سیاسی یەوە، ئەمەش قەڵغانێکی قایم و پتەو دروست دەکات بۆ موجاهیدەکان، بەلاّم لە فەلّەستین شتەکە جیاوازە بە تەواوەتی، تەواوی سنورەکان داخراوە، وە دوژمنان دەست یان کراوەیە و چاوی بەرپرسەکان بەسەر هەموو ئەو کەسانەوەیە کە دەیانەوێت سنورەکان ببەزێنن بۆ شەڕ و کوشتاری یەهودی یەکان .

ئیمامی شافعی (رحمه الله) له پەرتوکی (الام) دا دەفەرمویّت:

((فإن اختلف حال العدو فكان بعضهم أنكى من بعض أو أخوف من بعض، فليبدأ الإمام بالعدو الأخوف أو الأنكى ولا بأس أن يفعل، وإن كانت داره أبعد إن شاء الله تعالى حتى ما يخاف لمن بدأ به لما لا يخاف من غيره مثلا، وتكون هذه بمنزلة الضرورة، لأنه يجوز في الضرورة ما لا يجوز في غيرها، وقد بلغ النبي صلى الله عليه وسلم عن الحارث بن أبي ضرار أنه مجمع له فأغار النبي صلى الله عليه وسلم وقربه عدو أقرب منه وبلغه أن خالد بن أبي سفيان بن شح يجمع له فأرسل ابن أنيس فقتله وقربه عدو أقرب))[44].

واته: ئەگەر چۆنییەتی حاڵی دووژمن جیاواز بوو، بەوەی هەندێکیان سەرسەختو خراپتر بوون له هەندێکی تریان ، یان مەترسی دارتر بوو له وانی دیکه، با پێشەوای موسوڵمانان له پێشدا دەست بکات به کوشتاری دوژمنه مەترسی دارەکه یان سەرسەخت ترەکەیان، ئەمەش کێشه نییه له کامیانەوه دەست پێ بکات، با ئەو دوژمنەش دوورتر بێت، هەتا ترسی نەبێت بەوەی که له کێوه دەستی پێکردووه، وەك چۆن بۆ نمونه ناترسێت لەوی دیکەیان، ئەمەش له شوێن و مەنزیلەی زەروریاته، چونکه ئەوەی له کاتی زەروری و ناچاری دروسته له کاتی دیکەدا دروست نییه، هەروەها پێغەمبەری خوا (صلى الله عليه وسلم) بیستی که (حارثی کوری أبي ضرار) خەڵك کۆ دەکاتەوه بۆ جەنگ دژی موسوڵمانان، بۆیه پێغەمبەری خوا هێرشی کرده سەر، له کاتێکدا دوژمنی نزیکتر هەبوو، هەروەها پێغەمبەری (صلى الله عليه وسلم) بیستی که (خالد کوری أبی سوفیان) خەڵکی کۆدەکاتەوه بۆ شەر دژی موسوڵمانان، بۆیه پێغەمبەری خوا (ئیبن ئەنیسی) ناردو (خالدی کوری ئەبی سوفیان)ی کوشت، له کاتێکدا که دوژمنی نزیك تر هەبوو)).

6) پاشان گەلەکەی تاك و بێ وێنەیه له جوامێری و ئازایەتی و عیزەتدا، وەك بڵەی خوای گەورە شاخ و خاکەکەی هەر بۆ جیهاد ئامادە کردووه .[45]

---

[44]) ج4 / ص177.

[45]) تێبینی:

بێ گومان ئەمەی شێخ عبدالله عەزام نوسیویەتی و باسی دەکات، شتێکی راستەو مێژوو شاهیدی ئەم راستی یەیه، زۆرمان بینی له شۆرش و جیهادەکانی ولأتانی دەوروبەرمان، که زۆربەیان له کۆتاییدا بەرهەمەکەی چووه بەرژەوەندی ئەو کەسانەی که ڕۆژێك له ڕۆژان سەعاتێك نەچووبونه سەنگەرو ڕو بەرو بونەوەی دوژمنانی ئیسلام./ بەڵام خۆ بینی مان

فەڕزی عەین و فەڕزی کیفایەت :

فەڕزی عەین: ئەو فەرپیزەیە کە پێوستە لەسەر هەموو موسوڵمانێك خۆی ئەنجامی بدات، وەك نوێژو ڕۆژوو .

فەڕزی کیفایەت: ئەو فەرپیزەیە کە ئەگەر هەندێك لە موسوڵمانان هەستن پێی لەسەر ئەوانی دیکە لادەچێت، وە واتای فەڕزی کیفایەت ئەوەیە ئەگەر ئەوانەی هەڵئەسن بە ئەنجام دانی هەتا لەسەر ئەوانی دیکە لا بچێت ئەوە هەموو خەڵکی تاوان بار دەبن، خۆ ئەگەر ئەوانەی هەستان پێی بۆ کیفایەت ئەوە لەسەر تەواوی خەڵکی دیکە لادەچێت، بەلام لە سەرەتادا بانگەواز هەموو خەڵکی بۆ فەرزی عەین دەگرێتەوە، پاشان جیا دەبنەوە لەوەی کە فەڕزی کیفایەت

چۆن ئەو شەعبە بە فەزڵ و یارمەتی خوای گەورە توانیان روو بەروی سوپای سۆڤیەتی روسی بوەستنەوەو لە خاکی ئەفغانستان دەریان بکەن و بیان شکێنن، ئەمەش فەزڵی خوای گەورەیە بەسەر ئەو شەعبەوە، پاشان لای هەموو مان ئاشکرایە کە ئەوان شوێن کەوتەی ئیمامی ئەبو حەنیفەن، وە ئەوان موقەلیدی ئەون، بۆیە ئەگەر شتێك لە فیقھ و مەنهەجی ئەبو حەنیفەدا هاتبێت لای ئەوان گۆرینی بۆ نییە، لەبەر ئەمەش ئەگەر تەواوی دونیا پشت یان تێ بکەن ئەوان هەر لەسەر جیهادو تێکۆشانی خۆیان بەردەوام ئەبن، هەر بۆیە شێخ عبداللە عەزام دەگێرێتەوە: جارێك لە کابرایەکی ئەفغانیان پرسی تەمەنت چەندە؟ وتی (40) ساڵمە، دوای (40) ساڵ لێیان پرسییەوە ئێستا تەمەنت چەندە؟ وتی (40) ساڵ! ، وتیان تۆ پێش چل ساڵ تەمەنت ئەوەندە بوو، ئێستا هەشتا ساڵیت و چل نیت، کابرای ئەفغانی وتی نەخێر، ئەفغانی یەك جار قسە ئەکەن و نایگۆرن، من هەر چل ساڵم!!، وە ئێستاش ئەکەر لێیان بپرسیت ئێوە بەو تواناو رێژە کەمەتانەوە سەردەکەون یان دوژمنە کانتان؟ ئەڵێن: ئێمە، چونکە هەق بە ئێمەیەو ئێمە لەسەر هەقین، وە خوای گەورەش تەنها هەق سەردەخات، بۆیە ان شاء اللە بە یەقین هەر ئێمە سەردەکەوین!/ ئەو شەعبەی کە لە هەموو لایەکەوە موئامەرەو خیانەتی لێ دەکرێت، کەچی زۆر ئازاو خۆ راگرانە هەر لەسەر جیهاد و شەرکردن پێداگرن، خۆڵای هەموومان سەرماو سەختی چیاکانی نورستان ئاشکرایە، کە بەردەوام زیاتر لە (30) پلە لە ژێر سفرەوەیە، هەتا بەو ئەندازەی بزنە کێوی یەکان خۆیان لە شاخەکانەوە فرێ ئەدەنە خوارەوە و خۆیان ئەکوژن لەتاو سەرمای سەخت، بەلاّم نەمان بیست رۆژێك موجاهیدێکی ئەفغانی پشت لە سەختی و سەرمای ئەو شاخانە بکەن و لە ئەمرو فەرمانی ئەمیر دەربچن و بێنە خوارەوە، وە بە جوتێك پاتەی لاسیکی بێ گۆرەوییەوە شەرو کوشتاری سۆڤیەتی روسییان دەکرد، ئێستاش زۆر لە جاران ئازاترانە دژی ئەمریکا ...!/ وەرگێڕ

لادەچێت بە ئەنجام دانی هەندێك كەس، بەڵام فەرزی عەین بە ئەنجامدانی كەسانی دیكە لا ناچێت .[46]

هەر لەبەر ئەوە ئیمامی فەخری رازی فەرزی كیفایەتی بەم جۆرە ناساندووە: ((يقصد حصوله من غير النظر بالذات إلى فاعله)).[47]

هەروەها ئیمامی شافعی دەفەرموێت: ((إن الواجب الكفائي مطلوب على العموم ومراد به الخصوص)).[48] واتە: واجبی كیفایەت داوا كراوە لەسەر هەمووان، بەڵام چەند كەسێك ئەنجامی بدات بە تایبەتی)).

ئەوەی كە تەواوی (ئوصولی)یەكان لەسەری یەك دەنگ و كۆڕان، لەوانە (ئیبن الحاجب) و (ئامەدی) و (ئیبن عبدالشكور)، ئەوەیە كە: ((أن فرض الكفاية يجب على الكل ويسقط بفعل البعض)). واتە: فەرزی كیفایەت لەسەر هەمووان واجبە، واتە واجبی سەر شانی هەموو موسوڵمانێكی موكەلەفە، وە بە ئەنجام دانی هەندێك لە موسوڵمانان لەسەر موسوڵمانانی دیكە لادەچێت و هەڵدەگیردرێت)).

بەڵام ئێستا هەندێك لە خەڵكی لە بارەی حوكمی جیهادەوە موجادەلە دەكەن، وە پێیان وایە فەرزی كیفایەتە، وە فەرزیش واجبە لەسەر هەمووان، بەڵام بە ئەنجام دانی لەلایەن هەندێكەوە لەسەر ئەوانی دیكە هەڵدەگیردرێت و لادەچێت، ئەگەر لەسەر ئەو بۆچونە بێت ئەوە فەرزی جیهاد ئێستا لە ئەفغانستان (كە دەڵێت فەرزی كیفائی یە)، واجبە لەسەر هەموو موسوڵمانان لە تەواوی گۆی زەویدا، هەتا فەرزەكە بە تەواوی جێبەجێ دەكرێت، ئەویش دەركردنی روس و شیوعی یەكانە لە خاكی ئەفغانستان.[49] ، وە تاوان و گوناهیش ملی هەموو

---

[46]) المغني لابن قدامة (345/8).

[47]) أنظر المحصول للرازي تحقيق الدكتور طه جابر ج أقسم(2) ص(31).

[48]) أصول الفقه لأبي زهرة.

[49]) دیارە شێخی موجاهید (عبدالله عزام) كاتی داگیر كردنی ئەفغانستان لەلایەن روسی یاوە ئەم كتێبەی نووسیوە، بەڵام پاش رزگار كردنی خاكی ئەفغانستان لەلایەن موجاهیدانەوە، دووبارە ساڵی (2001) لەلایەن سوپای (ئەمریكا) و (ناتۆ)وە داگیر كرایەوە . وەرگێڕ.

موسوڵمانان دەگرێت، هەتا ئەو كاتەی شیوعی یەكان دەردەكرێن، چونكە فەرز لە كاتی داگیر كردنی خاكی موسوڵمانان لەلایەن بێ باوەرانەوە، بریتیە لە دەركردنی بێ باوەران لە خاكی موسوڵمانان ...

قسەیەك هەیە كە زۆربەی خەڵكی بەردەوام دوور لە واقیعی رووداوەكان دەیڵێنەوە، ئەویش دەڵێن: (إن الجهاد في أفغانستان بحاجة إلى مال وليس بحاجة إلى رجال). واتە ئێستا جیهاد لە ئەفغانستان پێویستی بە پارە و مادەیە، نەك بە پیاو)، وە بێ گومان ئەم قسەش لە بنەرەتدا دوورە لە راستی یەوە، چونكە رۆشتنی ماوەی شەش ساڵ بەسەر روسەكاندا لە خاكی ئەفغانستان و، كۆچ كردنی زیاتر لە پێنج ملیۆن موسوڵمان بۆ دەرەوە و، حەوت ملیۆن لە ناوەوە بەرەو شاخ و كێوەكان، بەسە بۆ وەڵام دانەوە و رەد دانەوەی ئەم قسەیە ...

هەروەها وەك سەیاف دەڵێت:

((چواردە وڵات لەپێش هەمووشیانەوە یەكێتی سۆڤیەت و، حیلفی وارسۆ و، شیوعی یەتی نێو دەوڵەتی، هەموویان پێكەوە ئێمەیان كردۆتە یەك كەوانەوە، بەڵام كەچی ئێشتا موسوڵمانان لە جیهانی ئیسلامیدا موناقەشەی ئەوە دەكەن، ئایا جەنگ و جیهاد لە ئەفغانستان فەرزی عەینە یان كیفایەت؟ دەبا موسوڵمانان چاوەڕێ بكەن هەتا شەهید بوونی كۆتا پیاو لە ئەفغانستان، ئیتر ئەو كاتە باوەر دەكەن كە جیهاد فەرزی عەینە، لەگەڵ ئەوەشدا (مع العلم) تا ئێستا زیاتر لە (ملیۆنو نیوێك) كەس لەسەر خاكی ئەفغانستان لەناو چوون)).

وە ئەفغانی یەكان بەردەوام دەڵێن:

(وجود عربي واحد بيننا أحب إلينا من مليون دولار). واتە: بوونی تەنها یەك عەرەب لەناو ماندا، خۆشەویستترە لامان لە ملیۆنێك دۆلار...

وە هەروەها مامۆستا (سەیاف) بانگەوازێکی کرد بۆ زانایان و بانگ خوازان، کە لە گۆڤاری (جیهاد) ژمارەی نۆیەم بلاّو کرایەوە، ئەمەش دەقەکەیەتی:

بسم الله الرحمن الرحيم

السلام عليكم ورحمة الله وبركاته.

الحمد لله، والصلاة والسلام على رسول الله وعلى آله وصحبه ومن واهتدى بهديه.

أما بعد:

إنكم تعرفون أن الجهاد في أفغانستان ابتدأ ولا زال مستمرا لإعلاء كلمة الله، ولإقامة دولة القرآن، وبما أن تحقيق هذا الهدف يحتاج إلى مجاهدين يعرفون الإسلام على حقيقته ويستطيعون أن يحافظوا على أصالة الجهاد الإسلامي، فلا بد من وجود علماء ودعاة يقومون بالتوعية والتوجيه بصفة مستمرة، وللعلم فإن كثيرا من العلماء والإخوة المربين في أفغانستان استشهدوا في ميادين الجهاد، فنحن بحاجة ماسة إلى رجال يقومون بالتدريس والتوجيه والتوعية في مدارس المجاهدين ومخيماتهم ومعسكراتهم وجبهاتهم حتى يمكننا الله سبحانه من تحقيق الأهداف المنشودة، وإن حاجتنا إلى العلماء الدعاة أكثر من حاجتنا إلى أي خبير ومتخصص آخر، وفقنا الله وإياكم لخدمة الإسلام والمسلمين.

أخوكم عبد رب الرسول سياف

بكتيا، جاجي

3 شوال 1405هـ

باسی

مەسەلەی پرس و روخسەت
وەرگرتن لە دایك و باوك و، هاوسەر و، خاوەن قەرز

حوکمی پرسکردن پەیوەستە بەم حاڵەتانەوە:

1) واتە: ئەگەر کەسی موسوڵمان لە خاکی خۆیدا بێت ، وە مەترسیش لە ئارادا نەبێت بۆ سەر سەنگەرەکان، وە هیچ داگیر کاری و دەست درێژ کارییەك نەبوو لە لایەن دووژمنەوە بۆ سەر خاکی موسوڵمانان، وە سەنگەرو شوێنەکانی سوپای موسوڵمانان هەموو پڕی بوو لە سەرباز، ئالەم کاتەدا جیهاد کردن فەرزی کیفایەتە، وە دەبێت ئیلا پرس و روخسەت وەربگیرێت، چونکە گوێڕایەڵی دایك و باوك و ، هاوسەر فەرزی عەینە، وە جیهادیش لەم کاتەدا فەرزی کیفایەتە، وە ئاشکراشە کە فەرزی عەین لە پێش فەرزی کیفایەتەوەیە.

2) ئەگەر دوژمن هێرشی کردە سەر پارچەیەك یان بستێك لە خاکی موسوڵمانان، یان چونە ناو شارێك یان وڵاتێك لە وڵاتی موسوڵمانان، لێرەدا وەك باسمان کرد جەنگ و جیهاد دەبێتە فەرزی عەین، لەسەر تەواوی خەڵکی ئەو شارە وە لەسەر ئەوانەی دەوورو بەریشی، وە لەم کاتەدا پرس و روخسەت لادەچێت و نامێنێت، هیچ کەس پرس و روخسەت لە هیچ کەسێکی دیکە وەرناگرێت، هەتا بەو جۆرەی کوڕ بەبێ پرس و روخسەتی دایك و بابی و ، هاوسەر بێ پرس و روخسەتی مێردەکەی و، قەرز دار بێ پرس و روخسەتی خاوەن قەرزەکەی دەڕوات بۆ جەنگ و جیهاد .

وە لابردن و هەڵگرتنی پرس کردنی کور بە دایك و باوکی و هاوسەر لە مێردی و قەرزدار لە خاوەن قەرزی هەر بەو جۆرە دەمێنێتەوە و بەردەوام دەبێت، هەتا دەرکردن و ڕۆشتنی دووژمن لە خاکی موسوڵمانان، یان هەتا ئەو کاتەی ڕێژەو ژمارەی موجاهیدان دەگاتە بڕی پێویست بۆ دەرکردن و کوشتاری دوژمن، وەلەو ئەگەر تەواوی موسوڵمانانی سەر زەوی کۆببنەوە و ئامادە بن....

وە جیهاد پێش دەخرێت ئەگەر فەرزی عەین بێت بەسەر گوێرایەڵی دایك و باوكدا، كە ئەویش (گوێرایەڵی دایك و باوك) هەر فەرزی عەینە، چونكە جیهاد بۆ پاراستن و حیمایەتی دینە، بەلاّم گوێرایەڵی دایك و باوك بۆ پاراستن و حیمایەتی گیان و نەفسە، چونكە جیهاد (مظنة حزنهما و تعبهما) جێگەی گومان و چەرمەسەری و نارەحەتی یانە) وە پارێزگاری لە دین پێشترە لە پارێزگاری لە نەفس وگیان، چونكە جیهاد خۆی لەخۆیدا دانان و بەخت كردنی گیان و نەفسی موجاهیدە ئەگەر شەهید بێت، لە پێناو پاراستنی دینەكەیدا، وە پاراستنی دین یەقینە، وە تیاچوون و رۆشتنی گیان و نەفسی دایك و باوك تەنها گومانە، وە شتێكی ئاشكراشە كە یەقین لەپێش گومانەوەیە.

مثال فرض العين والكفاية :

نمونەی فەرزی عەین و كیفایەت:

وەك بوونی كۆمەڵە خەڵكێك لە لێواری دەریایەك، كە مەلە نازانن و خۆیان لە شوێنی قوڵ دەپارێزن، وە هەندێكی دیكەشیان تێدایە كە مەلەوانن و مەلە بەچاكی دەزانن، وە دەبینن منداڵێك كەوتۆتە ناو دەریاكەوە و مەلەش نازانێ، و خەریكە نقوم بێ و بخنكێ، وە هاوار دەكات : فریام كەون فریام كەون، بەلاّم هیچ كام لە مەلەوانەكان ناچن بەدەمییەوە بۆ رزگار كردنی، بەلاّم یەكێك لە مەلەوانەكان دەیەوێت خۆی فڕێ بداتە ئاوەكەوە و منداڵەكە ڕزگار بكات، كەچی باوكی ڕێگری لێ دەكات كە بچێت بۆ ڕزگار كردنی منداڵەكە، ئایا هیچ فەقیهو شارەزایەك لە فەقیهو شارەزاكانی تەواوی چاخەكانی ئیسلامی، دەڵێن یان وتویانە واجبە لەسەر ئەوكەسە كە گوێڕایەڵی باوكی بكات و واز لە ڕزگار كردنی منداڵەكە بهێنێت ؟

ئەمە نمونەی ئەفغانستانە ئەمڕۆ، ئێستا هاوار دەكات، و داوای كۆمەكی و هاوكاری دەكات، منداڵەكانی لەناو دەبرێن، وە ناموسی یان ئەتك دەكرێت، وە خەڵكە مەدەنی و داماوەكە بەبێ تاوان دەكوژرێن، وە لاشە و جەستەیان لە هەموو شوێنێك دەبینرێت، ئالەم كاتەدا كۆمەڵێك گەنجی پاكی ڕاستگۆی صادق دەیانەوێت بجوڵێن بۆ ڕزگار كردنیان و بەدەمەوە چونیان و هاوكاری

کردنیان، کەچی یەکێك لەولاوە هەڵدەداتێ و دەڵێت: ئایا چۆن دەڕۆن بەبێ ئیزن و ڕوخسەتی دایك و باوکتان ؟

ڕزگار کردنی منداڵێك کە نوقمی ئاو بووە واجبە لەسەر هەموو ئەو مەلە وانانەی کە دەیبینن، بەلاَم پێش ئەوەی هیچ کەسێك بجولێت بەرەو رزگار کردن و دەرهێنانەوەی منداڵەکە، ئەوە بانگەوازی واجبی رزگار کردنی منداڵەکە ڕوو دەکاتە هەموو ئامادە بووەکان، خۆ ئەگەر تەنها کەسێك بجولێت بەرەو ڕزگار کردنی منداڵەکە، ئەوە گوناح و تاوان لەسەر ئەوانی دیکە لادەچێت، خۆ ئەگەر هیچ کەس نەجولێت بۆ ڕزگار کردنی ئەوە گوناح و تاوانەکە هەموو ئامادە بووەکان دەگرێتەوە، وە پێش ئەوەی هیچ کەسێك بجولێت بەرەو ڕزگار کردنی منداڵەکە ئەوە ئیزن و ڕووخسەت لە دایك و باب وەرناگیردرێت، وەلەو ئەگەر باوك ڕێگری کورەکەی بکات لەسەر ڕزگار کردنی منداڵەکە، ئەوە گوێڕایەڵی و ئیتاعەی ناکرێت، چونکە فەرزی کیفایەت سەرەتا بانگەوازەکەی بۆ فەرزی عەینە، بەلاَم لە کۆتاییدا جودا دەبنەوە، ئەگەر هەندێك هەستان بە ئەنجام دانی، ئەوە تاوان لەسەر ئەوانەی دیکە لادەچێت، بەلاَم ئەگەر هیچ کەسێك هەڵنەستا بە ئەنجام دانی و جێبەجێ کردنی ئەوە هەمووان تاوان بار دەبن.

شێخی ئیسلام ئیبن تەیمیەی حەرانی (رحمه الله) دەفەرموێت:

((فأما إذا هجم العدو فلا يبقى للخلاف وجه، فإن دفع ضررهم عن الدين والنفس والحرمة واجب إجماعا)).[50] واتە: خۆ ئەگەر دووژمن هێرشی هێنا، ئەوە هیچ خیلافێك نامێنێ بۆ ڕووبەڕو بونەوەی، چونکە دوور خستنەوە و بە گژا چوونەوەی زەرەرو خراپەیان لەسەر دین و گیان و حورمەتی موسوڵمانان واجبە بە ئیجماع)).

[50]) الفتاوى الكبرى 4/607.

پاشان دەفەرموێت:

دەفەرموێت: ((فالعدو الصائل الذي يفسد الدين والدنيا لا شيء أوجب بعد الإيمان من دفعه)).[51] واتە: ئەو دوژمنە فاسیدو دەست درێژکارە (صائیل)ەی کە دین و دونیا فاسید دەکات هیچ شتێك واجب تر نییە لە دوای ئیمان لە ڕووبە ڕوو بوونەوەی و دوور خستنەوەی و شەڕو کوشتار کردن دژی)).

وە بەڵگەش لەسەر ئیزن وەرگرتن لە دایك و باوك بۆ فەرزی کیفایەت و، ئیزن وەرنەگرتن لێیان بۆ فەرزی عەین، لەم دوو فەرموودەدا کۆدەبنەوە:

فەرموودەی یەکەم:

فەرموودەکەی ئیمامی بوخاری (رحمە اللە) کە لە عبداللە ی کوری عەمروی کوری عاص ڕەزای خوایان لێ بێت دەگێڕێتەوە: جارێکیان پیاوێك هاتە خزمەتی پێغەمبەری خوا (صلی اللە علیە وسلم) هەتا ئیزنی بدات بچێ بۆ جیهاد، پێغەمبەری خوا پێی فەرموو: **((أحَيٌ والداك؟))** واتە: دایك و باوکت ماون؟ وتی : بەڵێ، فەرمووی: دەبڕۆ بۆلایان، چاکەش لەگەڵ ئەوان هەر جیهادە)).

فەرموودەی دووەم:

ئیبن حەبان لە (عبداللە بن عمرو) خوای لێ ڕازی بێت.[52] دەگێڕێتەوە:[53] جارێکیان کابرایەك هات بۆلای پێغەمبەری خوا (صلی اللە علیە وسلم) پرسیاری لێ کرد لەبارەی چاکترین و

---

[51]) الفتاوی الکبری (608/4).

[52]) رواه احمد عن ابن لهيعة عن حويي بن عبدالله، و رواه ابن حبان، سكت عليه الحافظ في الفتح فهو حسن أو صحيح عن عبدالله بن عمرو، أنظر فتح الباري (105/6)./ **قال الحافظ وهو محمول على جهاد فرض عين، توفيقا بين الحديثين.../**

[53]) ئیبن حەبان بەم جۆرە ریوایەتی فەرموودەکەی کردووە:

روى ابن حبان عن عبدالله بن عمرو رضي الله عنهما: جاء رجل الى رسول الله صلى الله عليه وسلم فسأله عن أفضل الأعمال قال: (الصلاة)، قال: ثم مه قال: (الجهاد)، قال: فإن لي والدين، فقال: (آمرك بوالديك خيرا)، فقال: والذي بعثك

ئەفزەڵ ترین كارەوە، پێغەمبەری خوا پێی فەرموو: (نوێژ)ە، پاشان وتی چیتر؟ فەرمووی: (جیهاد)، كابرا ووتی: من دایك و باوكم ئێشتا لە ژیاندا ماون، پێغەمبەری خوا فەرمووی: **((آمرك بوالديك خيرا))** فەرمانت پێدەكەم كە لەگەڵ دایك و بابتدا چاك بیت، كابراش ووتی: (والذي بعثك بالحق لأجاهدن وأتركهما) سوێندم بەوەی كە تۆی بەهەق ناردووە، ئەچم بۆ جیهاد و وازیان لێ دەهێنم و لێیان دەگەڕێم، پێغەمبەری خوا (صلى الله عليه وسلم) فەرمووی: **((فأنت أعلم))** واتە تۆ ئەزانیت)).

استئذان الشيخ والمربي:

پرسخواستن لە مامۆستاو پەروەردەكار:

هیچ یەكێك لە زاناو فوقەهاكان لە سەلەف و خەلەف، شتی لەو جۆرەیان نەوتووە كە: شێخ یان مامۆستاو پەروەردەكار ماف و حەقی ئەوەیان هەبێت ئیزن و روخسەت بدەن بە قوتابی، لە بەندایەتی و عیبادەتەكاندا، جا ئەگەر ئەو بەندایەتی یە فەرزی عەین بێت یان كیفایەت، جا هەركەس شتێك لە جێگەی ئەمە دەڵێت با بە بورهان و بەڵگەی شەرعی یەوە بێت و بۆمان بسەلمێنێ، هەموو مرۆڤێكی موسوڵمان بۆی هەیە بچێت بۆ جیهاد بەبێ خواستنی پرس و روخسەت لە شێخ و مامۆستاكەی، چونكە روخسەت و ئیزن دانی پەروەردگاری جیهانەكان لەپێش هەر ڕوخسەتێكی دیكەوەیە، وە ئەو ئیزنی داوە، بەڵكو فەڕزی كردووە ...

ئیبن ئەبی (هبیرە) رەحمەتی خوای لێبێت دەفەرموێت :

((إن من مكائد الشيطان أن يقيم أوثانا في المعنى تعبد من دون الله، مثل أن يتبين له الحق فيقول: ليس هذا مذهبنا، تقليدا لمعظم عنده قد قدمه على الحق)).[54]

بالحق لأجاهدن وأتركهما، قال: (فأنت أعلم) ، رواه ابن حبان وصححه وسكت عليه الحافظ في الفتح فهو حسن أو صحيح. قال الحافظ: وهو محمول على جهاد فرض العين توفيقا بين الحديثين ....

[54]) لعقد الياقوتيه (104)

واتە: لە فرت و فێڵەكانی شەیتان ئەوەیە كە كۆمەڵێك بت دادەنێت لە واتای بەندایەتی دا لەجیێگەی خوای گەورە، وەك ئەوەی بەندە حەقی بۆ دەركەوێت و بۆی ڕوون بێتەوە كە چی دەڵێت: ئەمە خۆ مەزهەبی ئێمە نییە، چاولێكردنی تەنها لەبەر گەورەیی ئەو شتەیە لای ئەو، دەیخاتە پێش حەقەوە و سەری دەخات بەسەری دا)).

ئەگەر ئەو قوتابی یە بیەوێت بخوێنێت بۆ دیراسەی هەندەسە یان دكتۆری یان مێژوو یان هەر شتێكی دیكە لە وڵاتانی ڕۆژئاوا (غەرب)دا یان ئەمریكا، كە فیتنە وەك پارچەیەك لە تاریكی شەو وایە، ئەڵێم: ئەگەر ئەو قوتابی یە بەبێ ئیزن و ڕوخسەتی شێخ یان مامۆستاكەی بڕوات بۆ خوێندن لەو وڵاتانە، كە مەسكەن و سەرچاوەی فیتنە و فەسادو ڕازاندنەوەی هەواو هەوەسە شەیتانی یەكانە، ئەوە نە شێخ و مامۆستاكەی نە هیچ كەسێكی دیكە نكوڵی و لۆمەی ناكات، بەڵام ئەگەر بچێت بۆ ڕیباط یان دەربچێت بۆ جیهاد كردن، ئەوە دەبینیت لەهەموو لایەكەوە زمانی لەسەر درێژ دەكرێت و لۆمە دەكرێت، و دەڵێن: ئەوە چۆن بێ پرس هەر لە خۆیەوە ڕۆشتووە ؟؟

ئەوە شێخەكەی لە دەستی چووە كە وتەی پێغەمبەری خوا (صلى الله عليه وسلم) ببیستێت كە دەفەرموێت: **((حرس ليلة في سبيل الله تعالى أفضل من ألف ليلة يقام ليلها ويصام نهارها))**.[55] واتە: یەك شەو پاسەوانی لە پێناوی خوای گەورەدا، ئەفزەڵ ترو خێرترە لە هەزار شەو بە شەونوێژو، ڕۆژەكەی بە ڕۆژوو)).

وە هەر لەصەحیحی موسلیمدا هاتووە كە سەلمانی فارسی خوای لێ ڕازی بێت دەگێڕێتەوە پێغەمبەری خوا (صلى الله عليه وسلم) فەرموویەتی: **((رباط يوم وليلة في سبيل الله خير من صيام شهر وقيامه وإن مات جرى عليه عمله الذي كان يعمله وأجري عليه رزقه وأمن الفتان))**.[56] واتە: ڕیباطي ڕۆژو شەوێك لە پێناوی خوای گەورەدا خێرترە لە ڕۆژووی مانگێك و

[55]) رواه ابن ماجة والطبراني والبيهقي وصححه الحاكم وأقره الذهبي وقال الحافظ : إسناده حسن أنظر الفتح الرباني (95/1) مختصر صحيح مسلم رقم (1075).

[56]) متفق عليه: رواه البخاري و مسلم .

شەو نوێژەکەی، خۆ ئەگەر ئەو مورابیطە بمرێت، ئەوە خێرو پاداشتی ئەو کارەی هەر بۆ دەنوسرێت کە کردوویەتی، وە رزقی خۆی بۆ دەنوسرێت و لە فیتنە دەپارێزرێت)).

لەسەر شێخ و قوتابییەکەی پێویستە کە پەلە بکەن لەکاری چاکە و خێرو پێش برکێ بکەن بۆی، وە پشت نەکەن لەو ئامۆژگارییەی پێغەمبەری خوا (صلى الله عليه وسلم) کە دەفەرموێت: **((اغتنم خمسا قبل خمس حياتك قبل موتك وصحتك قبل سقمك وفراغك قبل شغلك وشبابك قبل هرمك وغناك قبل فقرك)).**[57] واتە: سوود مەند بە لە (پێنج) شت پێش (پێنج) شت، ژیانت پێش مردنت، وە لەش ساغیت پێش نەخۆشیت، وە دەست بەتاڵی و فەراغت پێش سەرقاڵی و مەشغوڵ بونت، وە لاوێتی و گەنجیت پێش پیریت، وە دەوڵەمەندی و سەرمایەت پێش هەژاری و فەقیریت)).

وە پێویستە لەسەر شێخ و قوتابییەکەی گوێ بیستی ئەو فەرموودە صەحیحە بن کە پێغەمبەری خوا (صلى الله عليه وسلم) دەفەرموێت: **((قيام ساعة في الصف للقتال في سبيل الله خير من قيام ستين سنة)).**[58] واتە: یەك سەعات وەستان لە ڕیزی شەردا لە پێناوی خوای گەورەدا، خێرترە لە شەست ساڵ نوێژ کردن)).[59]

---

[57]) صحيح: رواه الحاكم/ والبيهقي والترمذي برقم (2333) و صححه الالبانى رحمه الله في صحيح سنن الترمذي و صحيح الترغيب والترهيب برقم (3341)و مشكاة المصباح (5174) و اقتضاء العلم العمل ... وقال حديث صحيح ..

[58]) صحيح: رواه احمد والحاكم والدارمي، وصححه الالبانى رحمه الله في صحيح الجامع الصغير (4305). و(4429).

[59]) هەروەها پێغەمبەری خوا (صلى الله عليه وسلم) لە فەرموودەیەکی صەحیحدا هاتووە کە دەفەرموێت:

((موقف ساعة في سبيل الله خير من قيام ليلة القدر عند الحجر الأسود)). واتە: یەك سەعات وەستان لە ڕیزەکانی شەردا لە پێناوی خوای گەورەدا، زۆر خێرترە لە شەونوێژی شەوی قەدر لە بەردەم بەردە ڕەشەکەی کەعبەدا)).

صحيح: رواه احمد عن أبي هريرة في مسنده، وصححه الالباني رحمه الله في صحيح الترغيب والترهيب للمنذري برقم (1223).

ئیمامی شافعی (رحمه الله) دەفەرمویێت:

((أجمع المسلمون على أن من استبان له سنة عن رسول الله صلى الله عليه وسلم لم يحل له أن يدعها لقول أحد)).واتە: هەموو موسوڵمانان پێك هاتوون و کۆران، لەسەر ئەوەی هەرکەس سوننەتێکی لە سوننەتی پێغەمبەری خوا (صلى الله عليه وسلم)فێربوو، ئەوە بۆی نییە وازی لێ بهێنێت لەبەر قسەی کەسێك)).

الجهاد بالمال:

جیهاد بە ماڵ و سامان :

بێ گومان جیهاد بە گیان و نەفس گەورەترین پلەی هەیە لە جیهاد کردن بە مال و سامان، هەر لەبەر ئەمە دەوڵەمەند و خاوەن ماڵ و سامانەکان لە زەمانی پێغەمبەری خوادا (صلى الله عليه وسلم) قەت دەست بەرداری جیهاد کردن نەدەبوون بە نەفس وگیانیان، وەك وێنەو هاوشێوەی عوسمان و عبدالرحمن ی کوری عەوف رەزای خوایان لێ بێت، چونکە بەرز راگرتنی نەفس و پەروەردە کردنی رۆحەکان، کاتی ڕووبەڕو بونەوە لە ساحەکانی جیهادا بەرز دەبێتەوە، هەر لەبەر ئەوە پێغەمبەری خوا (صلى الله عليه وسلم) دەفەرمویێت: **((وعليك بالجهاد فإنه رهبانية الإسلام)).**[60] واتە: دەست بگرە بە جیهاد کردنەوە، چونکە روهبانییەتی ئیسلامە)).

وە هەر لەبەر ئەوە لە ڕیوایەتێکی صەحیحدا کە سەعدی کوری راشد دەگێڕێتەوە: **((أن رجلا قال يا رسول الله ما بال المؤمنين يفتنون في قبورهم إلا الشهيد؟ قال: كفى ببارقة**

---

[60]) حسن صحيح: رواه احمد، وصحه الالبانى رحمه الالباني في صحيح الجامع الصغير (4305)، وسلسلة الصحيحة (555).

تەواوی فەرموودەکە بەم جۆرەیە:

((أوصيك بتقوى الله تعالى فإنه رأس كل شيء وعليك بالجهاد فإنه رهبانية الإسلام وعليك بذكر الله وتلاوة القرآن فإنه روحك في السماء وذكرك في الأرض)).

السيوف على رأسه فتنة)).[61] واتە: جارێکیان کابرایەك پرسیاری کرد لە پێغەمبەری خوا (صلى الله عليه وسلم) ئەی پێغەمبەری خوا ئەوە چییە باوەر دارەکان توشی فیتنە و سزای گۆر دەبن، کەچی تەنها شەهیدەکان دەپارێزرێن؟ پێغەمبەری خوا فەرمووی: واتە ئەوەندە بەسە کە ئەوان لەکاتی ڕوو بەڕوو بونەوە بە شمشێر لەسەریان رایان نەکرد)).[62] واتە ئەگەر مونافق و دوورو بونایە دەیان توانی کاتی شەرو ڕوو بەڕوو بونەوە هەڵبێن و رابکەن، بەڵام ئەوەیان نەکرد، دیارە ئەمەش بەڵگەیە لەسەر ئیمان و راستگۆی یان (والله أعلم).

وە لەبەر ئەوە پێغەمبەری خوا (صلى الله عليه وسلم) ئاگاداری داوە لە سەرقاڵ بوون بە دونیاوە و، پشت هەڵکردن لە جیهاد کردن، وە جارێکیان ئاماژەی بە داسێکی کشتوکاڵ داو فەرمووی: **((لا يَدخل هذا بيت قوم إلا أدخل الله الذل)).**[63] واتە: ناچێتە ناو ماڵی هیچ گەل و قەومێکەوە، ئیلا خوای گەورە لەگەڵیشیدا زەلیلی دەنێرێت)).

وە لە فەرموودەیەکی صەحیحی دیکەدا کە (عبدالله ی کوری عومەر) رەزای خوایان لێ بێت دەگێرێتەوە پێغەمبەری خوا (صلى الله عليه وسلم) فەرموویەتی: **((إذا تبايعتم بالعينة وأخذتم أذناب البقر ورضيتم بالزرع وتركتم الجهاد سلط الله عليكم ذلا لا ينزعه حتى ترجعوا إلى دينكم)).**[64] واتە: هەرکات کڕین و فرۆشتن تان بە فێڵ و فەرەج بوو، وە دەست تان گرت بە کلکی گاکانەوە، وە رازی بوون بە کشتوکاڵ و زەراعەت، واتە (بە جووت و کشتوکاڵ و مەزارەوە سەرقاڵ

---

[61]) صحيح : رواه النسائي (2053) وصححه الالباني رحمه الله في صحيح الترغيب والترهيب (1380) و صحيح الجامع الصغير للسيوطي (4483).

[62]) ئیمامی (ترمذي) دە فە رموویت:

((قوله عليه السلام في الشهيد كفي ببارقة السيوف على رأسه فتنة معناه: أنه لو كان في هؤلاء المقتولين نفاق كان إذا التقى الزحفان، وبرقت السيوف فروا لأنه من شأن المنافق: الفرار والروغان عند ذلك. ومن شأن المؤمن: البذل والتسليم لله نفسا وهيجان حمية الله، والتعصب له، لإعلاء كلمته. فهذا قد أظهر صدق ما في ضميره حيث برز للحرب والقتل، فلماذا يعاد عليه السؤال في القبر؟)).

[63]) صحيح: رواه البخاري في صحيحه، سلسلة الاحاديث الصحيحة للالباني (10).

[64]) صحيح: رواه احمد و أبو داود (3462) وصححه الالباني رحمه الله في السلسلة الصحيحة برقم (11) و صحيح الجامع الصغير (423) و صحيح الترغيب والترهيب (1389) و غاية المرام (160) و قال حديث صحيح...

بوون) و، وازتان لە جیهاد هێنا، خوای گەورە ڕسواتان دەکات، ڕسواییەك كە قەت لێی دەرناچن و ڕزگار نابن، هەتا ئەو کاتەی دەگەڕێنەوە بۆلای دینەکەتان)).

وە عبداللە ی کوری مەسعود رەزای خوایان لێ بێت دەگێڕێتەوە پێغەمبەری خوا (صلى الله عليه وسلم) فەرموویەتی: **((لا تتخذوا الضيعة فترغبوا في الدنيا)).**[65] واتە: ڕازی مەبن بە (حیرفە و عەقار) و دونیاتان لا خۆشەویست ببێت)).

دەبینین لەم فەرموودە صەحیحانەدا پێغەمبەری خوا (صلى الله عليه وسلم) مەتاع و خۆشی دونیاو، هۆکارەکانی سەرقاڵ بوون، لە کشتوکاڵ، وە بازرگانی بە سودو حیلە (العینة) فرت و فێڵ، وە بەرهەمی ئاژەڵداری و، پیشەسازی و، پیشە بە (الضيعة) پێکەوە کۆ کردۆتەوە..

سەرقاڵ بوون بەمانە، لە کاتێکدا کە ئیسلام ڕوو بەڕووی شەرو جەنگی یەکلایی کەرەوە دەبێتەوە، دەبێتە حەرام و تاوانی گەورە (مَوبقَة)ی شەرعی، وە جیهاد کردن بە ماڵ (المال) دەبێتە فەرز، ئەگەر موجاهیدەکان پێویستی یان پێی هەبێت، وە فەرزە لەسەر ئافرەتان و، ماڵ و پارەی منداڵەکان، هەتا ئەگەر جیهاد فەرزی (کیفایة)تیش بێت، وەك شێخی ئیسلام ئیبن تەیمیە (رحمە اللە) بریاری لەسەر ئەمە داوە ...[66]

لەبەر ئەوە حەرامە لەسەر خەڵکی شاردنەوە و گرتنەوەی ماڵ و سامان کاتی پێویستی، بەڵکو جارێکیان پرسیارێکیان لە شێخی ئیسلام ئیبن تەیمیە کرد لەم بارەوە:

((ولو ضاق المال عن إطعام جياع والجهاد الذي يتضرر بتركه فقال: قدمنا الجهاد وإن مات الجياع، كما في مسألة التترس وأولى، فإن هناك – التترس - نقتلهم بفعلنا وهنا يموتون بفعل الله)).[67]

---

[65]) صحيح: رواه الترمذي (2328) و صححه الالباني رحمه الله في السلسلة الصحيحة (12) و مشكاة المصباح (5178).
[66]) الفتاوى الكبرى لشيخ الاسلام ابن تيمية رحمه الله (ج4/ص607).
[67]) الفتاوى الكبرى (608/4).

واتە: ئەگەر پارەو سامان کەم بوو بۆ دابین کردنی خۆراکی برسی یەکان، وە جیهادیش موسوڵمانان توشی زیان ببن بە ئەنجام نەدان و وازلێ هێنانی، ئەو پارە بۆ کامیان سەرف بکرێت؟ فەرمووی: جیهاد پێش برسی یەکان دەخەین، ئەگەر برسی یەکانیش بمرن، وەك لە مەسەلەی (تەتەروس) دا لە پێشترە، ئەگەر لە (تەتەروس)دا بەهۆی ئێمەوە بکوژرێن و بیان کوژین، ئەوە لێرەدا بە فەرمانی خوای گەورە دەمرن)).

ئیمامی قورطبي (رحمه الله) دەفەرموێت:

((إتفق العلماء على أنه إذا نزلت بالمسلمين حاجة بعد أداء الزكاة فإنه يجب صرف المال إليها)).[68] واتە: هەموو زانایان یەك ران، لەسەر ئەوەی ئەگەر پێویستی و ئیحتیاجی یەك هاتە پێش بۆ موسوڵمانان، پاش پێدان و دەرکردنی زەکاتی ماڵیان، ئەوە پێویستە ئەو پارەو ماڵەی کە بەدەست یانەوە ماوەتەوە سەرفی بکەن و بیبەخشن)).

وە هەروەها ئیمامی مالك (رحمه الله) دەفەرموێت:

((يجب على الناس فداء أسراهم وإن استغرق ذلك أموالهم. وهذا إجماع أيضا)).[69] واتە: واجبە لەسەر خەڵکی کە بەند کراوەکانیان بە فیدیە ئازاد بکەن، ئەگەر بەهۆیەوە هەموو ماڵ و سامانیشیان خەرج بکەن، ئەمەش بە هەمان جۆر (ئیجماع) و کۆڕایە)).

جا با دەوڵەمەند و سەرمایە دارەکان لە حوکمی خوای گەورە بەسەر ماڵ و سامانیانەوە ئاگاداربن، کە ئێستا جیهاد پێویستی بە زۆرترین یارمەتی هەیە، وە دین و دیاری موسوڵمانان لە ڕووبەڕوی لەناو چون دایە، وە دەوڵەمەندەکانیش نغرۆی هەواو هەوەس و شەهەواتی خۆیان بوون، ئەگەر دەوڵەمەندەکان یەك ڕۆژ بەڕۆژوو ببونایە لە خۆشی و شەهەواتی خۆیان، وە دەست یان بگرتایەتەوە لە ئیسراف و بەهەدەر دانی ماڵ و پارەیان لە شتە ناپێویستی و ڕەفاهی یەت و هاوشێوەیان، و بیان ناردایە بۆ موجاهیدەکان لە ئەفغانستان (یان هەرکام لە جەبهەکانی دیکەی

68) القرطبي (242/2).

69) القرطبي (242/2).

جیهاد)، ئەوانەی کەوا لە سەرمادا دەمرن و، قاچیان دەبڕدرێتەوە لەناو بەفردا، وە نان و خۆراکی ڕۆژانەیان دەست ناکەوێت، وە ئەوەندەیان پێویستی لەبەردەستدا نییە هەتا خۆیانی پێ بپارێزن و برینی پێ بپێچن ...

ئەڵێم: ئەگەر دەوڵەمەند و سەرمایە دارەکان، خەرجی و مەصروفی یەك ڕۆژیان خەرج بکەن بۆ موجاهیدەکانی ئەفغان، ئەوە بە ئیزنی خوای گەورە بەو پارەیە گۆڕانکاری یەکی زۆر گەورە لە جیهادی موجاهیدەکان بەرەو سەرکەوتن دروست دەبێت...

وە زانایانی گەورەو، لەسەرو هەمووشیانەوە فەزیلەی شێخ (عبدالعزیز بن باز) فەتوای داوە کە دەرکردن و پێدانی زەکات بۆ موجاهیدەکانی ئەفغان لە گەورەترین (قوربات) نزیك کەرەوەکانە لە خوای گەورە و، چاکترین خێرو صەدەقەشە...

الخلاصة:

بە کورتی و پوختی:

1) جیهاد کردن بە گیان و نەفس فەرزی عەینە لەسەر تەواوی موسوڵمانانی ڕووی زەوی...

2) ئیزن و ڕوخسەتی هیچ کەسێك بەسەر کەسێکی دیکەوە نییە لە جیهاددا، وە ئیزنی دایك و باوك نییە بەسەر کوڕیانەوە ....

3) وە جیهاد بە ماڵ فەرزی عەینە، وە گرتنەوە و نەدانی ماڵ و پارە حەرامە، مادام جیهاد پێویستی بە ماڵ و سامانی موسوڵمانان هەیە ...

4) وازهێنان و تەرکی جیهاد، وەك وازهێنان و تەرکی نوێژو ڕۆژوو وایە، بەڵکو تەرك کردنی جیهاد لەم ڕۆژانەدا زۆر خراپترە لە تەرکی نوێژو ڕۆژوو، وە ئیبن (روشد) نەقڵی ئیتفاق و کۆڕای کردووە لەسەر ئەوەی ئەگەر جیهاد بوویە فەرزی عەین، ئەوە فەرزی یەتی جیهاد زۆر بە هێز ترە لە چون بۆ حەجی فەرز ...

أسئلة كثيرة وأسئلة مهمة

پرسیارگەلێكی زۆر و گرنگ

ئایا دەتوانین ئەمرِۆ ئەم فەتوایە جێبەجێ بكەین؟

دوای هەموو ئەمانە پرسیار كەرێك دێت و دەپرسێت: ئەوە زانیمان كە ئەمرِۆ جیهاد بە گیان و نەفس فەرزی عەینە، وە جیهاد وەك نوێژو رِۆژوو فەرزە، بەڵكو جیهاد بە گیان پێشترە لە نوێژو رِۆژوو، وەك شێخی ئیسلام ئیبن تەیمیە دەفەرموێت: ((فالعدو الصائل الذي يفسد الدين والدنيا لا شيء أوجب بعد الإيمان من دفعه)).[70] واتە: ئەو دوژمنە فاسیدو دەست درێژ كارە (صائیل)ەی كە دین و دونیا فاسید دەكاتـ هیچ شتێك واجب ترنییە لە دوای ئیمان لە رِووبە رِوو بوونەوەی و دوور خستنەوەی و شەرِو كوشتار كردن دژی)).

نوێژ دوا دەخرێت و كۆدەكرێتەوە (جەمع)، یان ركاتەكانی كورت دەكرێتەوە، یان شێوازەكەی دەگۆرِدرێت لەبەر بوونی جیهاد، وە لە هەردوو صەحیحەكەدا هاتووە پێغەمبەری خوا (صلى الله عليه وسلم) دەفەرموێت: **((ملأ الله بيوتهم و قبورهم نارا كما شغلونا عن الصلاة الوسطى حتى غابت الشمس))**. واتە: خوای گەورە ماڵ و گۆریان ئاگراوی بكات، یان خوا ئاگر باتە ماڵ و قەبریان، وەك چۆن ئێمەیان لە نوێژی عەسر سەرقاڵ كرد هەتا خۆر ئاوا بوو، واتە هەتا كاتەكەی رِۆشت)).

وە موجاهید بۆی هەیە لە رەمەزاندا رِۆژووەكەی بشكێنێ و ئیفطار بكاتەوە، وەك ئیمامی موسلیم ریوایەتی كردووە كە پێغەمبەری خوا (صلى الله عليه وسلم) فەرموویەتی: **((إنكم مصبحوا عدوكم والفطر أقوى لكم فأفطروا))**. واتە: ئێوە رِووبە رِووی دوژمنتان دەبنەوە، وە بەرِۆژوو نەبونیش بۆ هێزتان چاكترە، كەوایە بەرِۆژوو مەبن و، رِۆژووەكەتان بشكێنن)).

---

[70]) الفتاوى الكبرى (608/4).

وە بۆمان ڕوون بویەوە کە پرس و روخسەت لە هیچ کەس وەرناگیردرێت بۆ جێبەجێ کردنی فەریزەی جیهاد، ئەگەر بوویە فەرزی عەین (وەك ئێستا فەرزی عەینە) هەر وەك ئەوەی کە پرس و روخسەت لە دایك و باوك و شێخ و گەورە وەرناگیردرێت بۆ جێبەجێ کردن و ئەنجام دانی نوێژی فەرزی بەیانی پێش دەرکەوتن و تلوعی خۆر، وە هەر بەهەمان جۆر پرس و روخسەت لە هیچ کەس ناخوازرێت بۆ ئەنجام دانی فەریزەی جیهاد، ئەگەر باوکێك نوستو کوڕەکەی لەگەڵدا بوو لە شوێنێکدا، وە ئەگەر کوڕەکەی ویستی نوێژی بەیانی بکات و باوکی نوستبوو، ئایا هیچ کەسێك هەیە بڵێت واجبە کورەکە پرس لە باوکی بخوازێت بۆ ئەنجام دانی نوێژی فەرزی بەیانی؟ وە گریمان، یان فەرەزەن وای دابنێیین کە باوکەکە ڕێگری کوڕەکەی دەکات لە بەجێ گەیاندنی نوێژ، لەبەر هەر هۆکارێك بێت باوکەکە نەیەڵێت و ڕێگری بکات، هەتا ئەوانەی نوستون و نوێژی بەیانی ناکەن ئیزعاج و بێزار نەبن، یان باوکی نایەوێت کوڕەکەی نوێژ بکات ...

ئایا کوڕەکە گوێڕایەڵی باوکی دەکات ..؟؟

وەلأمەکە ئاشکرایە، ((**إنما الطاعة في المعروف**)).[71] واتە گوێڕایەڵی تەنها لە چاکە و مەعروفدا دەکرێت)). وە ((**لا طاعة لمخلوق أو لبشر أو لأحد في معصية الخالق**)).[72] واتە: گوێڕایەڵی هیچ کەس یا ن هیچ دروست کراوێك ناکرێت لە بێ ئەمری و تاوانی خوای گەورەدا)). یان ((**لا طاعة لمن لم يطع الله**)).[73] واتە گوێڕایەڵی بۆ ئەو کەسە نییە کە گوێڕایەڵی خوای گەورە نییە)). وە واز هێنان و تەرکی جیهاد تاوان و مەعصی یەتی خوای گەورەیە، وە گوێڕایەڵی و ئیتاعەی هیچ کەسێکیش ناکرێت لە تاوان و مەعصییەتی خوای گەورەدا ...

[71]) متفق عليه: رواه البخاري ومسلم، صحيح الجامع (2323).

[72]) صحيح: رواه احمد والحاكم بسند صحيح، وصححه الالبانى رحمه الله في مشكاة المصباح (3696) وقال حديث صحيح .

[73]) صحيح: رواه احمد ، وصححه الالبانى رحمه الله في صحيح الجامع الصغير (3967) و (7379).

الإستئذان:

پرس و روخسە تخواستن

بۆ زیاتر ڕوونکردنەوەوبەرچاو ڕوونی لەم باسەدا بە تەوفیقی خوای گەورە دەڵێین:

هاوەڵەکانی پێغەمبەری خوا (صلى الله عليه وسلم) پرس و ڕوخسەتیان لە پێغەمبەری خوا (صلى الله عليه وسلم) پاش نەفیرو گرتنی رایە نەخواستووە ... بەڵکو پرس و روخسەت خواستن لە پێغەمبەری خوا (صلى الله عليه وسلم) پرس و ڕاوێژ بووە پاش دامەزراندنی نییەت، یان دوای تۆمار کردنی ناوی هاوەڵەکە لە جەنگەکەدا، وەك لە لە فەرموودەیەکی صەحیحدا کە ئیمامی (ئەحمەد) و (نەسائی) لە موعاویەی کوری جاهمەی السلمی دەگێڕنەوە کە: جاهمە هات بۆلای پێغەمبەری خوا (صلى الله عليه وسلم) و ووتی: ئەی پێغەمبەری خوا، هاتوم بۆ جیهاد و ئەمەوێت ڕاوێژ یان ئیستشارەو پێ بکەم، پێغەمبەری خوا پێی فەرموو: ((هل لك من أم؟) واتە دایکت هەیە، یان دایکت ماوە؟ وتی: بەڵێ، پێی فەرموو: **((إلزمها فإن الجنة عند رجليها))**. واتە بچۆ بیپارێزە و دەست پێوەی بێت، چونکە بەهەشت لای پێکانییەتی ...[74] وە لە ڕیوایەتێکی دیکەدا هاتووە دەپرسێت من ناوم لە فلاَن غەزوە تۆمار کردووە هەتا لەگەڵیان بچم بۆ جیهاد.... ئەمە ئەگەر جیهاد فەرزی (کیفایە)ت بێت ...

بەلاَم ئەگەر جیهاد بوویە فەڕزی عەین، پاش نەفیرو راپەرین (الاستنفار)، ئەوە پرس و روخسەت خواستن لە پێغەمبەری خوا (صلى الله عليه وسلم) دەبێتە نیشانەی نیفاق و دوو ڕوویی، بەو بەڵگەی خوای گەورە لە قورئانی پیرۆزدا فەرموویەتی:

﴿لَا يَسْتَأْذِنُكَ الَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ أَنْ يُجَاهِدُوا بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنْفُسِهِمْ وَاللَّهُ عَلِيمٌ بِالْمُتَّقِينَ ★ إِنَّمَا يَسْتَأْذِنُكَ الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَارْتَابَتْ قُلُوبُهُمْ فَهُمْ فِي رَيْبِهِمْ يَتَرَدَّدُونَ﴾. التوبة(44-45).

[74]) حسن صحيح: رواه امام احمد والبيهقي والنسائي، وحسنه الالباني رحمه الله في صحيح الترغيب والترهيب برقم (2485) وقال حديث حسن صحيح، ورواه ابن ماجة والطبري بسند صحيح، واللفظ للنسائي.

واتە: ئەی محمد (صلى الله عليه وسلم) دڵنیابە ئەوانەی بڕوایان بە خواو بە ڕۆژی دوایی هەیە، هیچ کات نایەن داوای مۆڵەت لێ بکەن بۆ دانیشتن و نەچوونە بەرەکانی جەنگ و جیهاد، بەڵکو ئەوانە هەمووکات چاوەروانی فەرمانی تۆن، کە فەرمانیان پێ بدەیت کەبە سامان و گیانیان جیهاد بکەن، چونکە ئەزانن کە خوای گەورە چ پاداشتێکی بۆ موجاهیدان دیاری کردووە، وە خوای گەورەش زۆر زانایە بە حاڵی خۆپارێزو موتەقییەکان، بەڵکو هەمیشە هەر ئەوانە داوای مۆڵەتت لێ دەکەن –نەچنە جیهاد-کە بڕوایان بە خواو بە ڕۆژی دوایی نییە، وە لە راستی دینی ئیسلامیش دوو دڵن، بەردەوامیش لە دوو دڵی خۆیاندا سەرگەردانن و دەتلێنەوە))...[75] واتە مونافیقەکان.

بەڵام خولەفای راشیدون – ئەبو بەکرو عومەر و عوسمان و علی- رەزای خوایان لێبێت وا نازانم هیچ کام لە هاوەڵەکان یان شوێن کەوتەی هاوەڵەکان (تابعین) داوای پرس و روخسەتیان لێ کردبن، هەموو یەکێك ئەگەر ویستبای بچێت بۆ غەزا و جیهاد نەچووە پرس و ئیزن لە ئیمامی ئەبو بەکر وەربگرێت، بەڵکو گرنگ ئەوە بووە کە رایە شەکاوە بێت و سریە دەربچێت، وە پێشەواو ئەمیری باوەر داران دوای خولەفای راشدین وانازانم ئەوانیش هەرکەس نییەت و ئیرادەی ریباط و جیهادی هەبوبێت پرس و ئیزنی لێ خواستبن، وە وانازانم هیچ کەسێك لە تەواوی مێژووی ئیسلامی دا، سزا درابێت لەلایەن پێشەواو ئەمیری باوەر دارانەوە لەبەر جیهاد و غەزا کردن بەبێ پرس و ئیزنی ئەمیر، بەڵکو پرس و ئیزن لە پیشەواو ئەمیری جەنگ (حەرب) و قائیدی شەرەکە دەخوازرێت، لە شەر و هێرش بردندا لە پێناوی تەنزیم کردن و ڕێك خستندا، وە هەتا بەندە ئەو خوتەو بەرنامە خراپ نەکات کە موسوڵمانان دایان ڕشتووە بەهۆی هێرش بردنی ئەمەوە ...

وە هەندێك لە فوقەهاو زانایانی ئیسلامی وەك ئیمامی ئەوزاعی پرس و ئیزنی ئیمام یان تایبەت کردووە بە کاتی وەرگرتنی کرێ رەواتبیان لە دیوانی سەربازەکان ...

---

[75]) ئەم ئایەتەی سورەتی تەوبە لەسەر ئەو مونافیقانە دابەزی کە لە غەزای تەبوك دواکەوتن و خۆیان دزییەوە ...

ئیمامی (الرملی) لە (نهایه المحتاج) دا فەرموویەتی: يكره الغزو بغير إذن الإمام أو نائبه، ولا كراهة في حالات:

1) إذا فو ت الإستئذان المقصود.
2) أو عطل الإمام الغزو.
3) أو غلب على ظنه عدم الإذن كما بحث ذلك البلقيني).

واتە: غەزا کردن بەبێ ئیزن و روخسەتی ئیمام یان نوێنەرەکەی کەراهەتی هەیە، وە لەم کاتانەشدا کەراهەتی نییە و دروستە:

1) ئەگەر پرس و ئیزنی مەبەست لێکراو هەڵگیرا .
2) یان ئەگەر ئیمام غەزای لەکار خست .
3) یان ئەگەر کەسی جەنگاوەر بەسەر گومانی خۆیدا زاڵ بوو، بە ئیزن نەخواستن وەك ئیمامی بەلقینی باسی لەمە کردووە)).

دەگەڕێینەوە و دەڵێین:

ئەم مەرجانە هەمووی بۆ کاتێکە ئەگەر جیهاد فەرزی (کیفایە)ت بوو، بەڵام ئەگەر جیهاد بوویە فەرزی (عەین)، ئەوە نەئیزن هەیە و نە روخسەت وەرگرتن لە ئیمام ...

ئیمامی (ئیبن روشد) فەرموویەتی:

((طاعة الإمام لازمة وإن كان غير عدل ما لم يأمر بمعصية، ومن المعصية النهي عن الجهاد المتعين)).[77] واتە: گوێڕایەڵی و ئیتاعەی ئیمام واجبە، هەرچەند ئەگەر داد پەروەرو (عادل)یش نەبێت، مادەم فەرمانی نەکردبێت بە تاوان، وە لەو شتانەش کە تاوانە ڕێگری و نەهی کردنی ئیمامە لە جیهادی فەرزی عەین)).

---

[76] (60/8)

[77] أنظر فتح العلي المالك للشيخ عليش (390/1).

وە زیاتر درێژە بە باسەکە دەدەین و دەڵێین: ئیزن و روخسەت خواردن لە کاتێکدایە کە جەنگ و جیهاد فەرزی (کیفایە) بێت، پاش کیفایە و بوونی بڕی پێویستی موجاهیدەکان بێت بۆ جیهاد کردن و بەجێ گەیاندنی فەریزەی سەرشانیان، بەڵام پێش بوون و ئامادە بوونی ڕێژەی پێویست و کیفایەت، ئەوە بانگەواز داواکاری بۆ چوونە جیهاد هەمووان دەگرێتەوە، وە واجبە لەسەر هەمووان، وە بە هەستان و ئەنجام دانی هەندێکیش حوکمی واجبەکە لەسەر ئەوانی دیکە لادەچێت و هەڵدەگیردرێت، وە هیچ جیاوازی و فەرقیش نییە لە نێوان فەرزی (کیفایە) و (فەرزی عەین) پێش تەواو کردنی ڕێژەی پێویست و کیفایەت.

وە پێش کیفایەت و پێویست: ئیزن و روخسەت وەرگرتن نییە، وە ئیزن و روخسەت خواستن پاش زانین ئەبێت بە بوونی ڕێژەی پێویست و کیفایەتی موجاهیدان بۆ جیهاد کردن، لە ساحەکانی شەرو کوشتاردا بۆ هەستان بە جێگەیاندنی فەرزەکە .

دوای هەموو ئەمانە پرسیار کەرێك دێت و دەپرسێت: ئێستا یەقین مان هەیە کە جیهاد فەرزی عەینە، وە ئیزن و روخسەتی هیچ کەسێك نییە بۆ چونە جیهاد، بەڵام لێرەدا هەندێك پرسیاری گرنك هەیە:

1) ئایا بەراستی دەکرێت لەم ڕۆژگارەدا موسوڵمانان بەیەك جار نەفیر بکەن و ڕوو بە ڕووی دوژمنان و داگیر کەران بوەستنەوە ؟
2) ئایا دەکرێت بە گیان و ماڵ جەنگ و جیهاد بکەین و پێشەوا (قائید)ێکیش مان نەبێت ؟
3) ئایا دەکرێت لە ئەفغانستان و (عێراق و فەلەستین و غەیری ئەوانیش) جەنگ و جیهاد بکەین لەگەڵ ئەوەشدا پێشەوا و قادەکان جیاواز و پەرتەوازەن؟
4) ئایا موسوڵمان بە تەنها دەجەنگێت ئەگەر خەڵکی دانیشتن و پشتیان لە جەنگ و جیهاد کرد ؟
5) ئایا ئەگەر ئێمە لاواز بووین دروستە بە ناچاری پەنا بەرینە بەر کوفار و بێ باوەران و (ئیستیعانە) یان پێ بکەین ؟

6) ئایا شان بە شانی ئەو موسوڵمانانە جەنگ و جیهاد بکەین کە ئەزمونێکی خوازراو یان نییە لە پەروەردەدا ؟

پرسیاری یەکەم:

ئایا چۆن لەم ڕۆژانەدا راپەرین و نەفیری گشتی جێبەجێ بکەین؟

هەندێك لە خەڵکی وای دەبیبنن، کە ئەوەی ئیسلام داوای دەکات لە نەفیرو راپەرینی گشتیدا، بەو جۆرەی کور بەبێ ئیزن و روخسەتی دایك و باوکی و، ژن بێ پرس و روخسەتی هاوسەرەکەی دەچن بۆ جیهاد، ئەمە شتێکی قورس و نارەحەتە لەبەر چەند هۆکارێك:

1) هەر پارچەو خاکێکی موسوڵمانان بەشی یەك لەسەر دەی موسوڵمانان ناکات.
2) ئەمە دەبێتە هۆکاری لەکار خستنی پرۆسەی پەروەردە و تەربیەی ئیسلامی، کە بە هیواو ئەمەلی ڕزگار کردنی ئەم ئوممەتە دادەنرێت بە ئیزنی خوای گەورە ...
3) هەروەها دەرچوون و راپەرینی گشتی موسوڵمانان بۆ جەنگ و جیهاد، دەبێتە هۆکاری بەتاڵ بوون و چۆڵ کردنی خاکی ئیسلامی، ئەگەر هەموو کەسێك بچێت بۆ جیهاد لە فەڵەستین و ئەفغانستان و (بەرەکانی دیکەی جەنگ و جیهاد) ئەوە خاك و ئەزری موسوڵمانان چۆڵ دەبێت بۆ شیوعی و بەعسی و نەتەوە پەرستی یەکان و عیلمانی یەکان ...

وەڵام:

ئەگەر موسوڵمانان فەرمانی خوای گەورەیان جێبەجێ بکردایە، وە هەستانایە بە راپەراندنی شەریعەتەکەیان، لە دەرچوون و راپەرین (نەفیر)ی گشتیدا بۆ یەك هەفتە لە پێناو ڕزگار کردنی خاکی فەڵەستیندا، ئەوە (بە ئیزنی خوا) تەواوی خاکی فەڵەستین پاك دەبوویەوە بە تەواوەتی لە یەهود، وە هەروەها لە ئەفغانستانیش، وە لەونە زیاتری پێ نەدەچوو، ئەگەر هەموو ئوممەت دەربچوایە، وە ئیتر شوێن و جێگەی بانگ خوازان چۆڵ نەدەبوو بە دەرچوونی ئافرەتانیان.

پرسیاری دووەم:

ئایا دەكرێت جیهاد بكەین و ئەمیرێك مان نەبێت ؟

بەڵێ جیهاد دەكەین ئەگەر ئەمیریش مان نەبێت، وە هیچ كەسێك شتی وای نەوتووە كە فەرزی جیهاد لادەچێت بە نایەك ریزی موسوڵمانان لەسەر یەك ئەمیر، بەڵكو ڕۆژانی جەنگی موسوڵمانان و صەلیبیەت مان بینی، كە تەتەرەكان شەریان دەكرد، لەگەڵ ئەوەشدا ئەمیرەكانیان جیاواز بوون، لە هەموو ولأتێك ئەمیرو چەند فەرمان بەدەستێك هەبوون، لە حەلەب ئەمیرێك، لە دیمەشق ئەمیرێك، لە میصر زیاتر لە چەند ئەمیرێك، وە هەندێك یان پەنایان دەبردە بەر صەلیبی یەكان بەسەر برا كار بەدەستەكانیاندا، وەك لە شاری (شاور) رویدا، كە پەنایان بردە بەر صەلیبی یەكان بەسەر ئەمیرێكی تردا، لە میصر (ضرغام)....

وە هیچ كام لە زانایان نەیان وتوە كە ئەم حاڵ و بارە، وە ئەم زۆری یەـ فەریزەی جیهاد لادەبات، لە بەرگری كردن لە خاكو زەوی موسوڵمانان، بەڵكو واجبی سەرشانیان زیاترو چەند بەرامبەر دەبێت، وە هەروەها بەهەمان جۆر لە ئەندەلوس، هەروابوو، وەك شاعر دەڵێت:

وتفرقوا شيعا فكل محلة فيها أمير المؤمنين ومنبر

وە شاعیرێكی تر دەڵێت:

مما يزهدني في أرض أندلس ألقاب معتمد فيها ومعتضد

ألقاب مملكة في غير موضعها كالهر يحكي انتفاخا صولة الأسد

هیچ كام لە زانایان نەی وتوە كە جیهاد لەم كات و حاڵەدا ناكرێت، بەڵكو گەورەو سادەكانی زانایان لە ڕیزی پێشەوەی شەرەكانی ئەندەلوس بوون.

وە ڕەنگە هەندێك جار شەرو جەنگ بەبێ ئامادەیی پێشەوا یان قائیدی شەرعی بكرێت، بەلأم خودی شەرەكە نوێنەرێكی تێدایە لەلایەن پێشەوای گشتی موسوڵمانانەوە، وەك چۆن ڕۆژی

جەنگی (موئتە) رویدا، و خالیدی کوری وەلید رەزای خوای لێ بێت هەستاو رایەکەی هەڵگرد، وە بەهۆیەوە خوای گەورە سوپای موسوڵمانانی رزگار کرد، وە پێغەمبەری خوا (صلى الله عليه وسلم) پشتیوانی کارەکەی کردو بەچاکی هەڵسەنگاندو سەنای دا...

وە رەنگە هەندێك جار ئیمام یان پێشەواو ئەمیری باوەرداران ئامادە نەبێت، خۆ ئەوە فەرزیەتی قیتال و کوشتار و بەرگری کردن لە خاك و زەوی موسوڵمانان هەڵناگرێت، وە چاوەڕێ ناکەین هەتا ویلایەتێکی گەورە دروست ببێت و خەلافەت دابمەزرێت، چونکە ویلایەتی گشتی و خەلافەت بە تیۆرو بیردۆزی سەقافی و دیراسی دروست نابێت، بەڵکو جیهاد سەلامەت ترین رێگەیە بۆئەوەی ویلایەتی تایبەت –واتە ئیمارەی شەرو قیتال- ببێتە ویلایەتی گشتی و خەلافەت، وە موجاهیدان و تێکۆشەران لەناو خۆیاندا بۆخۆیان ئەمیرێك هەڵدەبژێرن بۆ جیهاد هەتا کارەکانیان بۆ جێبەجێ و ئیصلاح بکات، هەتا پەرتەوازەی و تەفرەقەیان یەك بخات، وە هەتا هێزیان لە لاوازییەوە بۆ بگێڕێتەوە، لە فەرموودەیەکی صەحیحدا کە عوقبەی کوری عامر کە لە هۆزی خۆیان بوو، دەگێڕێتەوە: **((بعث رسول الله صلى الله عليه وسلم سرية فسلحت رجلا سيفا قال، فلما رجع قال: ما رأيت مثل ما لامنا رسول الله صلى الله عليه وسلم قال: أعجزتم إذ بعثت رجلا فلم يمض لأمري أن تجلعوا مكانه من يمضي لأمري))**.واتە: جارێکیان پێغەمبەری خوا (صلى الله عليه وسلم) سوپایەکی نارد و پیاوێکی کردە ئەمیریان و چەکی پێدا، دەڵێت: کاتێك گەرانەوە، وتی قەت پێغەمبەری خوا (صلى الله عليه وسلم) بەو جۆرە لۆمەی نەکردین، فەرمووی: ئەوە ئەونەتان دەسەڵات نەبوو ئەگەر پیاوێکم کردە ئەمیرتان فەرمانی منی جێبەجێ نەکرد، کەسێکی تر بکەنە جێگەی هەتا بە چاکی فەرمانەکانی من جێبەجێ بکات)).[78] وئەوەتا پێغەمبەری خوا (صلى الله عليه وسلم) هانی دەدان لەسەر گۆرینی پێشەواو ئەمیری سوپایەك، کە بەدەستی پیرۆزی خۆی رایەکەی پێدابوو، ئەی چی بەوەی ئەگەر لە بنەرەتدا موسوڵمانان ئەمیرو پێشەوایەکیان هەر نەبوو، کەواتە ئەم کاتە زۆر پێویست ترە بۆ دانانی پێشەوای جەنگ.

---

78) أبو داوود وأحمد وصححه الحاكم ووافقه الذهبي، أنظر الفتح الرباني (45/41).

ئیبن قودامەی مەقدسی رەحمەتی خوای لیّ بیّت لە کیتابی (المغنی) دا دەفەرمویّت: ((فإن عدم الإمام لم يؤخر الجهاد لأن مصلحته تفوت بتأخيره)).[79] واتە: ((ئەگەر پیّشەوا و سەرکردە نەبوو ئەوە جیهاد لە پیّناوی خوای گەورەدا دوا ناخریّت، چونکە بەرژەوەندای جیهاد بە دواخستنی لەناو دەچیّت و نامیّنیّت)).

ئەگەر خەڵکی هەموو پیّشەوایەك یان هەڵبژارد واجبە ئەوانی دیکەش گویّڕایەلی بکەن، لە کتابی (فتح العلی المالك) دا هاتووە: ((نقل الشيخ ميارة إذا خلا الوقت من الأمير وأجمع الناس رأيهم على بعض كبراء الوقت يمهد سبيلهم ويرد قويهم عن ضعيفهم فقام بذلك قدر الجهد والطاقة. فالظاهر أن القيام عليه لا يجوز، والمعرض له يريد شق عصا الإسلام وتفريق جماعته، ففي صحيح مسلم الحديث: **((إنها ستكون هنات وهنات فمن أراد أن يفرق أمر هذه الأمة وهو جميع فاقتلوه كائنا من كان)) من أتاكم وأمركم جميع على رجل واحد يريد تفريق جماعتكم فاقتلوه))**.[80] واتە: شیّخ میارە نەقڵی کردووە ئەگەر کاتیّك هاتوو ئەمیر نەبوو، وە خەڵکیش هەموویان پیّکەوە پیّك هاتن لەسەر ئەوەی هەندیّك لە گەورەکانی ئەو کاتە، کە ڕیّگەیان بۆ رون بکەنەوە و هیّزو مافیان لە دەسەڵآت داراکان بۆ وەر بگرنەوە، وە بۆ ئەمەش بە پیّی هیّزو توانایان هەستن بە ئەنجام دانی و کەم تەرخەم نەبن، ئەوەی ئاشکرایە وەستانەوە ڕوو بەم ئەمیرانە دروست نییە، وە ئەو کەسەشی بەمە رازی نییەو دەیەویّت یەك ریزی موسوڵمانان تیّك بدات و پەرتەوازەی بکات، لە صەحیحی موسلیمدا هاتووە کە پیّغەمبەری خوا (صلی الله علیه وسلم) دەفەرمویّت: **((ئەگەر کەسیّك هات بۆ ناوتان، وە هەمووتان لەسەر پیاویّك کۆببونەوە و پیّك هاتبوون، ئەگەر ئەو کەسە ویستی دوو بەرەکی و پەرتەوازەیی بکاتە ناو کۆمەڵەکەتانەوە ئەوە بیکوژن))**.

[79] (253/8).
[80] (389/1).

پرسیاری سێیەم :

ئایا دەکرێت لە ئەفغانستان جەنگ و جیهاد بکەین لەگەڵ ئەوەشدا پێشەوا و قادەکان جیاواز و پەرتەوازەن؟

وەلاّم: شەرو قیتال واجبە لە ئەفغانستان، لەگەڵ ئەوەشدا پێشەواو قادەکان جیاوازو پەرتەوازەن، چونکە شەرو قیتال بەرگری یە لە خاکی موسوڵمانانی دەست درێژ کراو لەسەریان لەلایەن مولحیدەکانەوە، وە هیچ ڕێگرێگ نییە لە شەڕکردن شان بەشانی دەستە و مەجموعە ئیسلامییەکان، دژی بێ باوەرە مولحیدەکان، وە هەموو پێشەوای حیزب و دەستەیەك بە پێشەواو ئەمیری شەر کردن دەزانرێت بۆ ئەو حیزبە .

پرسیاری چوارەم:

ئایا موسوڵمان بە تەنها دەجەنگێت ئەگەر خەڵكی دانیشتن و پشتیان لە جەنگ و جیهاد کرد ؟

وەلاّم: بەڵێ دەجەنگێت، چونکە خوای گەورە (عزوجل) بانگەوازی پێغەمبەرەکەی دەکات و دەفەرموێت:

﴿فَقَاتِلْ فِي سَبِيلِ اللهِ لَا تُكَلَّفُ إِلَّا نَفْسَكَ وَحَرِّضِ الْمُؤْمِنِينَ عَسَى اللهُ أَن يَكُفَّ بَأْسَ الَّذِينَ كَفَرُوا وَاللهُ أَشَدُّ بَأْسًا وَأَشَدُّ تَنكِيلًا﴾ النساء84). واتە: ئەی محمد (صلى الله عليه وسلم) شەرو کوشتار بکە لە پێناوی خوای گەورە و رزگار کردنی لاوازەکاندا دژی بێ باوەران و موشریکان و ئەوانەی پشت لەم دینە دەکەن و دژایەتی دەکەن، ئەگەر بەتەنها خۆشت بیت، تۆ هەر لەئەرك و هیدایەتی خۆت بەرپرسیت، وە هان و تەشویقی باوەر دارەکانیش بدە بۆ شەرو کوشتار دژی خوانەناسان، بێ گومان خوای گەورە بەهۆی ئەو جیهادەوە لە زەبرو زۆرو خراپەو شەری ئەو بێ باوەرانە

دەتپارێزێ، وە هێزو هەڵمەتی خوا لەوان سەختترە لە جەنگدا، وە لە سزاو تۆڵەشیدا توندترو تیژترە)).[81]

ئایەتەکە فەرمان بە پێغەمبەری خوا دەکات (صلى الله عليه وسلم) بە دووشتی واجب، چونکە فەرمانەکە بۆ وجوبە:

1) شەرو کوشتار ئەگەر بەتەنها خۆشی بێت.
2) وە هاندان و تەحریضی باوەر داران لەسەر شەر کردن.

وە خوای گەورە باس لە حیکمەتی شەر کردن دەکات، ئەویش بریتیە لە دورخستنەوە و لابردنی شەرو زەرەرو زەبری بێ باوەران، چونکە بێ باوەران هەرگیز لێمان ناترسن ئەگەر شەرو کوشتاریان نەکەین، واتە تەنها بەشەر و کوشتار کردنیان لێمان دەترسن، ﴿**وَقَاتِلُوهُمْ حَتَّى لَا تَكُونَ فِتْنَةٌ وَيَكُونَ الدِّينُ كُلُّهُ لِلَّهِ**﴾ الانفال 39). واتە: بیان کوژن و لەناویان بەرن و شەڕو کوشتار بکەن دژی موشریکەکان، هەتا نەبنە مایەی شیرك و فیتنە، وە هەتا تەواوی دین (حوکم و شەریعەت) هەر بۆ خوای گەورە دەبێت)). وە مەبەست لێرەدا بە (الفتنة) شیرکە، وەك ئیبن عەباس و سەدی و غەیری ئەوانیش لە هاوەڵان و موفەسرین فەرموویانە ...[82]

---

[81]) {فقاتل في سبيل الله} يعني بقوله جل ثناؤه: {فقاتل في سبيل الله لا تكلف إلا نفسك} فجاهد يا محمد أعداء الله من أهل الشرك به في سبيل الله، يعني: في دينه الذي شرعه لك، وهو الإسلام، وقاتلهم فيه بنفسك. فأما قوله: {لا تكلف إلا نفسك} فإنه يعني: لا يكلفك الله فيما فرض عليك من جهاد عدوه وعدوك، إلا ما حملك من ذلك دون ما حمل غيرك منه: أي إنك إنما تتبع بما اكتسبته دون ما اكتسبه غيرك، وإنما عليك ما كلفته دون ما كلفه غيرك. ثم قال له: {وحرض المؤمنين} يعني: وحضهم على قتال من أمرتك بقتالهم معك. {عسى الله أن يكف بأس الذين كفروا} يقول: لعل الله أن يكف قتال من كفر بالله وجحد وحدانيته، وأنكر رسالتك عنك وعنهم ونكايتهم.وقد بينا فيما مضى أن "عسى " من الله واجبة بما أغنى عن إعادته في هذا الموضع. {والله أشد بأسا وأشد تنكيلا} يقول: والله أشد نكاية في عدوه من أهل الكفر به منهم فيك يا محمد وفي أصحابك، فلا تنكلن عن قتالهم، فإني راصدهم بالبأس والنكاية والتنكيل والعقوبة، لأوهن كيدهم وأضعف بأسهم وأعلي الحق عليهم. والتنكيل مصدر من قول القائل: نكلت بفلان، فأنا أنكل به تنكيلا: إذا أوجعته عقوبة. كما:7920 - حدثنا بشر بن معاذ، قال: ثنا يزيد بن زريع، قال: ثنا سعيد، عن قتادة، قوله: {وأشد تنكيلا} أي عقوبة. / جامع البيان عن تأويل آي القرآن - الشهير بتفسير الطبري - للإمام أبو جعفر محمد بن جرير الطبري

[82]) القرطبي (253/2).

بە وازهێنان لە شەرو قیتال ڕەشایی شیرك زۆر دەبێت، وە ئەوەش فیتنەیە و بێ باوەڕان سەردەكەون، وە هاوەڵەكانی پێغەمبەری خوا (صلى الله عليه وسلم) لەسەر ڕواڵەت لە ئایەتەكە تێگەیشتبوون، ئەبی ئیسحاق دەگێڕێتەوە:

((قلت للبراء بن عازب رضي الله عنه: الرجل يحمل على المشركين أهو يلقي بيده إلى التهلكة؟ قال: (لا لأن الله بعث رسوله صلى الله عليه وسلم فقال: **﴿فقاتل في سبيل الله لا تكلف إلا نفسك﴾** إنما ذاك في النفقة).[83] ومعنى (إنما ذلك في النفقة) يشير إلى الآية: **﴿وأنفقوا في سبيل الله ولا تلقوا بأيديكم إلى التهلكة﴾...**)) فترك النفقة هو التهلكة.

وتم بە بەرائی كوری عازەب (ڕەزای خوای لێبێت) ئایا ئەگەر پیاو بەتەنها خۆی بدات بەسەر موشریكاندا بەشەرو كوشتار كردن، ئایا ئەوە خۆی تیا بردووە یان خۆی بەهەلاكدا بردووە؟ ووتی : نا، چونكە خوای گەوری پێغەمبەری ناردووە (صلى الله عليه وسلم) و پێی دەفەرمووێت: **﴿فَقَاتِلْ فِي سَبِيلِ اللهِ لَا تُكَلَّفُ إِلَّا نَفْسَكَ﴾** ئەوەی تۆ دەیڵێیت هەلاكەت و خۆتیابردن لە خەرج نەكردن و نەدانی نەفەقەیە، واتای ((إنما ذلك في النفقة)) ئاماژەیە بۆ ئایەتی: **﴿وَأَنفِقُوا فِي سَبِيلِ اللهِ وَلَا تُلْقُوا بِأَيْدِيكُمْ إِلَى التَّهْلُكَةِ﴾** البقرة195. واتە: لە پێناوی سەرخستنی دینی خوای گەورەدا (بۆ جیهاد كردن) ببەخشن، وە نەكەن دەست قونجاوی بكەن و خۆتان بەهیلاكدا بەرن، بە خەرج نەكردنی ماڵ و داراییتان بۆ جەنگ و جیهاد دژی بێ باوەڕان)). كەواتە نەبەخشین و خەرج نەكردنی ماڵ بۆ جەنگ و جیهاد بۆخۆی بریتیە لە تەهلوكە و تیاچوون ..

دیارە لێرەدا بەرائی كوری عازەب دەیەوێت ئەو هەڵە تێگەیشتنەی ئەبی ئیسحاق ڕاست بكاتەوە لە هەردوو ئایەتی **((وقاتل في سبيل الله...))** و **((ولا تلقوا بأيديكم...))** و واتاو مەبەست لە هەلاكەت ....

[83]) الفتح الرباني (8/14) رواه أحمد وصححه الحاكم ووافقه الذهبي.

(ابن العربی) لە (أحكام القران) دا دەفەرمویێت:

((وقد تكون حالة يجب فيها نفير الكل إذا تعين الجهاد على الأعيان بغلبة العدو على قطر من الأقطار أو لحلوله بالعقر فيجب على كافة الخلق الجهاد والخروج فإن قصروا عصوا. فإذا كان النفير عاما لغلبة العدو على الحوزة أو استيلائه على الأسارى كان النفير عاما، ووجب الخروج خفافا وثقالا ركبانا ورجالا عبيدا وأحرارا، من كان له أب من غير إذنه، ومن لا أب له حتى يظهر دين الله وتحمى البيضة وتحفظ الحوزة ويخزى العدو ويستنقذ الاسرى ولا خلاف في هذا. فكيف يصنع الواحد إذا قعد الجميع؟ يعمد إلى أسير واحد فيفديه، ويغزو بنفسه إن قدر وإلا جهز غازيا)).[84] واتە: هەندێك جار هەیە كە راپەرین و دەرچوونی تەواوی خەڵكی تێیدا واجب دەبێت، ئەگەر جیهاد بوویە فەرزی عەین، ئەویش بە سەركەوتنی دوژمن بەسەر پارچەیەك یان بەشێك لە خاكی موسوڵمانان، یان ئەوەی لە دەوریدایە، لەم كاتەدا واجبە لەسەر تەواوی موسوڵمانان جیهاد كردن و دەرچوون بۆ ڕوو بەڕوو بونەوەی دوژمن، خۆ ئەگەر كەم تەرخەمیش بوون ئەوە تاوان بارن و بێ فەرمانی خوای گەورەیان كردووە، خۆ ئەگەر دەرچوون و راپەڕینەكە گشتی بوو بە سەركەوتنی دوژمن بەسەر حەوزەی موسوڵماناندا یان دەست بەسەرا گرتنی دیل و بەندكراوەكان، ئەوە دەرچوون بۆ هەمووان واجب دەبێت، وە دەرچوون بۆ لاوازو بەهێزو، ئازاو ترسنۆك و، دەوڵەمەندو هەژار و، بەندە و ئازاد و، ئەسپ سوارو بێ ئەسپ واجب دەبێت، هەركەس باوكی هەبو بێ ئیزن و روخسەتی باوكی دەروات بۆ جیهاد، وە ئەو كەسەش كە باوكی نییە، هەتا دینی خوای گەورە سەردەكەوێت و، سپیایی موسوڵمانان و حەوزەی ئیسلام دەپارێزرێت، وە دوژمن سەرشۆرو شەرمەزار دەبێت و دەشكێت، و بارمتەو دیلەكانی ژێر دەستی بێ باوەران ئازاد دەكرێن، ئەم حوكمەش هیچ خیلاف و جیاوازییەكی تێدا نییە لە بەینی زانایاندا، باشە پیاو چی بكات ئەگەر تەواوی خەڵكی پشتیان لە جیهاد كردو دانیشتن؟ وەڵام: كار دەكات بۆ ئازاد كردنی گیراوێكی موسوڵمانان كەلای بێ باوەران گیراوە، و فیدیەی بۆ دەدات، وە بۆخۆی ئەگەر توانی بە تەنها جیهاد دەكات و دەجەنگێت، خۆ ئەگەر نەشی توانی ئەوە كەسێكی شەركەر ئامادە دەكات و یارمەتی دەدات بۆ چوونە جەنگ و جیهاد)).

[84] (954/2) (

بەڵکو شەرو کوشتاری بەندە بۆخۆی بەتەنها دژی بێ باوەران خوای گەورە لێی رازی دەبێت و پێشی سەیر دەبێت، وەك لە فەرموودەیەکی (صەحیح)دا هاتووە کە ئیمامی (ئەحمەد) و (ئەبو داود) ریوایەتیان کردووە (عبداللە ی کوری مەسعود) رەزای خوای لێ بێت دەگێڕێتەوە پێغەمبەری خوا (صلى الله عليه وسلم) فەرموویەتی: **((عجب ربنا من رجل غزا في سبيل الله فانهزم يعني أصحابه فعلم ما عليه فرجع حتى أهريق دمه فيقول الله تعالى لملائكته انظروا إلى عبدي رجع رغبة فيما عندي وشفقة مما عندي حتى أهريق دمه))**.[85] واتە: پەروەردگارمان سەیری پێهات لە پیاوێك کە لە پێناوی خوای گەورەدا تێکۆشاو جەنگا، هاوەڵەکانی تێك شکان و گەرانە دواوە، وەزانی چی بەسەردێت ئەگەر بگەڕێتەوە، بەلاَم بۆخۆی بەتەنها گەرایەوە بۆ کوشتاری دوژمنان، هەتا ئەو کاتەی خوێنی رِژا، خوای گەورە بە فریشتەکانی دەفەرموێت: سەیری ئەو بەندەم بکەن، گەرایەوە لەبەر رەغبەت و شەفەقەتی من هەتا خوێنی رِژا)). وە لە ریوایەتێکی دیکەشدا ئەمە هاتووە کە پێغەمبەری خوا (صلى الله عليه وسلم) دەفەرمووێت: **((عجب ربنا لرجل أو كما قال النبي صلى الله عليه وسلم قاتل الجيش، وعاد وحده، وقاتل حتى قتل))**. واتە: پەروەردگارمان سەیری پێهات، کابرایەك هاوەڵەکانی لە شەرِدا شکان و گەرانەوە بەرەو دواوە، بەلاَم ئەم تەنها بۆخۆی گەرایەوە و شەرو کوشتاری سوپاکەی دوژمنی کرد، وە شەری کرد بە تەنها هەتا کوژرا)).

---

[85]) صحيح: رواه احمد في مسنده و ابو داود في سنن أبي داود برقم (2536) و صححه الالباني رحمه الله في (مشكاة المصابيح) و (صحيح الجامع الصغير للسيوطي) برقم (3981) و (صحيح الترغيب والترهيب للمنذري) و قال حديث صحيح....

پرسیاری پێنجەم:

ئایا شان بە شانی ئەو موسوڵمانانە جەنگ و جیهاد بکەین کە ئەزمونێکی خوازراو یان نییە لە پەروەردەدا ؟

ئەم پرسیارە لەلای هەندێك کەسەوە دەکرێت، کە هەندێك لەوکەسانە بە نیازو نییەتێکی دڵسۆزانەوە دەپرسن و دەڵێن: چۆن شەڕو قیتال بکەین شان بەشانی گەلێکی وەك ئەفغان کە کەسانی راستگۆو کەسانی درۆزن یان تێدایە، وە کێشانی سیغارو (نسوار) جۆرێکە وەك سیغار، تێیاندا شتێکی ئاشکرایەو، هەندێکیان چەکەکانیان دەفرۆشن؟ وە ئەوان کەسانێکی دەمارگیرو موتەعەصیبن بۆ (مەذهەبی حەنەفی) و ، وە هەنێکیشیان نوشتەو چاوە زار هەڵدەواسن ...

پێش ئەوەی حوکمە شەرعییەکان ڕوون بکەمەوە دەڵێم: گەلێکم پێ بڵێن لە سەر زەویدا ئەم شتانەی تێدا نەبێت؟

باشە واز لە بێ باوەڕەکان بهێنین لە موسوڵمانەکاندا تەنها لەبەر ئەوەی ئەم شتانەی تێدایە؟

وەڵام: واجبە شەڕو قیتال بکرێت، چونکە شەڕو قیتال لەسەر بنەمای (دفع أعظم الضررين) واتە: دوور خستنەوەی گەورەترین زیان بە بچوکترین)). چەندەها قاعیدەی فیقهی هەیە لە (مجلة الاحكام العدلية) دا، لەوانە مادەی (26) :

((يتحمل الضرر الخاص لدفع ضرر العام)). واتە: زیانی تایبەت لە جێگەی دوورخستنەوەی زیانی گشتی بەکار دەهێنرێت)).

وە مادەی ژمارەی (27) : ((الضرر الأشد يزال بالضرر الأخف)). واتە زیانی توندو زۆر بە زیانی کەم لادەبرێت)).

وە مادەی (28): ((إذا تعارضت مفسدتان روعي أعظمهما ضررا بارتكاب أخفهما)). واتە :ئەگەر دوو مەفسەدە کۆبوونەوە، ئەوە سەیر دەکرێت کامیان فەسادی کەمتر بوو ئەوە گەورەکەیانی پێ لادەبرێت)).

وە مادەی (29) : ((يختار أهون الشرين)). واتە: ئەگەر دوو شەر یان خراپە کۆبوونەوە کامیان شەرو خراپەی کەمتر بوو ئەوەیان هەڵدەبژێرین)).

دەبێت ئیلا کامەیان شەرو خراپەی کەمتر بوو، ئەوەیان هەڵبژێرین: ئایا کامیان (ئەعظەمو شەرە)؟ واتە کامیان گەورەترین شەرو خراپەیە؟ گرتن و داگیر کردنی ئەفغانستان لەلایەن روسیاوە و، گۆڕینی بۆ خاك و بیلادی کوفر، کە ڕێگری قورئان خوێندن و ئیسلامەتی تێیدایە، یان جیهاد کردن شان بەشانی گەلێك کە تاوان و هەڵەیان تێدایە؟

شێخی ئیسلام ئیبن تەیمیە (رحمه الله) لە (مجموع الفتاوى) دا دەفەرموێت:

((ولهذا كان من أصول أهل السنة والجماعة الغزو مع كل بر وفاجر، فإن الله يؤيد هذا الدين بالرجل الفاجر وبأقوام لا خلاق لهم، كما أخبر بذلك النبي صلى الله عليه وسلم، لأنه إذا لم يتفق الغزو إلا مع الأمراء الفجار أو مع عسكر كثير الفجور فإنه لا بد من أحد أمرين: إما ترك الغزو معهم، فيلزم من ذلك استيلاء الآخرين الذين هم أعظم ضررا في الدين والدنيا، وإما الغزو مع الأمير الفاجر فيحصل بذلك دفع الأفجرين وإقامة أكثر شعائر الإسلام، وإن لم يمكن إقامة جميعها، فهذا هو الواجب في هذه الصورة وكل ما أشبهها، بل كثير من الغزو الحاصل مع الخلفاء الراشدين لم يقع إلا على هذا الوجه، وثبت عن النبي صلى الله عليه وسلم: (الخيل معقود في نواصيها الخير إلى يوم القيامة، الأجر والمغنم)).[86] واتە: وە هەر لەبەر ئەمە لە ئوصول و بنەمای ئەهلی سوننەت و جەماعەتە شەرو تێکۆشان لەگەڵ هەموو پێشەوایەکی چاکەکار و فاجردا، چونکە خوای گەورە پشتیوانی ئەم دینە دەکات بە پیاوێکی فاجر، یان بە قەومێك کە هیچ بەشێکیان نابێت، وەك پێغەمبەری خوا (صلى الله عليه وسلم) هەواڵی داوە،

---

[86] (506/28).

چونکە ئەگەر جیهاد و غەزا نەکرا، تەنها لەگەڵ کاربەدەستانی فاجر نەبێت، یان لەگەڵ سەربازانێکی زۆر فاجر دا نەبێت، ئەوە لێرەدا تەنها دوو ڕێگە چارە هەیە، یان دوو بریار هەیە: یان ئەوەتا غەزا ناکرێت شان بە شانیان (لەبەر ئەو فجورەی کە هەیانە)، ئەوەش دەبێتە مایەی ئەوەی کە ئەوانەی زۆر لەمان زیانیان گەورەترە لەسەر دین و دنیا زاڵ ببن، یان ئەوەتا غەزا دەکرێت لەگەڵ پێشەوایەکی فاجردا، بەمەش گەورەترین فجوریان لادەچێت و، زۆرترین دروشم و شەعائیری ئیسلام پیادە دەبێت، ئەگەر هەموویشی پیادە نەکرێت، ئەوە واجبە لە وێنەی ئەوەدا، وە هەموو شتێکی دیکەی هاوشێوەی، بەڵکو زۆربەی ئەو غەزایانەی ڕویدا لەگەڵ خەلیفەکاندا رووی نەدا تەنها لەسەر ئەو شێوە نەبێت، وە لە پێغەمبەری خوداوە (صلى الله عليه وسلم) هاتووە بە صەحیحی کە فەرموویەتی: **(الخيل معقود في نواصيها الخير إلى يوم القيامة).**[87] واتە ئەسپەکانی جەنگ تا ڕۆژی دوایی خێریان بە ناو چاوانەوەیە)).

مادەم ئەوان موسوڵمانن واجبە شان بەشانیان دژی بێ باوەران شەرو جیهاد بکرێت. وە رایە لە ئەفغانستان ئیسلامییە، وە ئامانجەکەش ئاشکرایە، ئەویش دامەزراندنی دینی خوای گەورەیە لە زەویدا، ئەگەر موسوڵمانان لە فەڵەستین شەڕیان بکردایە، فەڵەستین ئاوای بەسەر نەدەهات، لەگەڵ ئەو خراپانای کە لەسەرەتادا هەبوون، وە هەتا پێش ئەوەی بەتەواوەتی شتەکە خراپ و فاسد ببێت، و پێش ئەوەی جورج حەبش و نایف حەواتمە و باوکە کەبوشی و هاوشێوەیان بهاتنایە ...

بەڵام قادە و پێشەواکانی جیهادی ئەفغانی هەموویان بەڕۆژوون و، نوێژ دەکەن و، دروشمەکانی ئیسلام پیادە دەکەن و، بانگەواز بۆ ئیسلام دەکەن.

واجبە شەرو قیتال بکرێت شان بە شانی هەر گەلێکی موسوڵمان، مادام موسوڵمان بن، هەرچەند فسق و فجوریشیان هەبێت و هەرچی بێت، مادەم شەڕو کوشتار کردنەکەیان دژی بێ باوەران یان ئەهلی کیتاب یان مولحیدەکان بێت، ئیمامی شەوکانی لە (نيل الأوطار) دا دەفەرموێت:

---

[87]) صحيح: رواه مسلم.

((وتجوز الإستعانة بالفساق على الكفار إجماعا)).[88] واتە: وە دروستە پەنا ببرێتە بەر فاسیقەکان لە دژی کافرەکان بە ئیجماع، واتە بە کۆڕای هاوەڵە بەڕێزەکان)).

پرسیاری شەشەم:

ئایا ئەگەر ئێمە لاواز بووین دروستە بە ناچاری پەنا بەرینە بەر بێ باوەران و (ئیستیعانە) یان پێ بکەین؟[89]

هەندێك کەس بۆ ئەوە چوون کە داوای هاوکاری لە (ئەمریکا) و ولاتە رۆژ ئاواییەکان بکرێت بۆ جیهادی ئەفغان، واتە موسوڵمانان پەنایان پێ بەرن و، بە زاراوە شەرعییەکەی (ئیستیعانە) یان پێ بکرێت، وە هەروەها پەنا ببرێتە بەر روسیا دژی داگیر کەرانی یەهودی لە فەلەستین، وە بێ گومان ئەم جۆرە (ئیستیعانە)یەش حەرامە بە کۆدەنگ و ئیتیفاقی فوقەهاکان، وە دۆراندن و وون کردنی ئامانجی جیهادە بە تەواوەتی، وە لە باسەکەشدا فەرموودەی دژ بەیەك (معارض) هەیە ، واتە هەندێك یان بەڵگەیە لەسەر دروستی ئەو کارەو هەندێکی دیکەیان بەڵگەیە لەسەر نادروستی، لەو فەرموودانەش کە ڕێگری دەکات لە (ئیستعانە) بە بێ باوەران ئەمانەن:

1) فەرموودەیەکی صەحیح هاتووە لە (موسلیمدا) : ئەویش کاتێك کابرایەکی موشریك لە جەنگی (بەدر)دا هات بۆ هاوکاری پێغەمبەری خوا (صلى الله عليه وسلم) ، بەلاَم پێغەمبەری خوا پێی فەرموو: **((ارجع فلن استعين بمشرك))**. واتە بگەڕێوە ئێمە پەنا نابەینە بەر موشریك)).[90] پاشان دوای ئەوەی کابراکە ئیمانی هێنا پێغەمبەری خوا (صلى الله عليه وسلم) ڕێگەی پێدا کە بەژداری بکاتە لە غەزاکەدا....

---

[88] (44/8).

[89] کە دەڵێین (ئیستعانە) مەبەست مان پێی سوود وەرگرتنی موجاهیدانە لە هاوکاری بێ باوەران.

[90] تەواوی فەرموودەکە بەم جۆرەیە:

عن عائشة رضي الله عنها أن رجلا من المشركين كان معروفا بالجرأة والنجدة أدرك النبي صلى الله عليه وسلم في مسيره إلى بدر في حرة الوبرة فقال جئت لأتبعك وأصيب معك فقال له النبي صلى الله عليه وسلم)) تؤمن بالله ورسوله((قال لا قال)) ارجع فلن أستعين بمشرك ((قالت ثم مضى حتى إذا كنا في الشجرة أدركه الرجل فقال له كما قال له أول مرة فقال)) تؤمن بالله ورسوله ((قال لا قال)) ارجع فلن أستعين بمشرك ((ثم لحقه في البيداء فقال مثل قوله فقال له)) تؤمن بالله ورسوله ((قال نعم قال فانطلق)).

2) فەرموودەیەکی دیکەی صەحیح هاتووە: کە خوبەیبی کوری سەفال خوای لێ ڕازی بێت دەگێرێتەوە پێغەمبەری خوا (صلی الله علیه وسلم) فەرموویەتی: **((إنا لانستعين بالمشركين على المشركين)).**[91] واتە ئێمە پەنا نابەینە بەر موشریکان بەسەر موشریکاندا)).

هەروەها دەقێکی صەحیح هەیە، کە صەفوانی کوری ئومەییە لەگەڵ پێغەمبەری خوا (صلی الله علیه وسلم) شەری کردووە دژ بە موشریکان، لەگەڵ ئەوەشدا بێ باوەر بووە.

ئیمامی نەوەوی رەحمەتی خوای لێ بێت لە (تهذيب الاسماء واللغات)دا دەفەرموێت: (صفوان بن أمية شهد حنينا مع النبي صلى الله عليه وسلم كافرا). واتە: صەفوانی کوری ئومەییە بەژداری جەنگی حونەینی کردووە لەگەڵ پێغەمبەری خوا (صلی الله علیه وسلم)، لەگەڵ ئەوەشدا بێ باوەر بووە، واتە بە کافری بەژداری ئەو جەنگەی کردووە)).[92]

هەروەها پێغەمبەری خوا (صلی الله علیه وسلم) رۆژی جەنگی (حونەین) درعەکانی (صەفوانی کوری ئومەییە)ی بە (استعاره) وەرگرت، پێغەمبەری خوا پێی فەرموو: **((عارية مؤداة))**..[93] واتە (عاری)یەکی پێدراوەیە.

وەلای سیرە نوسان سابت بووە کە(قزمان) ڕۆژی جەنگی ئوحود لەگەڵ پێغەمبەری خوا (صلی الله علیه وسلم) بەژداری جەنگەکەی کرد، وە (سێ)دانەی لە سەرانی موشریکان کوشت، وە پێغەمبەری خوا (صلی الله علیه وسلم) فەرمووی: **((إنَّ اللهَ لَيأْزِرُ هذَا الدِّينَ بالرَّجُلِ الفَاجِرِ)).**[94] واتە خوای گەورە ئەم دینە دەپارێزێت ئەگەر بە پیاوێکی فاجیریش بێت)).

---

[91]) صحيح: رواه احمد في منسده برقم (15449) و الحاكم في المستدرك على الصحيحين برقم (2492) وابن ابي شيبة في مسنده برقم (530).، وصححه الالبانى رحمه الله في صحيح الجامع الصغير للسيوطي برقم (2292) و سلسلة الصحيحة برقم (1101) و قال حديث صحيح.

[92]) ئیمامی نەوەوی رەحمەتی خوای لێ بێت بۆ خۆی شوێن کەوتەی ئیمامی شافعی بووە.

[93]) صحيح: رواه الحاكم، وصححه الالباني رحمه الله في صحيح الجامع برقم (3862).

[94]) نيل الأوطار (44/8).

وە لە پێچەوانەی ئەمەشدا، زانایان خیلافیان هەیە لە بارەی کۆکردنەوە و رێك خستن لە نێوان ئەم فەرموودانەدا، کە ئیستیعانە بە موشریکان سەرەتا رێگری لێ کراوە، پاشان رێگەی پێدراوە.

حافظ ئیبن حەجەر لە (التلخيص)دا دەفەرموێت:

((وهذا أقر بها وعليه نص الشافعي)).[95] واتە: شافعی دەنگی لەسەر ئەمە داوە)).

چوار (مەذهەب)ەکەی ئەهلی سوننە پێك هاتوون لەسەر دروستی (ئیستیعانە) بە بێ باوەران بەڵام بە مەرجی خۆی:

1. (أن يكون حكم الإسلام هو الظاهر، أي يكون المسلمون أقوى من مجموع المشركين الذين استعانوا بهم والمشركين الذين يقاتلونهم، بحيث لو اتفق الكفار جميعا غلبهم المسلمون) بەو مەرجەی کە حوکمی ئیسلام بەسەریاندا زاڵ و ئاشکرا بێت، یان حوکم بۆ ئیسلام بێت، واتە بەو جۆرەی موسوڵمانان بەهێز تربن لە کۆمەڵی ئەو موشریکانەی کە (ئیستیعانە)پەنایان بۆ دەبەن، وە ئەو موشریکانەش کە دژیان شەڕ دەکەن، بەو جۆرەی ئەگەر هەموو موشریکەکان یەك بگرن پێکەوە، توانایان نەبێت سەربکەون بەسەر موسوڵمانەکاندا، واتە موسوڵمانەکان بتوانن سەرکەون بەسەریاندا.
2. (أن يكون الكافر حسن الظن بالمسلمين وتؤمن خيانتهم، ويعرف ذلك من خلال معاملته) هەروەها دەبێت بێ باوەڕەکان گومانی باشیان بە موسوڵمانەکان هەبێت، وە موسوڵمانەکان پارێزراوبن لە خیانەت و فرت و فێڵیان، ئەمەش لە رێگەی هەڵسو کەوتیانەوە دەزانرێت.
3. (أن يكون المسلمون بحاجة إلى الكافر أو الكفار المستعان بهم) موسوڵمانەکان پێویستیان بە بێ باوەڕەکان هەبێت، ئەوانەی کە پەنایان بۆ دەبەن و داوای یارمەتیان لێ دەکەن.

---

[95]) نيل الأوطار (44/8).

أ) رای حەنەفی یەکان:

محمد کوری حەسەنی حەنەفی دەڵێت: (لا بأس بأن يستعين المسلمون بأهل الشرك على أهل الشرك إذا كان حكم الإسلام هو الغالب).واتە: هیچ خراپەیەکی تێدا نییە ئەگەر موسوڵمانان پەنا بەرنە بەر ئەهلی شیرك بۆ کۆمەکی کردن دژی ئەهلی شیرك، ئەگەر حوکمی ئیسلام بەسەریاندا زاڵ بێت و جێبەجێ بکرێت)).

هەروەها (جەصاص) دەڵێت: (قال أصحابنا: لا بأس بالإستعانة بالمشركين على قتال غيرهم من المشركين إذا كانوا متى ظهروا كان حكم الإسلام هو الظاهر).واتە: هاوەڵەکانمان وتویانە: هیچ خراپەیەکی تێدا نییە پەنا ببرێتە بەر موشریکان لە دژی موشریکانی دیکە، ئەگەر هەرکاتێك موشریکان دەرکەوتن حوکمی ئیسلام ئاشکراو زاڵ بێت)).

ب) رای مالکی یەکان:

ئیبن قاسم دەڵێت: (ولا أرى أن يستعينوا بهم يقاتلون معهم إلا أن يكون نواتيه أو خدما، فلا أرى بذلك بأسا).واتە: من وای نابینم کە موسوڵمانان پەنا بەرنە بەر موشریکان هەتا شان بەشانیان بجەنگن، واتە دروست نییە داوای یارمەتییان لێ بکەن، وە نابێت هاوکاری موسوڵمانان بکەن، مەگەر بە خزمەت کاری لەگەڵ موسوڵماناندا بن، بەم جۆرەیان هیچ خراپەیەکی تێدا نابینم)).

هەروەها ئیمام مالیك بۆخۆی فەرموویەتی: (لا أرى أن يستعان بالمشركين على المشركين إلا أن يكونوا خدما).واتە: نابێت موسوڵمانان داوای هاوکاری لە موشریکان بکەن دژی موشریکانی دیکە، مەگەر بە خزمەت کاری لەگەڵ موسوڵماناندا بن)).

ت) رای شافعی یەکان:

ئیمامی رومەیلی دەڵێت: (وللإمام أو نائبه الإستعانة بكفار ولو أهل حرب كأن يعرف حسن رأيهم فينا، ويشترط لجواز الإستعانة احتياجنا له لنحو خدمة أو قتال لقلتنا).واتە: پێشەواو و نوێنەرەکەی بۆیان هەیە داوای کۆمەکی بکەن لە بێ باوەران، یان (ئیستعانە)یان پێ بکەن، ئەگەر ئەهلی جەنگیش بن، بەوەی بزانرێت رای باشیان هەیە لە بارەی ئیسلام و موسوڵمانانەوە، وە مەرجە بۆ دروستی پەنا بردن پێ یان، پێویستیمان پێیان هەبێت لە هاوکاری یان شەرکردن کاتێك موسوڵمانان کەم بن و دوژمن زۆربن)).

پ) رای حەنبەلی یەکان:

ئیبن قودامەی مەقدسی دەڵێت: (وعن أحمد ما يدل على جواز الإستعانة بالمشرك، بل روي عن أحمد أنه يسهم للكافر من الغنائم إذا غزا مع الإمام خلافا للجمهور الذين لا يسهمون له).واتە: لە ئەحمەدەوە هاتووە کە بەڵگەیە لەسەر دروستی ئیستعانە کردن بە موشریك، بەڵکو لە ئەحمەدەوە ریوایەت کراوە کە کافران لە غەنیمە بەشیان پێدەدرێت، ئەگەر شان بەشانی پێشەوای موسوڵمانان بەژداری جەنگ بوون، ئەمەش لەگەڵ پێچەوانە و موخالەفەی جمهوری زانایان، کە دەڵێن بەشی پێنادرێت)).

زۆربەی نوسەرەکان کاتێك لەسەر ئەم باسە دەدوێن دەکەونە هەڵەوە، وە دەقە قورئانی یەکان دەکەنە بەڵگە بۆخۆیان، بەبێ ئەوەی قۆناغە مێژووی یەکانی دەقەکان بزانن، یان قۆناغی کاتی دابەزینی ئایەتەکان بزانن، دەبێت بۆ باس کردن لەم مەسەلە ئیلا قۆناغەکانی هاتنی دەقە جیهادی یەکانی قورئان بزانین، هەتا ئایەتی (سەیف) لە سورەتی (التوبە) دابەزی:

ئیبن قەییمی ئەلجەوزی رەحمەتی خوای لێبێت، قسەی لەسەر ئەوەیە کە جیهاد کردن لە قۆناغی مەککەدا حەرام بووە، پاشان کاتی هیجرەت رێگەی پێدراوە، پاشان فەرمانی پێکراوە یان واجب کراوە دژی ئەوانەی کە شەریان هەڵگیرساندووە لە سەرەتاوە، پاشان فەرمانی پێکراوەوە یان واجب کراوە دژی تەواوی موشریکان .

ئیبن عابدین (ابن العابدین) رەحمەتی خوای لێ بێت دەفەرموێت بزانە: فەرمان کردن بە شەرکردن بە تەدریجی یان بە تەرتیب دابەزیوە، چونکە:

- پێغەمبەری خوا (صلى الله عليه وسلم) سەرەتا فەرمانی پێ کرابوو بە بانگەواز و روو وەرگێڕان، چونکە خوای گەورە فەرمانی پێ کردوو فەرمووی: ﴿فاصدَع بِمَا تؤمَرُ وَأَعرِض عَنِ المُشرِكِينَ﴾ الحجر(94) واتە:ئەی محمد (صلى الله عليه وسلم) هەرچیت پێ سپێردراوە بەئاشکراو بێ پەردە ڕایبگەیەنە و ئاشکرای بکە، وە روو لە موشریکان وەربگێڕە و گوێیان مەدەرێ)).
- پاشان خوای گەورە فەرمانی پێکردن کە بە وتو وێژو بانگەواز لەسەر چاکترین شێوە، پاش ئەوەی ئەم ئایەتە دابەزی: ﴿ادْعُ إِلَى سَبِيلِ رَبِّكَ بِالْحِكْمَةِ وَالْمَوْعِظَةِ الْحَسَنَةِ وَجَادِلْهُمْ بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ﴾ النحل(125).واتە: ئەی پێغەمبەر، یان ئەی ئیماندار، بانگەواز بۆ دینی خوای گەورە بکە، بە ئامۆگاری (قورئان) و چیرۆکە کانی قورئان و نمونەی چاك، وە هەموو کات بە چاکترین و شیاوترین شێواز بانگەوازیان بکە بۆ کەلیمەی (لاإله إلاالله)..)).
- پاشان خوای گەورە مۆڵەتی دان بەشەرو قیتال کردن، ئەویش لەبەر ئایەتی: ﴿أُذِنَ لِلَّذِينَ يُقَاتَلُونَ بِأَنَّهُمْ ظُلِمُوا وَإِنَّ اللَّهَ عَلَى نَصْرِهِمْ لَقَدِيرٌ﴾الحج(39) واتە: بڕیار و مۆڵەتی تۆڵە کردنەوە دراوە بۆ ئەم ئیمان دارانەی شەریان بەسەردا سەپێنرا لەلایەن بێ باوەڕەکانەوە، چونکە ناهەقی و ستەمیان لێکراوە، بەڕاستی خوای گەورە بۆ کۆمەکی و یارمەتی دانیان زۆر بەتواناو بەهێزە)).
- پاشان خوای گەورە فەرمانی پێکردن بەشەر کردن لە دژی بێ باوەڕان ئەگەر شەریان لەگەڵ کردن، پاش دابەزینی ئایەتی: ﴿فَإِن قَاتَلُوكُمْ فَاقْتُلُوهُمْ كَذَلِكَ جَزَاءُ الْكَافِرِينَ﴾البقره(191) .واتە: ئەگەر بێ باوەڕان لەگەڵ تان جەنگان، ئێوەش جەنگ یان لەگەڵ بکەن و بیان کوژن، سزاو تۆڵەی بێ باوەڕان هەر ئەوەیە)).
- پاشان خوای گەورە فەرمانی پێکردن بە شەرکردن دژی موشریکان بە مەرجی تەواو بوونی ئەو مانگانەی کە شەڕ کردن تێیدا قەدەغەیە، لەبەر ئایەتی: ﴿فَإِذَا انسَلَخَ الْأَشْهُرُ الْحُرُمُ فَاقْتُلُوا الْمُشْرِكِينَ حَيْثُ وَجَدْتُمُوهُمْ وَخُذُوهُمْ وَاحْصُرُوهُمْ وَاقْعُدُوا لَهُمْ كُلَّ مَرْصَدٍ﴾التوبة(5

واتە: پاشان کە مانگە حەرام و خاوەن ڕێزەکان برانەوە، ئەوانەی کە جەنگیان تێدا قەدەغە کراوە (ذوالقعدة، ذوالحجة، محرم، رجب) ئێوەش لە هەر شوێنێکدا موشریکان تان دەستکەوت لەحەرەم و لە دەرەوەی حەرەم و، لە چوار مانگە حەرام کراوەکان و جگە چوار مانگەکەش بیان کوژن و لەناویان بەرن، وە بیان گرن و دیل یان بکەن، وە گەمارۆیان بدەن و ڕێگاکانیان لێ بگرن هەتا مەجالی راکردن یان نەبێت، وە لە هەموو کەمین و ڕێگەیەکدا بۆیان دابنیشن)).

- پاشان خوای گەورە فەرمانی پێکردن کە بە گشتی و موطلەقی شەر دژ بە موشریکان بکەن لە هەموو کات و مانگەکاندا، ئەویش دوای دابەزینی ئایەتی ﴿**وَقَاتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ الَّذِينَ يُقَاتِلُونَكُمْ وَلَا تَعْتَدُوا إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْمُعْتَدِينَ**﴾البقرە(190) .[96] واتە: ئێوە ئەی ئیمان داران شەرو کوشتار لە پێناوی خوای گەورەدا بکەن دژ بەوانەی شەرتان لەگەڵ دەکەن و لە دژتان دەجەنگن، وە ئاگاداربن دەست درێژی نەکەن، چونکە خوای گەورە دەست درێژ کارانی خۆش ناوێت)).

لەبەر ئەوە دەبێت ئیلا قۆناغەکانی کاتی دابەزینی ئایەتەکان بزانین:

وە دەبێت چاك ئەوەش بزانین کە بەهیچ جۆرێك نابێت و دروست نییە، کە دانوستانی سیاسی لەسەرەتای بانگەواز کردندا بکرێت، پێش ئەوەی بانگەواز دەسەلآت و کیانی خۆی هەبێت هەتا مەبدەئو بیرو باوەری خۆی تێدا بپارێزێت، ئەگەر بانگەوازی ئیسلامی لەسەرەتایەوە چووە

---

[96]) تەواوی قسەکانی ئیبن عابدین بەم جۆرەیە:

(إعلم أن الأمر بالقتال نزل مرتبا فقد كان رسول الله صلى الله عليه وسلم مأمورا أولا بالتبليغ والإعراض، يقول تعالى: {فاصدع بما تؤمر وأعرض عن المشركين}، ثم بالمجادلة بالأحسن، {أدع إلى سبيل ربك بالحكمة والموعظة الحسنة وجادلهم بالتي هي أحسن}، ثم أذن لهم بالقتال، {أذن للذين يقاتلون بأنهم ظلموا وإن الله على نصرهم لقدير}، ثم أمروا بالقتال إن قاتلوهم {فإن قاتلوكم فاقتلوهم كذلك جزاء الكافرين}، ثم أمروا بالقتال بشرط انسلاخ الأشهر الحرم، {فإذا انسلخ الأشهر الحرم فاقتلو المشركين حيث وجدتموهم}، ثم أمروا به مطلقا {وقاتلوا في سبيل الله الذين يقاتلوكم ولا تعتدوا إن الله لا يحب المعتدين}).

ناو دانوستانی سیاسی یەوە، ئەوە بیرو باوەرو مەبدەئەکان تێك دەچێت و تێکەڵ و پێکەڵ دەبن و، تێگەیشتن و فەهمەکەی لای خەڵکی وون دەبێت، وە بانگەواز بە هەدەر دەچێت لە نێوانی یاری و گەمە سیاسی یەکان و کێشمە کێشەکانی ولأتان، ئەم ماوەش سورەتی ﴿قُلْ يَا أَيُّهَا الْكَافِرُونَ★ لَا أَعْبُدُ مَا تَعْبُدُونَ★ وَلَا أَنْتُمْ عَابِدُونَ مَا أَعْبُدُ﴾ وێنای دەکات، وە هەڵوێستی موسوڵمان تێیدا بەم جۆرە دەبێت ﴿قُلِ ادْعُوا شُرَكَاءَكُمْ ثُمَّ كِيدُونِ فَلَا تُنْظِرُونِ★ إِنَّ وَلِيِّيَ اللَّهُ الَّذِي نَزَّلَ الْكِتَابَ وَهُوَ يَتَوَلَّى الصَّالِحِينَ﴾.الاعراف195-196) واتە: محمد (صلى الله عليه وسلم) بەو موشریکانە بڵێ: هاوار لە بتەکانتان بکەن و پەنای بۆ بەرن، پاشان بە هەمووتانەوە نەخشەو پلانی لەناو بردنم داڕێژن، بە هیچ شێوەیەکیش مۆڵەتم مەدەن و چاوەڕێی هیچ شتێك مەکەن، بەراستی گەورە و سەرپەرشتیکاری من هەر ئەو خوایە کە ئەم قورئانەی ناردۆتە خوارەوە، وە هەر بۆ خۆشی چاودێری و سەرپەرشتی چاکە کاران دەکات)).[97]

[97]) لا بد من إعلان المبادىء واستعلاء الدعاة حتى يصلب عودهم على نار المحنة، وتصقل أرواحهم في الصبر على الفتنة. وهكذا كان موقف رسول الله صلى الله عليه وسلم الواضح والصحابة معه في مكة المكرمة، أما بعد قيام دولة الإسلام فلا مانع من عقد المعاهدات.

شروط عقد المعاهدة مع الكفار

مەرجەکانی بەستنی پەیمان لەگەڵ بێ باوەران

زانایان ڕا جیاوازن لە بارەی دروستی بەستنی پەیمانی ئاشتی یان وەستانی شەر لەگەڵ بێ باوەراندا، هەندێك لە زانایان ڕێگەیان بەم کارە داوە، ئەمەش بەبەڵگە لەسەر پەیمانی صولحی حودەیبیە، وە هەشیانە ڕێگەی داوە ئەگەر موسوڵمانان زۆر لاواز بوون، وە هەشیانە کە بەهیچ جۆرێك ڕێگەی نەداوە بە پەیمانی ئاشتی، وە دەڵێن: ئایەتی (سەیف) هەموو پەیمانێکی لەگەڵ بێ باوەراندا پوچەڵ (نەسخ) کردۆتەوە.

بەلام دەڵێین: دروستە بۆ موسوڵمانان پەیمان لەگەڵ بێ باوەراندا ببەستن، ئەگەر بەرژەوەندی و مەصلەحەتێکی موسوڵمانانی تێدابێت، بەلام بەو مەرجەی کە نابێت پەیمانەکە مەرجێکی تێدابێت کە پەیمانەکە بەتاڵ بکاتەوە یان فاسیدی بکات، لەوانەش:

1) (لا يجوز أن تتضمن المعاهدة شرطا فيه اعتراف أو إقرار الكفار بشبر من أراضي المسلمين) نابێت ئەو پەیمان نامەیە مەرجێکی تێدابێت بە دان پێدانان و ڕازی بوونی بێ باوەران بە بستێك لە خاکی موسوڵمانان..[98]، چونکە خاکی ئیسلام موڵکی هیچ کەسێك نییە، وە هیچ کەسێك حەق و مافی ئەوەی نییە کە دانوستانی لەسەر بکات، وە بوونی ئەو مەرجە پەیمان نامەکە بەتاڵ دەکاتەوە، چونکە زەوی بۆ خوای گەورەیە و پاشان بۆ ئیسلام، هیچ کەس بۆی نییە کە مامەڵە بە موڵکی غەیری خۆی بکات، وە مرۆڤ بۆی نییە خاکێك بفرۆشێت کە هی ئەو نەبێت، وە لەبەر ئەوە لە بارەی روسەوە..[99] دروست نییە دانوستان یان لەگەڵ بکرێت،

---

[98]) کتاب نهاية المحتاج (58/8).

[99]) دیارە شێخ عبداللە عەزام رەحمەتی خوای لێ بێت، کاتێك ئەم کتێبەی نوسیبوو، کە شەری داگیر کاری یەکێتی سۆڤیەت بوو، واتە روسیا ، ئەوکاتە لەلایەن ئەوانەوە ئەفغانستان داگیر کرابوو، بەلام ئێستا سوپای ناتۆ و ئەمریکا داگیریان کردووە، بەو پێیە ئەم حوکمە ئێستا سوپای ناتۆو ئەمریکا دەگرێتەوە...کە سوپای ناتۆ پێك هاتووە لە کۆکراوەی و هاوبەشی (45) وڵاتن.

هەتا ئەو كاتەی لە هەموو بستێكی خاكی ئەفغانستان پاشەكشە دەكەن و دەگەڕێنەوە، وە هەروەها لەگەڵ یەهودیش بەهەمان جۆر لە خاكی فەڵەستین...

2) ئەگەر جیهاد بوویە فەرزی عەین، ئەوە ئەو پەیمان و ئاشتی نامەیە بەتاڵ دەبێتەوە، وەك ئەوەی كاتێك دوژمنان بچنە خاكی موسوڵمانان، یان ئەگەر نیازی داگیر كردن یان هەبوو، لە (فتح العلى مالك) دا و لە باسی (الصلح والمعاهده في المعيار) لە بابی (جیهاد) دا ئەم دەقە هاتووە: (أوقع الخليفة الصلح مع النصارى والمسلمون لا يرون إلا الجهاد فمهادنته منقوضة وفعله مردود)، واتە: خەلیفەی موسوڵمانان لەگەڵ نەصاراكان ئاشتی نامە دەكات، وە موسوڵمانان تەنها جیهاد هەڵدەبژێرن، ئەوە ئەو كاتە ئاشتی نامەكەی خەلیفە بەتاڵە و كارەكەی نا مەقبولە)). چونكە هەركاتێك جیهاد لە شوێنێكدا بوویە فەرزی عەین ئەوە نابێت سوڵح و ئاشتەوایی بكرێت، واتە دروست نییە، هەروەك چۆن دووژمن زاڵ بێت بەسەر موسوڵمانان دا، وە هەر شتێك وەرگیرابێت بۆ دیاری كردنی جیهادو تێكۆشان ڕێگرە لە بوونی ئاشتی و ئاگر بەست لەگەڵ دووژمندا، چونكە ئەو ئاشتی نامەیە پەیوەستە بە بەتاڵ كردنەوەی فەرزییەكی عەینی، كە ئەویش ئەو جیهادە پێویستەیەو، ڕزگار كردنی خەڵكی تێدایە.

قاضی ئیبن روشد نەقڵی (اتفاق) كۆرا دەكات لەسەر ئەوەی، ئەگەر جیهاد بوویە فەرزی عەین زۆر گرنگترە لە چوون فەریزەی حەج، چونكە ئەگەر جیهاد فەرز بوو دەبێت دەست بەجێ جێبەجێ بكرێت، بەڵام حەج دەكرێت خاوی تێدا بكرێت، كە وابوو ئەو ئاشتی نامەو ئاگر بەستەی كە باس كراوە، پێویستە هەڵوەشێتەوە، چونكە بە حوكمی شەرع ئەو ئاگر بەستە دانەمەزراوە، بۆیە حوكمی ئەو ئاگر بەستە كاری پێناكرێت لای ئەو كەسانەی كە كار بە بنچینەو بنەماكانی شەریعەت دەكەن، وە ئەو ئاگر بەستەی كە باس دەكرێت واز هێنان لە جیهادی فەرزی عەینی تێدایە، وە وازهێنان لە جیهادی فەرزی عەین ڕێگری لێ كراوە، وە هەموو ڕێگە لێ گیراوێكیش كاری پێناكرێت.

3) هەر مەرجێك ببێتە هۆكاری لەكار خستن و تەعطیلی شەریعەتی خوای گەورە، یان پشت گوێ خستن و ئیهمال كردنی دروشم و شەعائیرەكانی ئیسلام، ئەوە ئەو پەیمان نامە دانەمەزراوە و بەتاڵە، وە بەهیچ جۆرێك نابێت روسەكان دەست بخەنە رەوش و شێوازی حوكم و دەسەلاَتەوە، چونكە ئەوە خراپ كردن و فاسدكردنی جیهاد و ئامانجەكانی یەتی.

بەهیچ جۆرێك نابێت ئەو گرێبەستە ببێتە هۆكاری لاواز كردنی موسوڵمانان، یان موسوڵمانان بەهۆیەوە هەست بەلاوازی و زەلیلی بكەن، وەك لە فەرموودەكەدا لە زوهریەوە هاتووە:

((لما اشتد على الناس البلاء بعث رسول الله صلى الله عليه وسلم إلى عيينة بن حصن بن حنيفة بن بدر وإلى الحارث بن أبي عوف المزني -وهما قائدا غطفان - فأعطاهما ثلث ثمار المدينة على أن يرجعا بمن معهما عنه وعن أصحابه، فجرى بينه وبينهم الصلح حتى كتبوا الكتاب، ولم تقع الشهادة ولا عزيمة الصلح إلا المراوضة، فلما أراد رسول الله صلى الله عليه وسلم أن يفعل ذلك، بعث إلى السعدين فذكر لهما ذلك واستشارهما فيه، فقالا: يا رسول الله أمراً تحبه فنصنعه، أم شيئاً أمرك الله به ولا بد لنا من العمل به، أم شيئاً تصنعه لنا؟ فقال: **((بل شيء أصنعه لكم، والله ما أصنع ذلك إلا لأني رأيت العرب رمتكم عن قوس واحدة، وكالبوكم من كل جانب، فأردت أن أكسر عنكم من شوكتهم إلى أمر ما))** فقال له سعد بن معاذ: يا رسول الله قد كنا وهؤلاء على الشرك بالله وعبادة الأوثان، لا نعبد الله ولا نعرفه، وهم لا يطمعون أن يأكلوا منها ثمرة واحدة إلا قرى أو بيعاً، أفحين أكرمنا الله بالإسلام وهدانا له وأعزنا بك وبه، نعطيهم أموالنا؟ ما لنا بهذا من حاجة، والله لا نعطيهم إلا السيف حتى يحكم الله بيننا وبينهم. فقال النبي صلى الله عليه وسلم: ((أنت وذاك)) فتناول سعد بن معاذ الصحيفة، فمحا ما فيها من الكتاب)).

زوهری دەگێڕێتەوە: كاتێك ئابڵوقەی بێ باوەڕەكان ڕۆژی (ئەحزاب) پەرەی سەندو خەڵكی زۆر نارەحەت بوون، پێغەمبەری خوا (صلى الله عليه وسلم) ناردی بە شوێن (عیینە بن حصن بن حنيفة بن بدر) و (الحارث بن أبي عوف المزني) كە دوو پێشەوای هۆزی (غطفان) بوون، كە پێغەمبەری خوا پێی ڕاگەیاندن ئەگەر ئەوان و هاواڵەكانیان بگەڕێنە دواوە و دەست لە ئابڵوقە دانی مەدینە هەڵبگرن ئەوە (سێ یەكی) واتە یەك لەسەر سێی بەرو بومی مەدینەیان

پێدەدات، لەم بەینەدا بوون و خەریك ئەوە بوون کە پەیمانەکە بنوسن، بەلاَم پێغەمبەری خوا (صلی الله علیه وسلم) کاتێك ویستی پەیمانەکە مۆر بکات ناردی بە شوێن هەردوو هاوەڵی بەڕێز: (سعد بن معاذ) و (سعد بن عبادة) کە گەورەی هەردوو تیرەی (ئەوس) و (خەزرەج) بوون، هەتا موشاوەرە و گفتو گۆیان لەو بارەوە لەگەڵ بکات، وە پێغەمبەری خوا بۆی روون کردنەوە کە بە نیازی چییە، ئەوانیش وتیان: ئەی پێغەمبەری خوا ئەمە شتێکە پێت خۆشە کە ئێمە بیکەین، یان شتێکە خوای گەورە فەرمانی پێداویت بیکەیت و دەبێت هەر جێبەجێی بکەین، یان شتێکە خۆت ئەتەوێت بۆمانی بکەیت؟ پێغەمبەری خوا (صلی الله علیه وسلم) فەرمووی:

((ئەمە شتێکە خۆم بۆتانی ئەکەم، وە سوێند بەخوا تەنها لەبەر ئەوە دەیکەم چونکە من دەبینم عەرەب هەموویان لەیەك شوێنەوە لێتان دەدەن، وە لەهەموو شوێنێکەوە نارەحەت تان دەکەن، وە من ویستم ئەو هێزو شەوکەتەیان بەسەرتانەوە بشکێنم))

سەعیدی کوری مەعاز پێی ووت: ئەی پێغەمبەری خوا ئێمە لەوانە بووین کە شیرك مان دەکرد بە خوای گەورەو، بت پەرست بووین، خوامان نەدەپرست و نەمان دەناسی، ئەوان لەو کاتەدا نەیان دەتوانی دەنکە خورمایەك مان لێ بەرن مەگەر پێمان بفرۆشتنایە، کەچی ئێستا کە خوای گەورە رێزی لێناوین بە ئیسلام و، هیدایەتی داوین و، بەخۆی و تۆ بە عیزەتی کردووین، ئێستا ئێمە ماڵی خۆمانیان پێ بدەین؟ ئێمە پێویست مان بەوە نییە، سوێند بەخوا لە شمشێر زیاتریان پێ نادەین، هەتا خوای گەورە لە نێوانی ئێمە و ئەواندا حوکمی خۆی بەرقەرار دەکات، پێغەمبەری خوا (صلی الله علیه وسلم) فەرمووی: تۆو ئەوە، ئیتر سەعدی کوری مەعاز پارچە پەرەکەی گرت و، نوسراوەکەی کە بەنیاز بوون مۆری بکەن کوژاندیەوە و سڕییەوە)).

لێرەدا بۆمان دەردەکەوێت کە ئەنصارەکان هەست یان کرد بەوەی کە ئەم پەیمانە زەلیل بوون و لاوازی ئەوانی تێدایە، هەربۆیە وتیان: **((والله لا نعطیهم إلا السیف))**. واتە سوێند بەخوا لە شمشێر زیاتریان پێ نادەین))[100].

[100]) ئیبن ئیسحاق لە کیتابی (سیره)کەیدا باسی کردووە بە دوورو درێژی، هەروەها ئیمامی (طەبەری)یش ئەمەی لە تەفسیرەکەدا باس کردووە، وە سەیید قوطب بەهەمان جۆر لە تەفسیرەکەیدا باسی کردووە، وە ئیبن (کەثیر)یش لە (سیره) و (البدایة والنهایة) باسی کردووە...

4) هەروەها نابێت پەیمان نامەکە مەرجێکی تێدابێت کە پێچەوانەی شەریعەتی ئیسلامی بێت، بۆنمونە:

أ) دان پێدانان بە نیشتەجێ بوونی موشریکان لە خاکی پیرۆزی پێغەمبەری خوادا (صلى الله عليه وسلم)، چونکە وەك لە فەرموودەکەدا هاتووە دەفەرموێت: **((أخرجوا اليهود والنصارى من جزيرة العرب))**.[101] واتە یەهود و نەصارا لە نیمچە دورگە (جەزیرە)ی عەرەبی وەدەرنێن)).

ب) یان گەڕاندنەوەی ئافرەتێکی موسوڵمان بۆ بێ باوەڕان، چونکە خوای گەورە دەفەرموێت: **﴿فَإِنْ عَلِمْتُمُوهُنَّ مُؤْمِنَاتٍ فَلَا تَرْجِعُوهُنَّ إِلَى الْكُفَّارِ لَا هُنَّ حِلٌّ لَهُمْ وَلَا هُمْ يَحِلُّونَ لَهُنَّ﴾**.الممتحنة10).

بەلاّم گەڕاندنەوەی موسوڵمانی نێرینە بۆلای بێ باوەڕان، زانایان خیلاف یان هەیە لەبارەیەوە، هەندێك یان ڕێگەی داوە بە گەڕاندنەوەی ئەمیش بە قیاس کردن لەسەر پەیمانی حودەیبیە، بەلاّم زاناو شارەزایانی دیکە بۆئەوە چوون کە دروست نییە پیاویش بگەڕێندرێتەوە، وە دەڵێن: پەیمانی (حودەیبیە) تایبەت بووە بە پێغەمبەری خوا خۆیەوە (صلى الله عليه وسلم)، چونکە دەیزانی کە خوای گەورە ڕێگا چارەی ڕزگار بوون یان بۆ دەنێرێت، وە ئەمەش ڕاسترە (والله أعلم).

لە بەرائی کوری عازەبەوە خوای لێ ڕازی بێت دەگێڕێتەوە: **((وادع رسول الله صلى الله عليه وسلم المشركين يوم الحديبية على ثلاث؛ من أتاهم من عند النبي صلى الله عليه وسلم لن يردوه، ومن أتى منهم ردوه، قال صلى الله عليه وسلم: من ذهب منا إليهم فأبعده الله))**. واتە: پێغەمبەری خوا (صلى الله عليه وسلم) ڕۆژی پەیمانی حودەیبیە موشریکانی لەسەر (سێ) شت بەجێ هێشت، یەکەم: هەرکەس لای پێغەمبەرەوە هات بۆلایان نەی گێڕنەوە، وە هەرکەس لەوان هات بۆناو

[101]) صحيح: رواه مسلم. الفتح الرباني (120/14).

موسوڵمانان بیگێڕنەوە، پێغەمبەری خوا (صلى الله عليه وسلم) فەرمووی: هەرکەس لە ئێمە ڕۆشت بۆلایان، خوای گەورە دووری بخاتەوە))[102].

5) هەروەها ئەو پەیمانە نابێت دەرکەوتن و ئاشکراکردنی دروشمەکانی بێ باوەرانی تێدابێت لە خاکی موسوڵماناندا، وەك ڕێگە پێدانیان بە دروست کردنی (کڵێسە) و (دیر)ە کانیان، یان ڕێگە پێدانیان بە ناردنی کەسانی (تەبشیر)ی کە بیروباوەری خەڵکی خراپ و فاسد دەکەن، وە بەتایبەتیش لە دورگە یان جەزیرەی عەرەبیدا، وە هەر لەسەر ئەمەش ڕێگە چارەی سیاسی و دانوستان لە فەڵەستین باتڵە و بوتلانێکی بنەرەتی، کە هەرگیز ڕێگەی پێنادرێت....

بەڵام لە ئەفغانستان دروستە بە کۆمەڵێك مەرج:

1. دەبێت روسەکان لە تەواوی خاکی موسوڵمانان بکشێنەوە.
2. وە دەبێت دەوڵەتێکی ئیسلامی لە ئەفغانستان دامەزرێت، پاش ڕۆشتنی ئەو داگیر کەرانە، وە نابێت دەست بکەنە رەوشی دەسەلاتەوە، وەك گەڕاندنەوەی مەلیك، یان دانانی هەندێك مەرجی (سەقافی) کە دەیەوێت بیرو باوەری خەڵکی ئەڤغانی خراپ و فاسد بکات...
3. وە دەبێت کشانەوەکەی سوپای روس (لە تەواوی خاکی موسوڵمانان) بەبێ هیچ مەرج و شەرت و کۆتێك بێت.
4. وە دەبێت روسەکان دان بنێن بە موجاهیدەکان، یان داوای ئاشتی یان لێ بکەن، چونکە خوای گەورە دەفەرموێت: ﴿وَإِنْ جَنَحُوا لِلسَّلْمِ فَاجْنَحْ لَهَا وَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ﴾.الانفال(61) واتە: ئەی محمد (صلى الله عليه وسلم) ئەگەر دوژمنانی دینی خوا، مەیلی ئاشتەوایی و ئاگربەستیان کرد و ملیان ڕاکێشا بۆی، تۆش دەتوای قبوڵی بکەیت و، وەڵامیان بدەیتەوە، بەمەرجێك بەرژەوەندی و سەروەری موسوڵمانانی تێدا بپارێزرێ، وە هەر پشت بە خوا ببەستە))[103].

---

[102]) متفق علیە.

[103]) روونکردنەوە:

هەموو جۆرە ئاشتی و سازشێك لەگەڵ بێ باوەراندا حەرامە، بەڵام بەو مەرجانە نەبێت کە شێخ عبدالله عزام باسیان لیوە دەکات، چونکە خوای گەورە لە شوێنێکی تردا دەفەرموێت: ﴿فَلَا تَهِنُوا وَتَدْعُوا إِلَى السَّلْمِ وَأَنْتُمُ الْأَعْلَوْنَ وَاللَّهُ مَعَكُمْ وَلَنْ

ئیبن حەجەری (الهیثمی).[104] دەفەرموێت: ((والشرط الفاسد یفسد العقد على الصحیح، بأن شرط فیه منع فك أسرانا، أو ترك ما استولوا علیه أو رد مسلم أسیر أفلت منهم، أو سكناهم الحجاز، أو إظهار الخمر بدارنا، أو أن نبعث إلیهم من جاءنا منهم)).[105] واتە: بوونی مەرجی فاسد و خراپ، پەیمانەکە بەتاڵ دەکاتەوە، بەوەی ئەگەر بێ باوەران بیکەنە مەرج بە ڕێگری کردن لە ئازاد کردنی ئەو دیلە موسوڵمانانەی کەلای ئەوان دەست بەسەر کراون، یان وازهێنان یان لەوانەی کە دەست یان بەسەردا گرتووە، یان گێڕانەوەی موسوڵمانێکی دیل کراوی هەڵهاتوو لە دەست یان، یان دانیشتن و نیشتەجێ بونیان لەخاکی (حیجاز)، یان دەرخستنی مەشروب لە خاکی ئێمەدا، یان بۆیان بگێڕینەوە هەرکەس لەوان کە دێت بۆلامان و باوەر دەهێنێت)).

پاشان موجاهیدەکان دڵنیابن و یەقینیان هەبێت بەوەی کە روسەکان راست گۆن لە داواکردنی ئاشتیداو، فرت و فێڵ یان لەژێر سەردا نییە، هەر لەبەر ئەوە ئەوانەی کە بانگەواز دەکەن بۆ ڕێگە چارەی ئاشتی و، دەیانەوێت ڕێگە چارەیەکی وەسەتی بگرنە بەر، بەبێ بانگەواز و راگەیاندنی ئامانجی جیهاد، (کە ئەویش دامەزراندنی دەوڵەتێکی ئیسلامییە)، بە بەهانەی ئەوەی کە ولأتانی رۆژ ئاوا (غەرب) ئەمەیان پێ قبوڵ ناکرێت و، بەڕوویدا دەوەستنەوە، ئەوانەی کە ئەمە کاریانە هیچ لە ئامانجی جیهاد تێ نەگەیشتوون، بەڵکو هیچ راو بۆچونێکی ئیسلامی ئاشکرایان نییە...

یَتِرَكُمْ أَعْمَالَكُمْ﴾ محمد36) واتە: هەرگیز سست و لاواز مەبن لە کوشتاری کافران، وە داوای سازش و ئاشتیان لێ مەکەن لە ترسدا، لە کاتێکدا بە هێزی ئیمانەکەتانەوە ئێوە زاڵترن، وە خوای گەورەشتان لەگەڵە و بەتەنها نین)).

وە (قەتادە) دەفەرموێت: ئەم فەرمانی ئاگر بەست و ئاشتییە، پێش فەرمان بە جیهاد و، پێش دابەزینی ئایەتی: ﴿قَاتِلُوا الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَلَا بِالْيَوْمِ الْآخِرِ وَلَا يُحَرِّمُونَ مَا حَرَّمَ اللَّهُ وَرَسُولُهُ وَلَا يَدِينُونَ دِينَ الْحَقِّ مِنَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ حَتَّى يُعْطُوا الْجِزْيَةَ عَنْ يَدٍ وَهُمْ صَاغِرُونَ﴾ التوبة29). بوو، واتە ئاگر بەست نەسخ بۆتەوە و هەردەبێت جەنگ یان لەگەڵ بکرێت. والله أعلم

[104]) خاوەنی دانراوی (الزواجر)ە ...

[105]) القرطبي (39/8).

وە ئەوانە نابێت ببنە سەربازێك لە جیهاد دا، جا چجای ببنە پێشەوا و قادە، چونکە خوای گەورە دەفەرموێت:

﴿فَإِن رَّجَعَكَ اللَّهُ إِلَى طَائِفَةٍ مِّنْهُمْ فَاسْتَأْذَنُوكَ لِلْخُرُوجِ فَقُل لَّن تَخْرُجُوا مَعِيَ أَبَدًا وَلَن تُقَاتِلُوا مَعِيَ عَدُوًّا إِنَّكُمْ رَضِيتُم بِالْقُعُودِ أَوَّلَ مَرَّةٍ فَاقْعُدُوا مَعَ الْخَالِفِينَ﴾. التوبة 83). واتە: ئەی محمد (صلی الله علیه وسلم) کاتێك خوای گەورە گەڕاندیتیەوە بۆ مەدینە، بۆلای دەستەیەك لە موونافقەکان، ئەوانەی نەهاتن بۆ جەنگی تەبوك، دێنە لات، و داوات لێ دەکەن مۆڵەتیان بدەیت لەگەڵ تۆ دەربچن و بچن بۆ غەزایەکی تر، واتە پەشیمانی خۆیان لە نەهاتنیان بۆ جەنگی تەبوك دەردەبرن، تۆش پێیان بڵێ: هەرگیز جارێکی تر لەگەڵ من نایەن بۆ جەنگ و جیهاد، وە ناشکرێت جارێکی تر لەگەڵ مندا بێن بۆ شەری هیچ دوژمنێك، چونکە ئێوە هەر لە ئەوەڵ ڕۆژەوە رازی بوون بە دانیشتن و، مانەوەتان لە ماڵەوە هەڵبژارد و خۆتان دزییەوە و نەهاتن بۆ جیهاد، دە ئێستاش بچن خانە نشین بن و لەگەڵ ژنان و منداڵاندا بۆخۆتان لە ماڵەوە بمێننەوە)).

ئیمامی (قورطبي) رەحمەتی خوای لێ بێت دەفەرموێت:

((وهذا يدل على أن استصحاب المختل في الغزوات لا يجوز، وقد نص معظم الفقهاء في كتاب الجهاد على أنه لا يجوز أن يستصحب في الجيش مختل ولا مثبط ولا مرجف ولا مخذل ولا معوق)).

واتە: ئەوە بەڵگەیە لەسەر ئەوەی کە بەژداری کردنی کەسانی مونافیق و ترسنۆك لە غەزاکاندا دروست نییە، وە زۆربەی شارەزاو فوقەهاکان لە (كتاب الجهاد) دا دەنگ یان لەسەر ئەوە داوە کە نابێت کەسانی مونافیق و ترسنۆك و پشت هەڵکردوو، وە بێ نیازو بێ عورزە لە سوپادا بەژداری بکەن))...

خوای گەورە موجاهیدەکان لە ئەفغانستان و فەڵەستین و فلیبین و لوبنان و (عیراق و صۆماڵ و مەغریب و شام و یەمەن وشیشان و تورکستان و پاکستان و کشمیرو جگە ئەوانیش) لە

هەموو شوێنەکاندا سەربخەیت، وە رایەی ئیسلام و حوکمی دەولەتی قورئان و ئومەتەکەمان لەسەر شاهادە لە پێناوی تۆدا سەربخەیت..

سبحان ربك رب العزة عما يصفون وسلام على المرسلين. والحمد لله رب العالمين

وصل الله على نبينا محمد وعلى آله وصحبه والتابعين

ومن تبعهم بإحسان إلى يوم الدين

وتەی کۆتایی

لە کۆتاییدا دەڵێین:

باسەکە بە زۆری نوسراوەکان و بوونی شاهیدەکان نییە، بەڵکو شتەکە پەیوەندی بە دڵەکانەوە هەیە، ئەگەر خوای گەورە نوری پێدا، ئەوە حەق دەبینێت و بۆی روون دەبێتەوە، خۆ ئەگەر دڵیش تاریك بوو ئەوە ئەوە هەرگیز نابینێت: **﴿ قَدْ جَاءَكُمْ بَصَائِرُ مِنْ رَبِّكُمْ فَمَنْ أَبْصَرَ فَلِنَفْسِهِ وَمَنْ عَمِيَ فَعَلَيْهَا وَمَا أَنَا عَلَيْكُمْ بِحَفِيظٍ﴾**. الانعام 104). واتە: بەراستی لەلایەن پەروەردگارتانەوە چاوی هەقبین و، دڵی وشیارو، هۆی تێگەیاندن و، بەڵگەی رونتان بۆ هات، هەتا رێی راست بدۆزنەوە. جا هەرکەسێك رێی دەرکردو بەدڵ تێگەیشت و ئیمانی هێنا، ئەوە پاداشتەکەی بۆ خۆیەتی، وە هەرکەسیش لە ئاستی راستی یەکان چاوی دڵی کوێر بوو و ئیمانی نەهێنا، دیارە ئەوە هەر گوناهو تاوانەکەی دەکەوێتە سەرخۆی)).

وە ئەو بینین و بەصیرەتەی کە خوای گەورە لە ئایەتەکەدا باسی دەکات، لە دڵێکدا دەتەقێتەوە و دروست دەبێت کە دەرك بە شتەکان بکات و لە شتەکان تێبگات، ئەمەش بە کەسابەت و دیراسەت دەست ناکەوێت، بەڵکو ئەوە تەنها فەهم و تێگەیشتنێکە کە خوای گەورە دەیداتە بەندەیەکی لە تێگەیشتنی بۆ کتێب و دینەکەی، لەسەر ئاستی بینین و بەصیرەتی دڵی، ئەم بەصیرەتەش لە خاکی دڵدا گەورە دەبێت و پێدەگات و سەوز دەبێت، و دەتوانێت جیاوازی دروست بکات لە نێوان هەق و باتڵدا، وە درۆزن و راست گۆدا، خوای گەورە دەفەرموێت: **﴿إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَاتٍ لِلْمُتَوَسِّمِينَ﴾**. الحجر75) واتە: ئەوەی بەسەر ئەو گەلانەی پێش تۆمان هێنا لە سزاو تۆڵەی ئەوەی کردیان بە پێغەمبەرانیان، بەڵگە و نیشانە و پەندە بۆ ئەو کەسانەی دەبینن و تێ دەگەن و بیردەکەنەوە)).

موجاهید دەفەرموێت: **((للمتوسمين: أي للمُتفَرسين))**. واتە: موتەوەسیم ئەو کەسانەن کە فیراسەت یان هەیە...[106]

---

[106]) سەیری تەفسیری طەبەری بکە...

وە ئیمامی ترمذی رەحمەتی خوای لێ بێت لە ئەبی سەعیدی خودری یەوە خوای لێ ڕازی بێت دەگێڕێتەوە : پێغەمبەری خوا (صلی الله علیه وسلم) فەرموویەتی: **((اتقوا فراسة المؤمن فإنه ينظر بنور الله)).**[107] واتە: خۆتان بپارێزن لە فیراسەتی باوەردار، چونکە ئەو بە نوری خوای گەورە تەماشا دەکات و دەبینێت)).. پاشان ئەم ئایەتەی خوێندەوە: **﴿إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَاتٍ لِلْمُتَوَسِّمِينَ﴾**...

بەلاْم هەرکەس لە ئەهل و شوێن کەوتوانی عیلم شوێن دونیا بکەوێت و خۆشی بوێت بەسەر زانست و عیلمەکەیدا، ئەوە ئەبێت تەنها ناهەقی بڵێت، لە فەتواو حوکمیدا، چونکە حوکمەکانی خوای گەورە زۆربەیان لە پێچەوانەی غەریزەکانی خەڵکین، بەتایبەتیش ئەهل و شوێن کەوتوانی کورسی و ڕییاسەت...

وە ئەوانەی شوێن هەواو هەوەس کەوتون، هەرگیز غەریزەکانیان بۆ نایەتە دەست تەنها بە پێچەوانە و موخالەفە کردنی حەق و دوور کەوتنەوە نەبێت لێی، ئەگەر عالم و حاکم کورسی و پۆستیان خۆش ویست و شوێن هەواو هەوەسیان کەوتن، ئەوە هیچ یان لەوە دەست ناکەوێت تەنها بە دوور خستنەوە و روو بەرووی حەق نەبێت، وە بەتایبەت ئەو کاتەی ئەگەر شوبوهاتی بۆ دروست بوو، وە شوبوهاتەکەی لەگەل شەهەواتەکەی تێکەڵ بوو ئەوە هەواو هەوەس زاڵ دەبێت بەسەریدا، وە صەواب ون دەبێت و رووی حەقیش دەپۆشرێت لەبەر چاویاندا...

خۆ ئەگەر حەق ئاشکراش بوو، وە شاراوە نەبوو لە بەرچاویاندا، و هیچ گومانێکی تێدا نەبوو، ئەوە سەرپێچی یەکە پێش دەخەن بەسەر حەقەکەدا، وە دەڵێن: ڕێگە چارەی هەر دەبێت بە گەرانەوە و تەوبە کردن، خوای گەورەش لەبارەی ئەوانە و هاو شێوەیانەوە دەفەرموێت: **﴿فخَلَفَ مِن بَعدِهِم خَلفٌ أضاعوا الصلاةَ وَاتبَعوا الشّهَوات فَسَوفَ يَلقَونَ غَيا﴾**. واتە: لەدوای ئەو پێغەمبەرانە کۆمەڵێك لە کەسانی خراپ و لاسار بوونە جێگیریان، ئەمانیش یەهودی یەکان بوون،

[107]) ضعيف: فەرموودەکە لاوازە، ئیمامی ترمذی و جگە ئەویش بە سەنەدێکی لاواز ریوایەتیان کردووە، وە شێخ ئەلبانی لە (سلسلة الضعيفة)و (ضعيف الترمذي) پلەی لاوازی پێداوە بە ژمارەی (3127) ، وە دەفەرموێت فەرموودەیەکی صەحیح نییە../ بەلام لە تەفسیری (قورطبي) دا هاتووە کە دەگێڕنەوە هاوەلان کاریان پێکردووە (والله أعلم).

وازیان لە نوێژ هێناو بێ باوەر بوون بە خوای گەورە، وە شوێن هەواو هەوەس و ئارەزوو كەوتن، ئابەو جۆرەش دەكەونە (غەی) كە دۆڵێكە لە ئاگری دۆزەخدایە)).

هەروەها دەفەرموێت: ﴿وَقَطَّعْنَاهُمْ فِي الْأَرْضِ أُمَمًا مِنْهُمُ الصَّالِحُونَ وَمِنْهُمْ دُونَ ذَلِكَ وَبَلَوْنَاهُمْ بِالْحَسَنَاتِ وَالسَّيِّئَاتِ لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ ★ فَخَلَفَ مِنْ بَعْدِهِمْ خَلْفٌ وَرِثُوا الْكِتَابَ يَأْخُذُونَ عَرَضَ هَذَا الْأَدْنَى وَيَقُولُونَ سَيُغْفَرُ لَنَا وَإِنْ يَأْتِهِمْ عَرَضٌ مِثْلُهُ يَأْخُذُوهُ أَلَمْ يُؤْخَذْ عَلَيْهِمْ مِيثَاقُ الْكِتَابِ أَنْ لَا يَقُولُوا عَلَى اللَّهِ إِلَّا الْحَقَّ وَدَرَسُوا مَا فِيهِ وَالدَّارُ الْآخِرَةُ خَيْرٌ لِلَّذِينَ يَتَّقُونَ أَفَلَا تَعْقِلُونَ﴾.الاعراف 179)
واتە: یەهودمان لە زەویدا پەرت و بڵاو كرد و، بونە چەند دەستە و بەستەی لێك ترازاو، كە هەیان بوو لەو دەستانە پیاو چاك بوو، وە هەشیان بوو چاك دەرنەچوو، وە بە خۆشی و ناخۆشی یان چاكە و خراپە تاقیمان كردنەوە، تا بگەرێنەوە بۆلای خوای خۆیان و واز لە كوفر بێنن، كەچی لە پاشیانەوە جێنشینێكی بێ خێرو خراپە كار بەجێماو هاتە جێگایان، و كتێبی تەوراتیان گرتە دەست، كە هەر بۆ ماڵی ئەو دونیا تێ دەكۆشان، لە جێگای ئەو دونیا، ئەمە كاریانە و دەشڵێن: بێ گومان هەر زوو لەلای خواوە تاوانەكانمان دەبەخشرێت، واتە خوا لێمان خۆش دەبێت، خۆ ئەگەر دووبارە كالآیەكی وەك ئەوەیان دەست كەوتبا، ئەگەر حەرامیش بوایە، ئەوەندە نەفس نزمن یەكسەر وەری دەگرن، ئاخۆ لە تەوراتدا پەیمانیان لێ وەرنەگیراوە، كە بەرامبەر خودی خوا هەق نەبێت هیچ نەڵێن، ئەوەی لە تەواتیشدا بوو هەمویان دیراسە كردبوو، كەچی هەر گوێیان نەئەدا، خۆ ماڵەكەی دیكە (قیامەت) بۆ ئەو كەسانەی لە خوا دەترسن باشترە لە لادان و ئەم دونیایەیان، ئیتر تێ ناگەن و ژیر نابن؟)).[108]

بۆیە شوێن كەوتنی هەواو هەوەس دڵ كوێر دەكاتەوە، بەمەش هیچ جیاوازی ناكات لە نێوان سوننەت و بیدعەت دا، یان دڵی دەشكێت و پێچەوانە دەبێتەوە، بۆیە بیدعە بە سوننەت دەبینێت و، سوننەت بە بیدعە، ئەمەش بەڵاو ئافەی زانایانە ئەگەر شوێن دونیا و شەهەوات و كورسی و رییاسە كەوتن، ﴿وَاتْلُ عَلَيْهِمْ نَبَأَ الَّذِي آتَيْنَاهُ آيَاتِنَا فَانْسَلَخَ مِنْهَا فَأَتْبَعَهُ الشَّيْطَانُ فَكَانَ مِنَ الْغَاوِينَ ★ وَلَوْ شِئْنَا لَرَفَعْنَاهُ بِهَا وَلَكِنَّهُ أَخْلَدَ إِلَى الْأَرْضِ وَاتَّبَعَ هَوَاهُ فَمَثَلُهُ كَمَثَلِ الْكَلْبِ إِنْ تَحْمِلْ عَلَيْهِ

---

[108]) ﴿وَالَّذِينَ يُمَسِّكُونَ بِالْكِتَابِ وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ إِنَّا لَا نُضِيعُ أَجْرَ الْمُصْلِحِينَ★وَإِذْ نَتَقْنَا الْجَبَلَ فَوْقَهُمْ كَأَنَّهُ ظُلَّةٌ وَظَنُّوا أَنَّهُ وَاقِعٌ بِهِمْ خُذُوا مَا آتَيْنَاكُمْ بِقُوَّةٍ وَاذْكُرُوا مَا فِيهِ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ﴾

يَلْهَث أَوْ تَتْرُكْهُ يَلْهَثْ﴾.الاعراف 175-176).ئەی پێغەمبەر (صلى الله عليه وسلم) دەنگو باسی ئەو کەسە سەر لێ شێواوەیان بۆ بخوێنە کە بەڵگەو نیشانەی خۆمانمان پێدا، کەچی خۆی لێ داڕنین و یەخەی لێ هەڵتەکاندن، واتە خۆی بێ ئیمان کردو نەگەرایەوە بۆ هەق، پاشان شەیتان دوای هەنگاوەکانی خۆی خست، و چویە ناو ڕیزی گومڕایانەوە، خۆ ئەگەر بمان ویستایە پلەی بەرزی مان بەو ئایەتانە دەدایەو، دوای ناهەقی نەدەکەوت، بەلاّم ئەو خۆی بە زەویدا نوساند و دونیای هەڵبژارد بەسەر دوا رۆژدا، و شوێن هەواو هەوەسی خۆی کەوت، و سەرگەردان بوو، نمونەی ئەو جۆە کەسانە وەك ئەو سەگە هارە وایە، ئەگەر تاری بەیت و بۆی بچیت لە ماندویی خۆیدا زمانت لێ دەردەکێشێ و دەوەڕێت، خۆ ئەگەر هەر وازیشی لێ بهێنی و ئاوری لێ نەدەیتەوە، هەر زمان دەرئەهێنێ و دەوەڕێت بەڕووتا)).

لەبەر ئەوە تەنها دەق و نەصە قورئانی یەکان بەس نییە، وە دەبێت ئیلا بەصیرەت و چاو رونی دڵ هەبێت، هەتا بەچاکی هەقی پێ ببینێت...

ئەگەر دڵ زۆر قاڵ بوو بە دونیاوە، وە تاوانەکانی نەفس زۆر بوون، هەڵیان دەگرێت و بەسەر دڵیەوە دەبێتە (ران)، چونکە هەموو تاوانێك دەبێتە پەڵەیەکی رەش بەسەر دڵەوە، بەردەوام ئەم پەڵەو نوکتانە بەسەر دڵەوە زیاد دەکات، هەتا ئەو کاتەی دەبێتە دڵێکی (ران) واتە ئەو دڵەی بۆتە یەك پارچەی رەشی، کە دەبێتە ڕێگر لەسەر چوونە ناوەوەی نور بۆناو ئەو دڵە ...

ئەو کاتەی دڵ تاریکی و رەشایی دای دەگرێت، وێنەی شتەکان وەك خۆی نابینێت، وە حەقی لێ وون دەبێت و وێنەکەی نابینێت، وە دڵیش پێچەوانە دەبێتەوە هەق بە باتڵ دەبینێ و باتڵیش بە هەق ...

بۆیە دەبێت بەندە تەقوایەکی چاك هەبێت، هەتا فورقان دەردەکەوێت، وە دڵ پاك دەبێتەوە و، وە شتەکان وەك ئاوێنە وەك خۆی دەبینێت بە روون و ئاشکرا، **﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنْ تَتَّقُوا اللَّهَ يَجْعَلْ لَكُمْ فُرْقَانًا وَيُكَفِّرْ عَنْكُمْ سَيِّئَاتِكُمْ وَيَغْفِرْ لَكُمْ وَاللَّهُ ذُو الْفَضْلِ الْعَظِيمِ﴾**.الانفال 29) واتە: ئەی ئەو کەسانەی باوەرتان هێناوە، ئەگەر لە خوا بترسن و پارێزگاری لە فەرمان و بریارەکانی بکەن، نورێکتان دەداتێ بتوانن چاك وخراپی پێ لێك جیابکەنەوە و، رێ تان بۆ ڕوون

دەکاتەوە، وە گوناهەکانی پێشوتان ببورێت، و تاوانەکانیشتان ببەخشێ، وە خوای گەورە بۆخۆی خاوەنی بەهرەی زۆر گەورە و مەزنە بەسەر بەندەکانیەوە)).

بۆیە پێشینان (سەلەف) ئەگەر شتێکیان لەسەر گران ببوایە و بۆیان چارەسەر نەکرایە، دەیان ووت: ((اسالوا أهل الثغور لأنهم أقرب الناس إلى الله)). واتە: بچن لە ئەهلی جیهاد و سەنگەرەکان بپرسن، چونکە ئەوان نزیك ترین کەسن لە خوای گەورەوە)).

وە جارێك یان پرسیارێك یان کرد لە ئیمام (ئەحمەد) کوری حەنبەل، ئایا ئێمە لە دوای خۆت لە کێ بپرسین، واتە پرسیار بەرینەوە بۆلای کێ؟ فەرمووی: لە ئەبو بەکری ئەلوارق بپرسن، چونکە ئەو وەرعی هەیە (کما يحسب) وە داوام وایە کە بۆ وەلام دانەوە مۆفەق بێت)).

وە ئیمامی بوخاری و موسلیم رەحمەتی خوایان لێ بێت دەگێڕنەوە پێغەمبەری خوا (صلی الله علیه وسلم) فەرموویەتی: **((قد كان فيما مضى قبلكم من الأمم أناس محدثون فإن يك في أمتي أحد منهم فهو عمر بن الخطاب** زاد زكرياء بن أبي زائدة عن سعد عن أبي سلمة عن أبي هريرة قال قال النبي صلى الله عليه وسلم **لقد كان فيمن كان قبلكم من بني إسرائيل رجال يكلمون من غير أن يكونوا أنبياء فإن يكن من أمتي منهم أحد فعمر**)).واتە: لە پێش ئێوەدا هەبوون لە (بەنو ئیسرائیل) پیاوانێك، قسەیان دەکرد و قسەکەر بوون، بێ ئەوەی پێغەمبەربن، ئەگەر یەکێك لە ئوممەتەکەی من هەبێت وەك ئەو پیاوانە، یان وەك ئەو قسەکەرانە ئەوە عومەرە)). پاشان دەفەرموێت: **((إن الله جعل الحق على لسان عمر وقلبه)).**[109] واتە: خوای گەورە هەقی ناردۆتە سەر دڵ و زووبانی عومەرەوە، خوای لێ رازی بێت)). وە واتای وتەی (محدثون) واتە (مفهومون) تێگەیشتوان، یان راست گۆیان، ئەمەش لەبەر ئیخلاص و صدق و راست گۆیی ئیمامی عومەر بوو، چونکە لە زۆربەی رووداوەکاندا وتەو پێش نیارەکانی لەگەڵ دەقەکانی قورئان دەهاتەوە.[110]

---

[109]) صحیح: ئەبو داود و نەسائی و ئیبن ماجە و ترمذي ریوایەتیان کردووە، شێخ ئەلبانی لە (صحیح الجامع الصغیر و مشكاة المصابیح)دا پلەی صەحیحی پێداوە بە ژمارەی (1736)...

[110]) هەر بۆیە زانایان دەفەرمون: (25) ئایەتی قورئان لەسەر تەصدیقی وتەی ئیمامی عومەر دابەزیووە ....

وەك ئیمامی موسلیم لە خاتو عائیشەوە خوای لێ رازی بێت دەگێڕێتەوە: پێغەمبەری خوا كاتێك شەو نوێژی دەكرد پاش (الله اكبر)و دابەستنی نوێژ ئەم نزای دەخوێند: **((رب جبريل وميكائيل وإسرافيل فاطر السماوات والأرض عالم الغيب والشهادة أنت تحكم بين عبادك فيما كانوا فيه يختلفون اهدني لما اختلف فيه من الحق بإذنك إنك أنت تهدي من تشاء إلى صراط مستقيم))....**

لە كۆتاییدا:

دەپاڕێیینەوە بەم ئایەتە پیرۆزە: **﴿رَبَّنَا افْتَحْ بَيْنَنَا وَبَيْنَ قَوْمِنَا بِالْحَقِّ وَأَنتَ خَيْرُ الْفَاتِحِينَ﴾**. وە بەردەوام ئەم نزا دەڵێینەوە كە پێغەمبەری خوا (صلى الله عليه وسلم) دەیوتەوە: **((اللهم اهدنا لما اختلفوا فيه من الحق بإذنك إنك تهدي من تشاء إلى صراط مستقيم))...**

﴿رَبَّنَا اغْفِرْ لَنَا وَلِإِخْوَانِنَا الَّذِينَ سَبَقُونَا بِالْإِيمَانِ وَلَا تَجْعَلْ فِي قُلُوبِنَا غِلًّا لِّلَّذِينَ آمَنُوا رَبَّنَا إِنَّكَ رَءُوفٌ رَّحِيمٌ﴾.

اللهم أحينا سعداء وأمتنا شهداء واحشرنا في زمرة المصطفى صلى الله عليه وسلم

وسبحانك اللهم وبحمدك أشهد أن لاإله إلا أنت أستغفرك وأتوب إليك

به فەزڵی خوای گەورە تەواو بوو

وە لە دوعای خێر بۆ ئێمە و موجاهیدەكان بێ بەشمان مەكەن

مافی لەبەرگرتنەوەو بڵاوكردنەوەی بابەتەكانی پێگەی گزنگ پارێزراوە

بۆ هەموو موسوڵمانێك

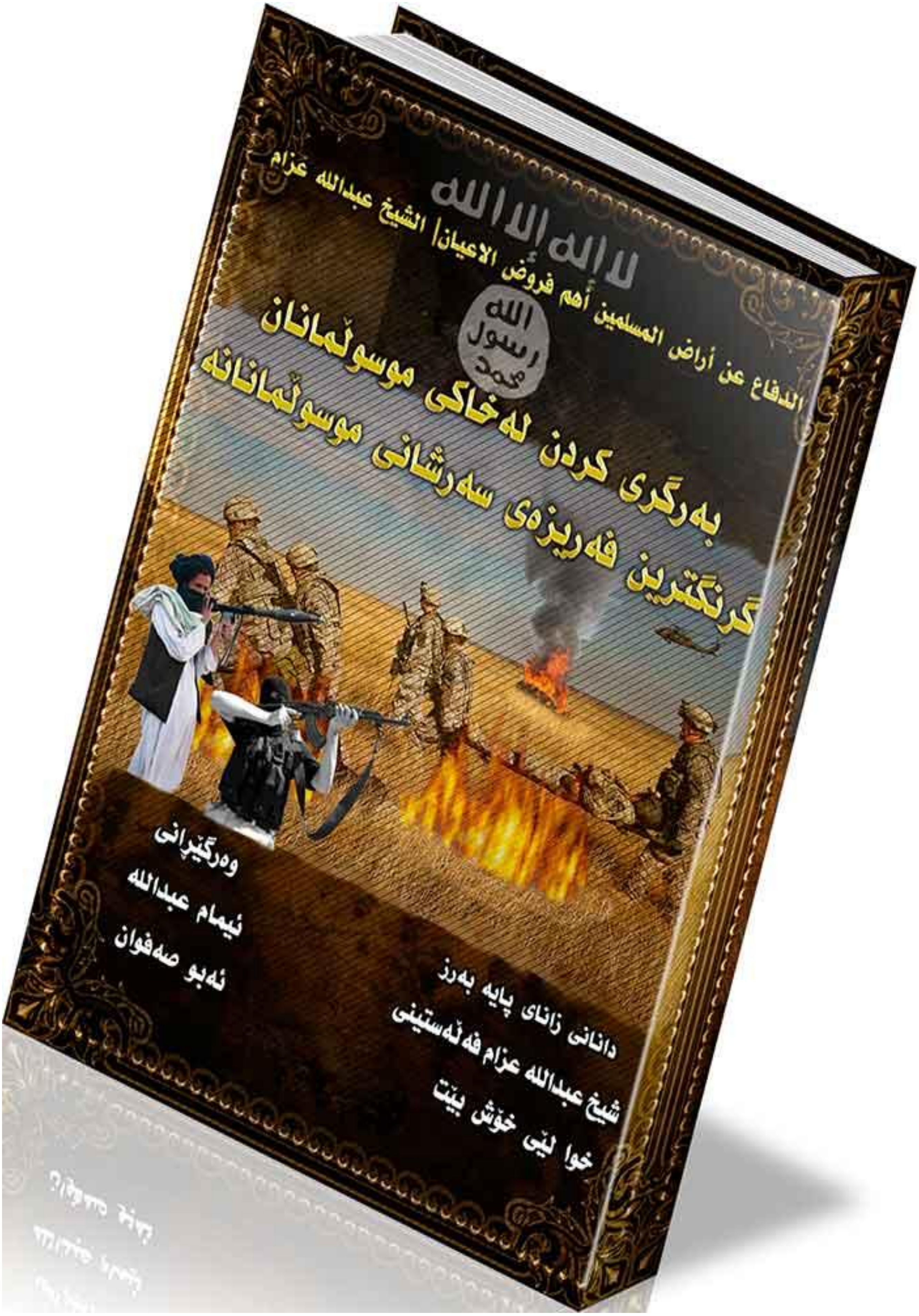
لا إله إلا الله
الله
رسول
محمد
الدفاع عن أراض المسلمين أهم فروض الاعيان! الشيخ عبدالله عزام
بەرگری کردن لەخاکی موسوڵمانان
گرنگترین فەریزەی سەرشانی موسوڵمانانە
وەرگێڕانی
ئیمام عبدالله
ئەبو صەفوان
دانانی زانای پایە بەرز
شیخ عبدالله عزام فەلەستینی
خوا لێی خۆش بێت